

ชุมชนชาวคริสต์ในล้านนายคสมัยของการสร้างรัฐชาติไทย พ.ศ. 2465-2476

การศึกษาในบทที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่า กระบวนการสร้างและดำรงชุมชนชาวคริสต์ในล้านนาต้องตกอยู่ในกระแสการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจที่มาจากอิทธิพลของรัฐบาลกรุงเทพฯ ที่เข้ามาปฏิรูปการเมืองการปกครองและจัดการปรับปรุงแก้ไขในด้านต่างๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสังคม เศรษฐกิจ และวิถีการดำเนินชีวิตแทบทุกด้าน การทำพันธกิจของมิชชันนารีอเมริกันที่เคยได้ชื่อว่า เป็นผู้บุกเบิกในด้านการจัดการศึกษา การแพทย์และการสาธารณสุขแบบตะวันตกกำลังถูกยึดครองและถูกควบคุมโดยกระบวนการสร้างรัฐประชาชาติที่รัฐบาลกรุงเทพฯ ได้เข้ามาดูแลและจัดสวัสดิการแก่ประชาชนในฐานะที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของการสร้างความเจริญรุ่งเรืองแก่ประเทศชาติ

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ได้เกิดกระบวนการสร้างชาตินิยมที่มีการปลุกฝังอุดมการณ์ความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ที่กรุงเทพฯ โดยผ่านวิธีการต่างๆ เช่น การปฏิรูปการศึกษาและกระบวนการใช้กฎหมาย ซึ่งเมื่อถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กระแสชาตินิยมมีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น มีการปลุกฝังอุดมการณ์และปลุกจิตสำนึกให้ประชาชนในพระราชอาณาจักรสยามมีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เพื่อสร้างรัฐแบบเอกชาติที่หมายถึงการถือเอาชนในพระราชอาณาจักรว่า เป็นชาติหนึ่งเดียวอย่างแท้จริง³⁷⁷ และเมื่อมีการสร้างทางรถไฟถึงเชียงใหม่ใน พ.ศ. 2464 ได้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ที่รวดเร็ว รวมถึงการสร้างจิตสำนึกในความเป็นชาติเดียวกันที่มีมากขึ้นด้วย

ดังนั้น บริบทของล้านนาในช่วงนี้จึงอยู่ในกระแสของกระบวนการสร้างรัฐชาติไทยโดยรัฐบาลกรุงเทพฯ ได้เข้ามาจัดการด้านการเมืองการปกครอง จัดการศึกษา การสาธารณสุขไปค รวมถึงการแพทย์และการสาธารณสุข ทำให้บทบาทของมิชชันนารีอเมริกันถูกกำกับโดยอิทธิพลของกรุงเทพฯ ที่เป็นการควบคุมจากระดับชาติผ่านพระราชบัญญัติต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจการของมิชชันนารีทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ขณะที่มิชชันนารีอเมริกันเองได้แสดงออกถึงการเป็นผู้ร่วมสนับสนุนกระบวนการสร้างรัฐชาติไทยนี้อย่างเต็มตัว

การศึกษาถึงการเคลื่อนไหวของชุมชนชาวคริสต์ในช่วงสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้จึงมีประเด็นที่สำคัญคือ การสร้างระบบเครือข่ายทางสังคมของชุมชนชาวคริสต์ในล้านนา การปฏิรูปคุณภาพชีวิตคริสเตียน และการเปลี่ยนแปลงชุมชนชาวคริสต์จากลักษณะที่เป็นคริสตจักรของคนพื้นเมือง (Native Church) ไปสู่มิติของความเป็นคริสตจักรของชนในชาติ (National

³⁷⁷ ดูรายละเอียดการวิเคราะห์ได้ใน เตือนใจ ไชยศิลป์, “ล้านนาในการรับรู้ของชนชั้นผู้ปกครองสยาม...,” หน้า 117-142.

Church) ซึ่งหมายถึงการยกสถานภาพของคริสตจักรที่มีภาพลักษณ์ของการอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์และการกำกับดูแลของมิชชันนารีอเมริกันให้เป็นคริสตจักรที่เป็นตัวของตัวเองอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของชาวคริสต์ที่เป็นชนในชาติ อันเป็นกระบวนการของการปรับตัวและดำรงความเป็นชุมชนชาวคริสต์ที่ยังคงมีบทบาทในฐานะเป็นชุมชนที่สืบทอดความเชื่อศรัทธาและอุดมการณ์ทางศาสนาจากมิชชันนารีอเมริกันในสังคมไทยต่อมา

5.1 พันธกิจของมิชชันนารีอเมริกันในบริบทการเปลี่ยนแปลงในล้านนา

การศึกษาในหัวข้อนี้จะแยกกล่าวในประเด็นหัวข้อย่อยเพื่อสร้างความเข้าใจถึงบริบทการเปลี่ยนแปลงในล้านนาที่มีผลต่อการทำพันธกิจของมิชชันนารีอเมริกัน ได้แก่เรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจในล้านนา มิชชันนารีอเมริกันกับการจัดการศึกษา มิชชันนารีอเมริกันกับการแพทย์และการสาธารณสุข และมิชชันนารีอเมริกันกับงานด้านการพิมพ์ในล้านนา ดังจะกล่าวแต่ละหัวข้อต่อไป

5.1.1 การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจในล้านนา

การเปลี่ยนแปลงของล้านนานับตั้งแต่ พ.ศ. 2464 เป็นต้นมา เป็นผลจากการดำเนินการของรัฐบาลกรุงเทพฯ ที่พยายามสร้างระบบต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพต่อการควบคุมและบริหารจัดการมากยิ่งขึ้น ซึ่งในทางการเมืองจะเห็นว่ามี การปรับปรุงแก้ไขทางการเมืองการปกครองที่จะทำให้ล้านนาสลายตัวเข้าอยู่ในอำนาจปกครองของกรุงเทพฯ อย่างเต็มที่ เช่น มีการปรับปรุงแก้ไขเกี่ยวกับการปกครองมณฑลโดยมีการแยกเมืองลำปาง แพร่ และน่าน จัดตั้งเป็นมณฑลมหาสารภูริใน พ.ศ. 2459 และกลับมารวมกับมณฑลพายัพใน พ.ศ. 2468 การใช้พระราชบัญญัติและกฎหมายปกครองท้องถิ่นฉบับใหม่ การจัดระบบการคลัง การเก็บภาษี และที่สำคัญคือการสลายอำนาจและบทบาทของเจ้านายในล้านนาอย่างสิ้นเชิงโดยไม่ให้มีการแต่งตั้งเจ้าเมืองแทนองค์ก่อนที่สิ้นชีพไป ทำให้ไม่มีการสืบทอดตำแหน่งเจ้าผู้ปกครองหัวเมืองในล้านนาต่อมาอีก³⁷⁸

กระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ นับเป็นการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างทางอำนาจที่ทำให้ระบบการปกครองในสังคมล้านนาตกอยู่ในระบบราชการของส่วนกลางอย่างเต็มที่ โดยการปรับปรุงการเมืองการปกครองในล้านนาในช่วง พ.ศ. 2468-2476 ซึ่งเป็นการปรับปรุงช่วงสุดท้ายก่อนยกเลิกระบบเทศาภิบาล โดยเริ่มตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จ

³⁷⁸ สวัสดิ์ ประยูรเสถียร, "การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ," หน้า 274-293.

ขึ้นครองราชย์ทรงยกเลิกระเบียบแบบแผนต่างๆที่เกิดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่าง พ.ศ. 2458-2468 ต่อมาเมื่อคณะราษฎรได้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ได้ยกเลิกมณฑลเทศาภิบาลใน พ.ศ. 2476 มณฑลพายัพจึงสลายตัวและหัวเมืองต่างๆ ที่เคยเป็นเมืองศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาก็มีฐานะเป็นจังหวัด

ในด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจในล้านนานับตั้งแต่ พ.ศ. 2464 เป็นต้นมานับเป็นการเปลี่ยนแปลงที่จะส่งผลกระทบต่อท้องถิ่นและชุมชนทุกระดับในวงกว้างมากยิ่งขึ้น จากการศึกษาของพูนพร พูลทาจักกร และ วศิน ปัญญาวุฒิตระกูล³⁷⁹ ได้แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจในล้านนาภายหลังการสร้างทางรถไฟมาถึงเชียงใหม่ไว้อย่างละเอียด โดยชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในเชิงกายภาพที่เกิดขึ้นบริเวณรอบๆ สถานีรถไฟที่กลายเป็นชุมชนการค้าแห่งใหม่ เป็นศูนย์รวมของพ่อค้าและลูกค้า ตลอดจนสินค้าเข้าและออกจำนวนมาก ทำให้ชุมชนเมืองขยายออกไปยังบริเวณที่ตั้งของสถานีรถไฟซึ่งแต่เดิมจะเป็นทุ่งนาอยู่นอกบริเวณที่เป็นชุมชนเมืองมาก่อนหรือเป็นเพียงตำบลเล็กๆ ที่มีผู้คนอาศัยอยู่ไม่มากนัก ดังตัวอย่างที่เมืองเชียงใหม่ ก่อนหน้า พ.ศ. 2464 ชุมชนเมืองของเชียงใหม่ดั้งเดิมตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง หลังจากเส้นทางรถไฟสายเหนือมาถึงเชียงใหม่และมีสถานีรถไฟตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง จึงมีการตัดถนนเจริญเมืองเชื่อมสถานีรถไฟเข้ามาสู่ชุมชนเมืองทางตะวันตกโดยมีการสร้างสะพานนรวิรุฬหีที่มีความมั่นคงแข็งแรงขึ้นใหม่ และประชาชนอพยพมาอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงมากขึ้นจนกลายเป็นชุมชนทางธุรกิจแห่งใหม่ และมีขันทันนาหรือเมริกกันซึ่งได้ย้ายจากฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงมาสู่ฝั่งตะวันออกตั้งแต่ พ.ศ. 2448 ได้ขยายพื้นที่ชุมชนของตนเองอย่างกว้างขวางมากขึ้นตามถนนแก้วนรวิรุฬหี โดยใน พ.ศ. 2463 โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์

³⁷⁹พูนพร พูลทาจักกร, "การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในมณฑลพายัพหลังการตัดเส้นทางรถไฟสายเหนือ...", หน้า 147-161. วศิน ปัญญาวุฒิตระกูล, "การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในล้านนากับการก่อตั้งของสำนักท้องถิ่น พ.ศ.2459-2480," (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 168-205.

ถนนแก้วนรวิรุฬหีเป็นถนนระหว่างเชียงใหม่-ดอยสะเก็ด มีพิธีเปิดใน พ.ศ. 2448 ก่อนการตัดถนนเจริญเมือง ดังนั้น การขยับขยายพื้นที่ของขันทันนาหรือเมริกกันมาทางฝั่งตะวันออกแม่น้ำปิงเพื่อตั้งโรงเรียนและงานด้านการแพทย์จึงมีมาก่อนการขยายพื้นที่ทางด้านถนนเจริญเมืองที่เกิดจากการสร้างสถานีรถไฟ เป็นการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของเมืองเชียงใหม่บริเวณบ้านหนองเส้งที่ไม่เกี่ยวกับอิทธิพลของการเปิดสถานีรถไฟโดยตรง ต่อมา มีการตัดถนนเชื่อมระหว่างถนนเจริญเมืองกับถนนแก้วนรวิรุฬหีเรียกว่า ถนนทุ่งไฮเต็ล โดยจันตา อินทราวุฒ ผู้นำคริสเตียนในเชียงใหม่ ได้มีส่วนริเริ่มโดยได้รับบริจาคที่ดินและทุนทรัพย์ในการตัดถนนเส้นนี้ ดูที่ "หนังสือแจกในงานระลึก นายจันตา อินทราวุฒ และนายสะอาด อินทราวุฒ." (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์เจริญเมือง, 2480).

วิทยาลัยได้ซื้อที่ดินเพิ่มขึ้นอีก 75 ไร่³⁸⁰ ขณะที่ได้มีการซื้อที่ดินเพื่อตั้งโรงพยาบาลของมิชชันและจัดตั้งโรงเรียนสตรีในที่แห่งใหม่บริเวณพื้นที่ติดต่อกันออกไปด้วย ทำให้ท้องที่บ้านหนองเส้งกลายเป็นแหล่งที่ตั้งของสถาบันการแพทย์และการศึกษาของมิชชันนารีอเมริกันและเป็นชุมชนชาวคริสต์ในสังคมเมืองที่มีเอกลักษณ์อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

สำหรับการขยายตัวของชุมชนเมืองที่ลำปาง และลำพูน ก็มีลักษณะคล้ายกับเมืองเชียงใหม่ ดังเช่นที่ลำปาง เมื่อมีการตั้งสถานีรถไฟที่สบตุ๋ย ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกลายเป็นชุมชนทางการค้าแห่งใหม่ ส่วนที่เมืองแพร่ แม้ว่าจะไม่มีเส้นทางรถไฟตัดผ่าน แต่การตัดถนนสายแพร่ - เด่นชัย ทำให้มีการขยายตัวของชุมชนจากตัวเมืองแพร่ออกมาตามถนนสายดังกล่าว และบนเส้นทางนี้ได้เกิดชุมชนชาวคริสต์ขึ้นสองแห่งคือ บ้านป่าฝ้างที่เป็นชุมชนชาวคริสต์ชนบทขนาดใหญ่ได้รับการตั้งเป็นคริสตจักรมาตั้งแต่ พ.ศ. 2457 และที่บ้านดอนมูน เป็นชุมชนคริสเตียนที่เกิดขึ้นใหม่ ซึ่งตามข้อมูลของมิชชันนารีอเมริกันใน พ.ศ. 2465 กล่าวว่า มีกลุ่มชาวบ้านที่อยู่บนเส้นทางถนนระหว่างแพร่และเด่นชัย 40 ครอบครัวรวมประมาณ 150 คนได้ละทิ้งการบูชาผีและได้รื้อหิ้งบูชาผีลง คนกลุ่มนี้สนใจศึกษาคริสต์ศาสนาเพื่อเตรียมตัวเข้าเป็นสมาชิกของคริสตจักร แต่เนื่องจากไม่สามารถอ่านหนังสือได้จึงมีการจัดการเรียนการสอนหนังสืออยู่หลายเดือนจนมีคนจำนวนหนึ่งที่มีคุณสมบัติพร้อมในการรับบัพติสมาเป็นสมาชิกของคริสตจักร และมิชชันนารีอเมริกันได้ชี้ให้เห็นว่า คนกลุ่มนี้ได้ละทิ้งการบูชาผีมาพึ่งในคริสต์ศาสนาอย่างจริงจัง มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตด้านการรักษาความเจ็บป่วยที่เคยใช้หมอมผีมารักษาขับไล่ผีก็หันมาใช้บริการการรักษาแบบตะวันตกโดยยอมจ่ายค่ายาและค่ารักษา และเรียกผู้ปกครองของคริสตจักรมาอธิษฐานในยามเจ็บป่วยแทนการใช้หมอมผีที่เคยมีมาก่อน³⁸¹ ชุมชนคริสเตียนแห่งนี้ได้รับการจัดตั้งเป็นคริสตจักรในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2467 พร้อมทั้งมีการสร้างสถานนมัสการใหม่และได้มีการจัดตั้งโรงเรียนของคริสตจักรด้วย³⁸² นับเป็นการเกิดชุมชนชาวคริสต์ที่ได้รับการหล่อหลอมจากมิชชันนารีอเมริกันและผู้นำชาวคริสต์ในเมืองแพร่ให้มีความรู้อ่านออกเขียนได้ รวมทั้งเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตแบบจารีตไปสู่การดำเนินชีวิตในบริบทของชุมชนเมืองและนับถือศาสนาใหม่

³⁸⁰Harris, *Recollections*, p.15.

³⁸¹J. L. Hartzell, "Growth in the Pre Church," *The Siam Outlook* 2 , 4(1922) : 151-152. McFarland, (ed.), *The Historical Sketch of Protestant Missions....* p.143-144. "ประวัติคริสตจักร," *ข่าวคริสตจักร* 22 , 239(กุมภาพันธ์ 1969) : 1-4

³⁸²"Prae Station 1893," *The Siam Outlook* 3 , 3(January 1924) : 54. "Prae Station," *The Siam Outlook* 4 , 3(January 1925) : 107.

นอกจากนี้ยังมีชุมชนชาวคริสต์ที่เกิดขึ้นที่บ้านผาตั้งหรือบ้านด่านที่อยู่ตามเส้นทางรถไฟระหว่างสถานีแม่พริก-บ้านด่าน (บนเส้นทางรถไฟเด่นชัย-อุตรดิตถ์) ที่นับเป็นผลจากความสะดวกในการคมนาคมที่ทำให้มิชชันนารีอเมริกันและผู้ช่วยคนพื้นเมืองได้เผยแพร่คริสต์ศาสนาออกไปได้กว้างขวาง³⁸³ ลักษณะดังกล่าวนับเป็นตัวอย่างของการเกิดชุมชนชาวคริสต์ในตำบลหรือหมู่บ้านที่มีคริสเตียนอพยพเข้าไปอาศัยอยู่มากเป็นจุดเริ่มต้นที่ชักนำให้มิชชันนารีได้เข้าไปปฏิบัติงานเผยแพร่ศาสนาจนสามารถจัดตั้งเป็นชุมชนคริสเตียนขึ้น ต่อมาชุมชนชาวคริสต์แห่งนี้ได้รวมเข้ากับชุมชนชาวคริสต์บ้านห้วยไร่ที่อยู่ไม่ไกลกันนักได้รับการจัดตั้งเป็นคริสตจักรใน พ.ศ. 2472 เรียกว่า คริสตจักรห้วยไร่ ประกอบด้วยคริสเตียนจากหมู่บ้านหลัก 2 แห่งคือบ้านห้วยไร่และบ้านด่าน³⁸⁴ ขณะที่ยังมีการเผยแพร่คริสต์ศาสนาในหมู่บ้านละแวกใกล้เคียงที่ทำให้มีผู้เปลี่ยนความเชื่อทางศาสนามาเป็นคริสเตียนเข้ามาเป็นสมาชิกของคริสตจักรแห่งนี้อย่างต่อเนื่อง

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอันเกิดจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นภายหลังการตัดเส้นทางรถไฟสายเหนือ ทำให้ “ตลาด” ในเมืองมีขนาดใหญ่ขึ้น เป็นแหล่งค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าที่กระทำอย่างกว้างขวางมากกว่าตลาดในหมู่บ้านหรืออำเภอรอบนอกเมือง และเป็นแหล่งรวมของความเจริญ ความสะดวกสบายต่าง ๆ และจะเห็นได้ว่า ชุมชนเมืองของมณฑลพายัพในขณะนี้เกือบทุกเมืองมีโรงเรียนทั้งของรัฐบาลและเอกชนสำหรับการศึกษาแก่เยาวชน มีโรงพยาบาลสำหรับรักษาคนเจ็บป่วย ตลอดจนมีแหล่งบันเทิง นอกจากนี้ชุมชนเมืองแบบใหม่ยังเป็นแหล่งรวบรวมข่าวสารและการรับรู้เกี่ยวกับโลกภายนอก ซึ่งไม่เพียงเฉพาะจากกรุงเทพฯ เท่านั้น แต่ยังรวมถึงเรื่องราวและข่าวสารจากต่างประเทศด้วย ดังจะเห็นได้จากข้อเขียน “ข่าวรอบโลก” ของหนังสือพิมพ์ศรีเชียงใหม่ ที่มีอยู่ทุกฉบับ³⁸⁵ และใน “หนังสือสิทธิคดีลับ” นับเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารที่สำคัญอีกแหล่งหนึ่งที่มีมาก่อนนี้แล้วได้มีรายงานข่าวสารเกี่ยวกับโลกภายนอกเช่นเดียวกัน การรับรู้ข่าวสารและเรื่องราวเกี่ยวกับโลกภายนอกเช่นนี้คงจะมีส่วนทำให้ความคิด ค่านิยม ทัศนคติ และมาตรฐานต่าง ๆ จากโลกภายนอกเข้ามาสู่ผู้คนในมณฑลพายัพอย่างรวดเร็ว

³⁸³ Ibid., p. 144-145.. “ประวัติคริสตจักร,” ข่าวคริสตจักร 22 , 240(มีนาคม 1969) : 5-6.

³⁸⁴ “Annual Report,” The Siam outlook (January 1930) : 33-34. และดูที่ “ประวัติคริสตจักร (ต่อ),” ข่าวคริสตจักร 22 , 240(มีนาคม 1969) : 5-6.

³⁸⁵ พูนพร พูลทาจกร, “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในมณฑลพายัพหลังการตัดเส้นทางรถไฟสายเหนือ...,” หน้า 150-151.

หนังสือพิมพ์ศรีเชียงใหม่เริ่มฉบับเปิดโรงในเดือนเมษายน พ.ศ. 2470 โดยมีนายอินทร สิงหนตร คริสเตียนในตระกูลผู้นำชาวคริสต์สำคัญในเชียงใหม่ตระกูลหนึ่งเป็นบรรณาธิการ และเนื่องจากนายอินทร จบการศึกษาทางกฎหมาย เนื้อหาข่าวสารส่วนใหญ่ในศรีเชียงใหม่จึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับกฎหมาย

นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจภายหลัง พ.ศ. 2464 อีกประการหนึ่ง คือการขยายบทบาทและอิทธิพลทางการค้าของพ่อค้าคนจีนทำให้มีการอพยพของพ่อค้าคนจีนรุ่นใหม่เข้ามาสมทบกับพ่อค้าคนจีนรุ่นดั้งเดิม พ่อค้าคนจีนได้รวมกลุ่มตั้งสมาคมของตนเองและจัดกิจกรรมต่าง ๆ สนองต่อความจำเป็นของชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดตั้งโรงเรียนเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมภาษาและทักษะทางการค้า เช่น ได้ตั้งโรงเรียนสอนภาษาจีนขึ้นตามเมืองต่างๆ อาทิ ที่เชียงใหม่ มีการตั้งโรงเรียนจีนฮั่วเอง เมื่อ พ.ศ. 2461 ในระยะแรกสอนเฉพาะระดับอนุบาล ต่อมาใน พ.ศ. 2465 จึงขออนุญาตขยายเป็นโรงเรียนประถมศึกษา ต่อมาใน พ.ศ. 2473 พ่อค้าจีนได้ขออนุญาตตั้งโรงเรียนจีนขึ้นอีก ที่ลำปาง ก็มีการตั้งโรงเรียนฮั่วเคี้ยว ซึ่งเป็นโรงเรียนจีนแต่จีวและมีโรงเรียนจีนชื่อโรงเรียนจียกส่วย (ไหหลำ) ด้วย ที่เมืองลำพูนมีโรงเรียนจีนชื่อ โรงเรียนหยกเอ็ง (แต่จีว) และโรงเรียนแกมมิว ที่เชียงใหม่มีโรงเรียนจีนชื่อลีเม็งฮอกเก่า เมื่อ พ.ศ. 2474 และที่เมืองแพร่มีโรงเรียนจีน 2 แห่ง

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในมณฑลพายัพ อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นหลัง พ.ศ. 2464 จะเห็นได้ว่า มีการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเมือง โดยมีการขยายตัวของชุมชนเมือง มีความเจริญในด้านต่างๆ กลุ่มคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจในล้านนาดังกล่าวนี้นับว่ามีผลกระทบต่อการปฏิบัติพันธกิจของมิชชันนารีอเมริกันที่ถูกต้องให้เข้ามาอยู่ในกระแสการเคลื่อนไหวของสังคมที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ดังที่มิชชันนารีได้กล่าวถึงเรื่องการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในเชียงใหม่ว่า สังคมเชียงใหม่สามารถรับรู้ข่าวสารจากโลกภายนอกได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นปัจจัยและแรงกดดันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงความรู้สึกนึกคิดแบบเก่าสู่แบบใหม่³⁸⁶ เช่นเดียวกับหัวเมืองอื่นๆ ที่ได้รับผลกระทบนี้มากน้อยไปตามสภาพของท้องถิ่นที่มีการคมนาคมสมัยใหม่เข้าไปถึง

มีการศึกษาที่ชี้ให้เห็นว่า ขณะที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจในศูนย์กลางของเมืองในล้านนาดังกล่าวข้างต้น แต่ในระดับชุมชนหรือหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางของเมืองยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วนัก ดังที่มีข้อสรุปว่า เศรษฐกิจชุมชนในหมู่บ้านล้านนาในอดีตมีความเป็นอิสระในตัวเองเนื่องจากมีการผลิตที่สามารถเลี้ยงตนเองได้และมีการค้าเสริมสำหรับสินค้าที่ขาดแคลน จากสภาพทางภูมิศาสตร์ที่ทำให้เข้าถึงได้ยากรวมทั้งความเข้มแข็งของวัฒนธรรมชุมชนที่ทำให้อำนาจและปัจจัยภายนอกที่จะเข้าไปมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงยังคงเป็นไปอย่างช้าๆ จนกระทั่งถึง พ.ศ. 2474 ยังพบว่า ลักษณะทางสังคมและ

³⁸⁶"Chiang Mai Station," *The Siam Outlook* 3, 3(January 1924) : 19.

เศรษฐกิจของหมู่บ้านในล้านนาไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วเท่ากับการเปลี่ยนแปลงอื่น เนื่องมาจากการแทรกแซงอำนาจทางการเมืองของรัฐบาลกรุงเทพฯ ในการสร้างความเป็นรัฐชาติ ซึ่งจากการสำรวจของคาร์ล ซี ซิมเมอร์แมน (Carl C. Zimmerman) ใน พ.ศ. 2473-2474 พบว่า ลักษณะทางเศรษฐกิจในหมู่บ้านภาคเหนือยังอยู่ในช่วงของการกำลังปรับเปลี่ยนจากเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตนเองมาเป็นเศรษฐกิจแบบการค้า และงานศึกษาทางมานุษยวิทยาของคอนราด คิงฮิลล์ (Konrad Kinshill) ที่ศึกษาหมู่บ้านแห่งหนึ่ง เมื่อ พ.ศ. 2496-2497 เป็นหมู่บ้านที่ไม่ไกลจากเชียงใหม่มากนัก พบว่า ชาวบ้านยังมีลักษณะการค้าเงินชีวิตในระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพและเป็นสังคมชาวนาไม่มีสิ่ง que แสดงถึงความเจริญสมัยใหม่เข้าไปมีผลกระทบต่อลักษณะวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมอย่างรุนแรง³⁸⁷

จากงานสำรวจและวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า อิทธิพลทางการเมืองและการเปลี่ยนทางสังคมและเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในหัวเมืองใหญ่หรือในศูนย์กลางยังไม่ส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นที่อยู่ห่างไกลอย่างเห็นได้ชัด แต่ขณะเดียวกัน หากพิจารณาถึงชุมชนในท้องที่บางแห่งที่มีการเผยแผ่คริสต์ศาสนาซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับบทบาทของมิชชันนารีอเมริกันในเมืองและผู้นำชาวคริสต์ในชุมชนที่ได้รับการฝึกฝนจากมิชชันนารีให้ทำงานเผยแผ่คริสต์ศาสนาในท้องที่ต่าง ๆ จะเห็นว่า เป็นกลุ่มที่มีการเคลื่อนไหวให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมที่แทรกซึมอยู่ในหมู่บ้านชนบทที่น่าจะส่งผลกระทบต่อลักษณะทางสังคมที่แตกต่างจากหมู่บ้านที่ทำการสำรวจหรือแตกต่างจากหมู่บ้านที่คิงฮิลล์ได้เลือกศึกษาด้วย³⁸⁸

5.1.2 มิชชันนารีอเมริกันกับการจัดการศึกษา

ผลกระทบอย่างชัดเจนในกระแสการเปลี่ยนแปลงของล้านนาที่มีต่อการทำพันธกิจของมิชชันนารีอเมริกันในช่วงนี้ ได้แก่ การจัดการด้านการศึกษา เนื่องจากภายหลังจากที่รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติการศึกษาเอกชน พ.ศ. 2461 ที่เป็นการควบคุมการจัดการศึกษาของเอกชนที่รวมถึงของมิชชันนารีอเมริกันด้วย และต่อมาได้ออกพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 ที่กำหนดให้เด็กทุกเชื้อชาติ ศาสนา ทั้งหญิงและชายที่มีอายุระหว่าง 7-14 ปีต้องเข้าเรียนในระดับประถมศึกษา อันเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการขยายตัวของโรงเรียนรัฐบาลไปสู่ท้องถิ่น ซึ่งในสวนหนึ่งนับเป็นการสกัดกั้นการขยายอิทธิพลการจัดการศึกษาของมิชชันนารีอเมริกันที่ได้ขยายออก

³⁸⁷ ดูที่ Carl C. Zimmerman, *Siam Rural Economic Survey, 1930-1931*. (Bangkok : White Lotus, 1999). Konrad Kingshill, *Kudaeng : The Red Tomb*, 3rd ed. (Bangkok : Suriyaban, 1976).

³⁸⁸ Kingshill, *Kudaeng : The Red Tomb*, p.4.

ไปสู่ชุมชนคริสเตียนในท้องที่ต่างๆ ที่ถูกมองจากรัฐบาลกรุงเทพฯว่า จะมีการสอนความคิด ความเชื่อทางศาสนาของตะวันตกที่อาจจะเป็นผลเสียต่อความรู้สึกนึกคิดของการสร้างชาติไทย ได้ ดังที่มีข้อมูลในรายงานของพระยาไพศาลศิลปศาสตร์ผู้ตรวจการศึกษามณฑลพายัพ เมื่อ พ.ศ. 2456 ว่า มิชชันนารีอเมริกันพยายามขยายโรงเรียนออกไปสู่ชนบทอย่างคึกคักโดยเฉพาะใน เชียงราย ถึงแม้ในรายงานของผู้ตรวจการจะมีความเห็นว่า เป็นประโยชน์ในเรื่องของการศึกษา "... แต่ต้องคอยระวังอย่าให้คนเราใจแปลกไปด้วย อย่าให้เขาหยิบผลสำเร็จของเรา ...การที่ชาวอเมริกันมาตั้งโรงเรียนในเมืองไทย เขามีความมุ่งหมายที่จะให้คนได้ถือศาสนาของเขาไม่ปรากฏว่า เกี่ยวข้องกับโพลิติกเลย แต่ว่าคนของเราเมื่อถือศาสนาแปลกไปมักใจแปลกด้วย ใจไม่เป็นไทย ตก ลงที่เขามุ่งหมายทำความดี กลับอาจได้ผลร้าย..."³⁸⁹ และในรายงานของกองธรรมการมณฑล พายัพถวายสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตเมื่อ พ.ศ. 2465 ได้กล่าวถึง โรงเรียนของมิชชันนารีอเมริกันว่า

...โรงเรียนราษฎร์ของคณะมิชชันนารีอเมริกันกำลังจัดการขยายการงาน แข่งขันกับโรงเรียนของรัฐบาลและประชาบาล เพื่อแผ่ศาสนาคริสเตียนให้ แพร่หลายยิ่งขึ้น โรงเรียนรัฐบาลประชาบาลที่จัดกันอยู่ทุกวันนี้ผู้โรงเรียนคณะ มิชชันนารีไม่ได้ เพราะมีทุนรอนน้อยไม่พอแก่การ แต่หวังว่ามณฑลนี้ได้ ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 แล้ว ต่อไปเมื่อได้จัด การศึกษาประชาบาลเต็มตามพระราชบัญญัติแล้ว คงจะทำให้ฐานะของ โรงเรียนประชาบาลดีขึ้น"³⁹⁰

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า การขยายการจัดการศึกษาของรัฐบาลลงสู่ท้องถื่นนอกจากเพื่อ สร้างจิตสำนึกแห่งความเป็นไทยแล้ว ในส่วนหนึ่งก็เป็นการช่วงชิงโอกาสในการจัดการศึกษาแก่ ประชาชนจากพวกมิชชันนารีอเมริกันที่มีเป้าหมายหลักของการจัดการศึกษาเพื่อผลในการสั่งสอน ศาสนาคริสต์ ซึ่งในขณะนั้นผู้นำสูงสุดของรัฐบาลคือพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง

³⁸⁹ สจข. เอกสารศึกษาธิการ รัชกาลที่ 6, คร.43/14 เรื่อง พระยาไพศาลศิลปศาสตร์ไปตรวจ ราชการมณฑลพายัพ พ.ศ. 2456. และดูที่ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, หนึ่งศตวรรษของการศึกษาและการฝึกหัด ครูในล้านนา ข้อมูลจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (เชียงใหม่ :สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, มปป), หน้า 90.

³⁹⁰ หจข. เอกสารศึกษาธิการ รัชกาลที่ 6, คร.4/107 เรื่อง ศึกษาธิการมณฑลพายัพส่งสำเนา รายงานราชการแผนกศึกษาธิการที่ถวายสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ซึ่งเสด็จทรง ตรวจราชการ 10 กรกฎาคม - 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2465. อ้างจาก สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, หนึ่งศตวรรษของ การศึกษาและการฝึกหัดครูในล้านนา ข้อมูลจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, หน้า 137.

มองว่าเป็นศาสนาของคนต่างชาติ ดังที่พระองค์ทรงย้ำใน "เทศนาเสือป่า" ที่เป็นหนังสือ ประกอบการเรียนวิชาจรรยาและวิชาลูกเสือในสมัยนั้นว่า การแปลงศาสนาจากพุทธศาสนาไปนับถือศาสนาคริสต์เท่ากับเป็นการแปลงชาติ เป็นคนจิตใจไม่มั่นคง และออกตัญญูต่อบรรพบุรุษ "... เพราะเหตุฉะนั้น เป็นความจำเป็นที่เราทั้งหลายผู้เป็นไทยจะต้องตั้งมั่นอยู่ในศาสนาพระพุทธซึ่งเป็นศาสนาสำหรับชาติเรา..."³⁹¹ การที่ผู้นำทางการศึกษาของสยามได้มีทัศนคติต่อการจัดการศึกษาของมิชชันนารีอเมริกันดังกล่าวข้างต้น ในส่วนหนึ่งจึงนับเป็นการพิจารณาตามกระแสความคิดของผู้นำสูงสุดของชาติขณะนั้น

ในการจัดการศึกษาของรัฐบาลใน พ.ศ. 2464 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติ ประถมศึกษาในมณฑลพายัพ จำนวน 248 ตำบลจากทั้งหมด 342 ตำบล และไม่นานต่อมาได้ขยายออกไปจนครบทุกตำบล การจัดการศึกษาดังกล่าวนี้อาศัยหลักสูตรการเรียนที่เน้นวิชาภาษาไทย และเรื่องเมืองไทยอย่างมาก โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการสร้างคนรุ่นใหม่ที่สามารถอ่านออกเขียนได้ที่จะทำให้อาษฎรมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการปกครองและจะเป็นไปตามนโยบายชาตินิยมในสมัยรัชกาลที่ 6 ภายหลังต่อมารัฐบาลยังออกข้อกำหนดเกี่ยวกับโรงเรียนตามมาเป็นระยะๆ เพื่อควบคุมคุณภาพของโรงเรียนและกำหนดการเรียนการสอน รวมไปถึงการอบรมปณิธานนักเรียนเพื่อให้เกิดพลเมืองที่มีคุณภาพตามที่รัฐต้องการ³⁹² การจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัตินี้ทำให้เกิดโรงเรียนของรัฐที่จะเข้ามามีบทบาทสำคัญในด้านการศึกษาในโรงเรียนร่วมกับโรงเรียนของมิชชันนารีอเมริกันที่มีอยู่เดิมในหัวเมืองต่างๆ ในล้านนา และจะส่งผลกระทบต่อโรงเรียนของคริสตจักรในท้องถิ่นทำให้จำนวนนักเรียนลดลง เนื่องจากแต่ละครอบครัวต้องเสียค่า "ศึกษาพลี" ให้แก่รัฐเพื่อสนับสนุนการศึกษาดังกล่าวด้วยถึงแม้บุตรหลานจะเข้าเรียนในโรงเรียนเอกชนอยู่แล้วก็ตาม³⁹³ ทำให้ผู้ปกครองส่งบุตรหลานไปเข้าโรงเรียนของรัฐที่เป็นการบริการให้เปล่า ซึ่งมิชชันนารีอเมริกันได้ตระหนักถึงผลกระทบต่อการดำรงอยู่และการสืบทอดความเป็นชุมชนชาวคริสต์ที่จะเกิดขึ้น จึงได้พิจารณาปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ในเรื่องนี้ โดยมีความเห็นว่าเป็นการยากที่จะเปิดโรงเรียนคริสตจักรแข่งกับของรัฐบาล เว้นเสียแต่ว่า โรงเรียนคริสตจักรจะได้รับทุนสนับสนุนอย่างเต็มที่จากองค์กรต่างประเทศ ดังนั้นจึงคงต้องยอมให้รัฐบาลเข้ามามีบทบาทจัดการศึกษาในท้องถิ่นขณะที่มิชชันนารีอเมริกันได้หันไปจัดกิจกรรมให้การศึกษาแบบ "โรงเรียน

³⁹¹พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, เทศนาเสือป่า (กรุงเทพฯ : ศิลปบรรณาการ, 2520), หน้า 72.

³⁹²เรื่องเดียวกัน, และคู่มือ สรวาสดี อ่องสกุล, "การปฏิรูปการศึกษาในล้านนา : ..., : 82-85.

³⁹³"Parochial Schools, " The Siam outlook, 2 2(January 1923) : 182. "Parochial Schools, " The Siam outlook, 3 3(January 1924) : 33.

พระคัมภีร์วันหยุด" (Vacation Bible School) โดยใช้ครูของโรงเรียนที่ศูนย์มิชชันในเมืองออกไปช่วยจัดกิจกรรมการเรียนการสอน วิธีนี้เป็นแบบที่ได้ปฏิบัติในคริสตจักรที่สหรัฐอเมริกาเพื่อป้องกันไม่ได้เด็ก ๆ คริสเตียนถูกดึงออกไปจากคริสตจักร³⁹⁴ ในรายงานของมิชชันนารีอเมริกันหลังจากนี้ต่อมาจะเห็นได้ว่า มีการจัด "โรงเรียนพระคัมภีร์วันหยุด" ตามชุมชนชาวคริสต์ในช่วงของการปิดภาคเรียนฤดูร้อน โดยเป็นการปลูกฝังและกระชับความรู้ความเชื่อศรัทธาในศาสนาทั้งเด็กและผู้ใหญ่ในชุมชนหรือคริสตจักรที่มิชชันนารีไม่มีโอกาสไปเยือนได้บ่อยครั้งให้มีความเข้มแข็งในความเชื่อศรัทธาทางศาสนามากยิ่งขึ้น³⁹⁵

อย่างไรก็ดี การออกพระราชบัญญัติประถมศึกษาแห่งชาติในระยะแรกไม่ได้ส่งผลกระทบต่อโรงเรียนของคริสตจักรอย่างรุนแรงนักเนื่องจากรัฐบาลประสบปัญหาเรื่องงบประมาณและขาดแคลนครูสอน ดังนั้นจึงยังคงมีการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนของคริสตจักรอยู่ และคริสตจักรบางแห่งยังได้จัดตั้งโรงเรียนประถมและดำเนินการในรูปแบบของโรงเรียนคริสต์อย่างเต็มที่ด้วย³⁹⁶ ซึ่งเข้าใจว่า คงเป็นปฏิกิริยาต่อการจัดการศึกษาของรัฐที่ทำให้ผู้นำของคริสตจักรดังกล่าวต้องการรักษาความเป็นสังคมและชุมชนชาวคริสต์ของตนเองไว้อย่างเข้มข้นที่สุด

เมื่อพิจารณาถึงผลกระทบของการออกพระราชบัญญัติประถมศึกษาแห่งชาติในแง่หนึ่งจะเห็นได้ว่า ส่งผลที่นับว่าเป็นประโยชน์สำหรับโรงเรียนของมิชชันนารีอเมริกันในเมืองใหญ่ เนื่องจากเป็นการกระตุ้นให้สังคมต้องสนใจและใส่ใจในเรื่องของการศึกษา เช่น ในเชียงใหม่มีผู้ปกครองส่งบุตรหลานมายังโรงเรียนพระราชชายามากขึ้นเนื่องจากโรงเรียนของรัฐบาลยังไม่มีความพร้อมและภายหลังจากที่มีการเปิดโรงเรียนดาราวิทยาลัยในสถานที่แห่งใหม่ซึ่งจัดสอนระดับมัธยมศึกษา ทางรัฐบาลยังได้ขอให้มิชชันนารีอเมริกันยังคงเปิดการสอนระดับประถมศึกษาที่โรงเรียนพระราชชายาต่อไป³⁹⁷ และจะเห็นได้ว่า ในสถานการณ์เช่นนี้ มิชชันนารีอเมริกันได้หันมาพัฒนาโรงเรียนในเมืองที่เป็นศูนย์กลางมิชชันเพื่อแข่งขันกับโรงเรียนของรัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เชียงใหม่ได้เน้นการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาอย่างเต็มรูปแบบ³⁹⁸ ขณะที่ปล่อยให้

³⁹⁴ Ibid.,

³⁹⁵ "A Resume," *The Siam outlook*, 4 3 (January 1925) : 91-94. "Daily Vacation Bible Study," *The Siam outlook*, 5 1 (July 1925) : 24.

³⁹⁶ "Signs of the Time," *The Siam outlook* 3 , 3 (January 1924) : 22-23.

³⁹⁷ Lucy Staring, Prarachaya Girls' School, *The Siam outlook* 3 , 1 (July 1923) : 271.

³⁹⁸ William Harris, "The Prince Royal's College," *The Siam outlook* 1 2 (October 1921) : 31-32.

โรงเรียนในคริสตจักรเป็นฝ่ายรับผิดชอบในการจัดการศึกษาระดับชั้นมูลหรือประถมศึกษาเพื่อเป็นการเตรียมลูกหลานชาวคริสต์ที่จะส่งมาเรียนในโรงเรียนของศูนย์มิชชันต่อไป

จากการปรับแนวทางการจัดการศึกษาของมิชชันนารีในล้านนาได้มีการพัฒนาตนเองที่ก่อให้เกิดระบบเครือข่ายที่แสดงถึงความเป็นชุมชนการศึกษาของมิชชันนารีอเมริกันที่ชัดเจนคือโรงเรียนของมิชชันนารีในศูนย์กลางมิชชันหลักจะเป็นแหล่งในการพัฒนาครูผู้สอนที่ถูกส่งมาจากโรงเรียนในศูนย์มิชชันรอง เช่น นักเรียนที่ถูกเตรียมเพื่อเป็นครูจากศูนย์มิชชันลำปาง แพร่ น่าน และเชียงใหม่ ส่วนใหญ่ถูกส่งมารับการศึกษาในชั้นสูงที่โรงเรียนปรินส์รอยแยลสวิทยาลัยและโรงเรียนดาราวิทยาลัยของศูนย์มิชชันในเชียงใหม่ และบางส่วนรวมทั้งนักเรียนจากศูนย์มิชชันเชียงใหม่ถูกส่งต่อไปยังโรงเรียนที่กรุงเทพฯซึ่งเป็นแหล่งที่สร้าง "มาตรฐาน" ของความรู้ภาษาไทยตามการเน้นความสำคัญของรัฐบาลสยาม การเตรียมและพัฒนาครูผู้สอนดังกล่าวนี้นอกจากเป็นแรงกดดันจากการเข้ามาควบคุมการจัดการศึกษาของรัฐบาลแล้ว ส่วนหนึ่งยังเป็นการเตรียมผู้นำที่เป็นชนในชาติที่จะเข้ามารับผิดชอบต่องานแทนมิชชันนารีด้วย ดังปรากฏในบทบรรณาธิการของวารสาร The Siam Outlook³⁹⁹ ว่า วัตถุประสงค์เบื้องต้นของงานมิชชันนารีอเมริกันในปัจจุบันคือการสถาปนาคริสตจักรที่เป็นแบบพื้นเมือง (indigenous church) โดยสิ่งนี้จะเป็นไปได้จะต้องมีผู้นำที่ได้รับการฝึกฝนอบรมให้มีความรู้ความสามารถโดยผ่านโรงเรียนระดับสูงของมิชชันนารี และการพัฒนาครูผู้สอนในโรงเรียนของมิชชันนารีอเมริกันทางภาคเหนือที่น่าจะได้มาตรฐานของกระทรวงศึกษาธิการ คือการส่งไปเรียนที่โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยและกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัยของศูนย์มิชชันที่กรุงเทพฯ

อนึ่ง ในบริบทของการเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาดังกล่าวประกอบกับนโยบายของมิชชันฝ่ายต่างประเทศที่มุ่งเน้นให้กิจกรรมของมิชชันในท้องถิ่นต้องเลี้ยงตนเอง ส่งผลให้โรงเรียนต้องเข้ามาสู่ระบบของดำเนินการในเชิงธุรกิจอย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้นตามช่องทางและโอกาสอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจดังกล่าวข้างต้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนับว่า ได้ส่งผลต่อบทบาทของโรงเรียนมิชชันอเมริกันในฐานะที่เป็นเครื่องมือของการเผยแผ่คริสต์ศาสนาและดำรงรักษาชุมชนชาวคริสต์ได้ลดความเข้มข้นลง ขณะที่มิชชันนารีอเมริกันได้เฝ้าระวังที่จะดำรงความเป็นโรงเรียนของคริสเตียนให้มากที่สุด ดังสะท้อนให้เห็นจากงานเขียนของมิชชันนารีที่รับผิดชอบในโรงเรียนปรินส์รอยแยลสวิทยาลัยเมื่อ พ.ศ. 2463 ว่า จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาของมิชชันนารีอเมริกันในสยามคือ การสร้างคริสตจักร นำเยาวชนในสยามเข้ามาเป็นคริสเตียน และสร้างผู้นำสำหรับคริสตจักร⁴⁰⁰ และมีตัวอย่างจากรายงานเกี่ยวกับโรงเรียน

³⁹⁹"Editorial Note," *The Siam outlook* 1 2(October 1921) :37-38.

⁴⁰⁰อ้างจาก แม้น พงศ์อุดม, *แม่น้ำแคว* (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ป๋อง, 1974), หน้า 16-17.

พระราชชายาใน พ.ศ. 2466 ว่า มีนักเรียน 150 คนเป็นคริสเตียนราว 70 เปอร์เซนต์ โดยมิชชันนารีอเมริกันยังถือว่า เป็นสัดส่วนของนักเรียนคริสเตียนที่น้อยมาก⁴⁰¹ นั้นหมายความว่ามิชชันนารีอเมริกันต้องการเห็นภาพของความเป็นโรงเรียนคริสต์ที่สมบูรณ์แบบ แต่อย่างไรก็ดี ในภายหลังต่อมาสัดส่วนของนักเรียนคริสเตียนในโรงเรียนของมิชชันนารีอเมริกันเริ่มลดลงเรื่อยๆตามสภาพความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มองเห็นความสำคัญของการศึกษาที่จะเป็นฐานสำคัญในการประกอบอาชีพ และตามความจำเป็นของโรงเรียนของศูนย์มิชชันที่จะต้องพัฒนาและดำเนินการในรูปแบบของการเลี้ยงตนเอง

เมื่อถึง พ.ศ. 2471 มีการเปลี่ยนแปลงที่แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มในการจัดการศึกษาของมิชชันนารีอเมริกันที่ไม่ใช่การมุ่งเน้นเพื่อเผยแผ่คริสต์ศาสนาอย่างเข้มข้นเหมือนในอดีต ดังที่มิชชันนารีได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาที่กว้างขึ้น นั่นคือ ได้ระบุถึงวัตถุประสงค์ว่าเพื่อเป็นแหล่งที่จะให้นักเรียนได้ซึมซับเอาคุณธรรมแบบคริสเตียนไปใช้ในชีวิตและหน้าที่การงานต่อไป⁴⁰² นับเป็นการเปลี่ยนแปลงเป้าหมายของการจัดการศึกษาที่เป็นไปตามกระแสความต้องการของรัฐบาลในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองดีสำหรับประเทศชาติสมัยใหม่เช่นเดียวกัน ซึ่งการเพิ่มจุดประสงค์ที่กว้างออกไปเช่นนี้นับเป็นแนวโน้มของการเปลี่ยนแปรจากเป้าหมายที่เน้นในเรื่องของการเผยแผ่คริสต์ศาสนาเป็นหลักสำคัญ มาสู่แนวของการจัดบริการสังคมและทำให้โรงเรียนของมิชชันนารีอเมริกันเริ่มมีจำนวนสัดส่วนของนักเรียนที่ไม่ใช่มาจากลูกหลานชาวคริสต์เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ตามกระแสของการให้ความสำคัญต่อการศึกษาที่ถูกกระตุ้นและเป็นข้อกำหนดโดยทางรัฐบาล มีการพัฒนาโรงเรียนที่ศูนย์มิชชันให้เข้มแข็งตอบสนองต่อความต้องการของสังคม ซึ่งจะเห็นว่า ในแง่หนึ่งได้ทำให้โรงเรียนของมิชชันนารีอเมริกันในศูนย์มิชชันมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ แต่ในแง่หนึ่งก็ต้องสูญเสียบทบาทสำคัญในการเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่คริสต์ศาสนาและดำรงรักษาชุมชนชาวคริสต์ที่เคยมีมาอย่างเข้มข้นตั้งแต่แรกเริ่ม อีกทั้งตามพระราชบัญญัติการศึกษาทั้งสองฉบับยังกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่เป็นครูใหญ่ ทำให้ครูที่เคยรับผิดชอบในโรงเรียนของชุมชนชาวคริสต์ไม่มีคุณสมบัติครบถ้วน ทำให้ในภายหลังต่อมาโรงเรียนคริสต์จักรชนบทหลายแห่งได้ทยอยปิดลง

การเปลี่ยนแปรเกี่ยวกับแนวทางการจัดการศึกษาของมิชชันนารีอเมริกันตามแนวทางของรัฐนับเป็นความสำเร็จของรัฐบาลกรุงเทพฯที่สามารถจัดการควบคุมการศึกษาที่เป็นเครื่องมืออันสำคัญในการกล่อมเกลாத่างสังคมของคนในชาติ มีการศึกษาและวิเคราะห์ว่า การที่มิชชันนารีอเมริกันจัดการการศึกษาในโรงเรียนในกรอบของรัฐก็เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าในเรื่องการเรียนการ

⁴⁰¹ Staring, Prarachaya Girls' School, : 271.

⁴⁰² McFarland, *The Historical Sketch...* p. 209.

สอนในโรงเรียนเป็นที่ยอมรับ และเป็นการปรับกลยุทธ์เพื่อความปลอดภัยในการทำงานของมิชชันนารีเอง ทั้งนี้เพราะการปรับตัวในการทำงานในโรงเรียนตามข้อบังคับของรัฐบาลก็เพื่อเป็นการแสดงว่า การศึกษาของมิชชันนารีอเมริกันมิได้เป็นปฏิปักษ์ต่อการศึกษากระแสหลักที่รัฐบาลสยามได้สถาปนาขึ้น ซึ่งทำให้โรงเรียนของมิชชันนารีในระยะหลังต่อมาลดบทบาทที่สนองต่อการสร้างและดำรงชุมชนชาวคริสต์ลงไปมาก ดังปรากฏว่า ภายหลังจาก พ.ศ. 2464 มิชชันนารีอเมริกันได้ยอมรับการเผยแพร่การปกครองของรัฐสยาม และวัฒนธรรมกรุงเทพฯ อีกทั้งยังร่วมมือกับรัฐบาลในการมุ่งเน้นการพัฒนาคนในชาติให้มีความเจริญเป็นหลัก ซึ่งนับเป็นการปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การทำงานของมิชชันนารีอเมริกันให้มีบทบาทสำคัญในการกล่อมเกลากุลบุตรกุลธิดาของคนในสังคมให้มีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ มีการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างมีคุณภาพ และสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมด้านภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี โลกทัศน์ และค่านิยมสมัยใหม่ที่มิชชันนารีอเมริกันให้การสนับสนุนเพื่อให้ศาสนาคริสต์มีอิทธิพลในสังคมและวัฒนธรรมไทยในในมิติใหม่ ถึงแม้ว่าจำนวนผู้เปลี่ยนศาสนาจะไม่เพิ่มขึ้นมากก็ตาม แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงทางยุทธศาสตร์วัฒนธรรมที่สำคัญเพื่อคงไว้ซึ่งบทบาทของชาวคริสต์และศาสนาคริสต์ในล้านนา⁴⁰³ โดยผ่านโรงเรียนที่นับตัวแทนและสัญลักษณ์ของศาสนาคริสต์ของมิชชันนารีอเมริกันที่ยังคงดำรงอยู่ต่อมา

5.1.2 มิชชันนารีอเมริกันกับการแพทย์และการสาธารณสุข

จากการศึกษาเกี่ยวกับการแพทย์และการสาธารณสุขในช่วง พ.ศ. 2464-2475 จะเห็นได้ว่า การจัดบริการทางการแพทย์และการสาธารณสุขของรัฐบาลยังคงมีอย่างจำกัด เช่นการสร้างโรงพยาบาลประจำหัวเมือง จนถึง พ.ศ. 2475 ปรากฏว่ามีโรงพยาบาลของรัฐเพียงแห่งเดียวคือที่ระนอง⁴⁰⁴ ดังนั้น มิชชันนารีอเมริกันจึงยังคงมีบทบาทสำคัญในการจัดบริการทางการแพทย์และการสาธารณสุขในล้านนา ซึ่งได้มีพัฒนาการของการจัดระบบโรงพยาบาลแบบตะวันตกที่ทันสมัยมากขึ้น โดยมีแนวโน้มในการเปลี่ยนแปลงด้านการจัดการทางการแพทย์ของมิชชันนารีอเมริกันเมื่อมีการสร้างโรงพยาบาลแห่งใหม่ที่บ้านหนองเส้ง เมืองเชียงใหม่ ใน พ.ศ. 2463 และเปิดใช้อย่างเต็มรูปแบบในเดือนมกราคม พ.ศ. 2467⁴⁰⁵ ซึ่งจะเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงสู่ระบบการแพทย์ยุค

⁴⁰³ พวรรณตรี แซ่อัง, “ยุทธศาสตร์วัฒนธรรมด้านการศึกษาของมิชชันนารีคณะเพรสไบทีเรียนในเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2416-2484, หน้า ๑.

⁴⁰⁴ เพ็ญศรี กวีวงศ์ประเสริฐ, “บทบาทของรัฐต่อปัญหาสุขภาพประชาชน...” หน้า 120.

มีพิธีเปิดในวันที่ 13 มกราคม ค.ศ. 1925 ซึ่งนับตามปฏิทินเดิมตรงกับ พ.ศ. 2467

ใหม่ของมิชชันนารีอเมริกันที่เป็นระบบการจัดการทางการแพทย์โดยแยกญาติผู้ป่วยออกจากพื้นที่การรักษาของแพทย์ จากรายงานเกี่ยวกับการแพทย์ของมิชชันนารีอเมริกันที่เชียงใหม่แสดงว่าลักษณะการจัดโรงพยาบาลของมิชชันนารีสมัยก่อนได้ยอมให้ญาติของผู้ป่วยเข้ามาช่วยดูแลด้วย เนื่องจากสภาพของผู้ป่วยที่มารับการรักษาส่วนหนึ่งมาจากที่ห่างไกล และทางโรงพยาบาลไม่มีผู้ช่วยแพทย์หรือพยาบาลเพียงพอ จึงต้องใช้ญาติมิตรของผู้ป่วยเหล่านั้นในการดูแลคนของตนเอง ทำให้มีผู้คนมาอยู่ที่ในโรงพยาบาลมากกว่า 2 เท่าของจำนวนคนไข้⁴⁰⁵ ต่อมาได้มีการสร้างเรือนพักแรม (Hospital Inn) สำหรับญาติมิตรของผู้ป่วยที่ติดตามมาเฝ้าดูแล มีมิชชันนารีและผู้นำคริสเตียนคนเมืองได้จัดกิจกรรมทางศาสนากับคนกลุ่มนี้ ให้การอบรมสั่งสอนทางศาสนา มีกิจกรรมสอนหนังสือในตอนกลางคืน (เข้าใจว่าน่าจะเป็นภาษาไทย) เพื่อสามารถอ่านหนังสือได้ โดยจุดมุ่งหมายคืออ่านวรรณกรรมของคริสเตียน และยังได้สอนเรื่องการสุขอนามัยโดยทั่วไปด้วย⁴⁰⁶

การพัฒนาด้านกิจกรรมด้านการแพทย์ของมิชชันนารีอเมริกันในล้านนา ซึ่งนอกจากความพยายามที่จะจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดทางการแพทย์เพื่อผลิตแพทย์ในสภาพแวดล้อมของคริสต์ศาสนาแล้ว ภายหลังจากโรงเรียนฝึกหัดแพทย์ได้ยุติลง คอร์ทได้จัดตั้งโรงเรียนพยาบาลและผดุงครรภ์ขึ้นใน พ.ศ. 2466 เพื่อเตรียมบุคลากรสำหรับระบบโรงพยาบาลสมัยใหม่ การจัดตั้งโรงเรียนพยาบาลและผดุงครรภ์เนื่องมาจากปัจจัยที่สำคัญ⁴⁰⁷ คือ

1. เป็นความใฝ่ฝันของคอร์ทที่จะจัดตั้งระบบโรงพยาบาลที่ทันสมัยตามหลักวิชาการที่ได้ศึกษามาจากมหาวิทยาลัยจอห์น ฮอปกินส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยเน้นการรักษาความสะอาดและจัดโภชนาการที่ถูกลักษณะสำหรับผู้ป่วยตามแนวคิดและการจัดการทางการแพทย์สมัยใหม่
2. เป็นแนวคิดและอุดมคติของมิชชันนารีอเมริกันที่ต้องการแยกผู้ป่วยออกจากสภาพแวดล้อมเดิมในสังคมมาอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมของคริสต์ศาสนาอย่างเต็มที่ เพื่อจะสามารถดำเนินกิจกรรมที่เป็นการกล่อมเกลาทางสังคมให้ละทิ้งความเชื่อเดิมและหันมาปฏิบัติตามแนวทางของศาสนาคริสต์

⁴⁰⁵"Mediacial Work, Chiang Mai," *The Siam Outlook*, 2 4(1922) : 183. บุญชม อาริวงค์, "ประวัติโรงพยาบาลแม็คคอร์มิค," *แม็คคอร์มิคสาร*, 5 5(พฤศจิกายน 2499) : 22.

⁴⁰⁶*The Siam outlook*, 3 3(January 1924) : 35. *The Siam Outlook*, 4 3(January 1927) : 89.

⁴⁰⁷บุญปิ่น สิงหนตร, "เมื่อเริ่มโรงเรียนพยาบาล," *แม็คคอร์มิคสาร*, 5 5(พฤศจิกายน 2499) : 26. คณะอำนวยการจัดงานสยามรัฐพิพิธภัณฑ์, *สยามตั้งแต่ยุคศึกตำบลบรรพถึงสมัยปัจจุบัน* (กรุงเทพฯ : กรุงเทพฯ เดลิเมย์, 2470), หน้า 207-208. S. A. Schreine, *My Uncle Charlie Angel Doctor of Siam* (Bangkok : Y.M.C.A. Thailand, 1985), p. 119-123.

3. ในช่วงนี้มีข้อเสนอแนะของเลขาธิการของมิชชันฝ่ายต่างประเทศใน พ.ศ.2458 เกี่ยวกับการจัดสุขอนามัยในโรงพยาบาลคริสเตียนตามแบบตะวันตก เพื่อสอนชาวสยามให้รู้และเข้าใจในเรื่องสุขอนามัย ข้อเสนอแนะดังกล่าวได้ยื่นเตือนให้โรงพยาบาลของมิชชันแต่ละแห่งได้ให้ความใส่ใจและถือเป็นหลักปฏิบัติดำเนินการปรับปรุงโรงพยาบาลให้เป็นแบบที่ทันสมัยอย่างจริงจัง⁴⁰⁸

4. มีการเคลื่อนไหวรณรงค์เรื่องการจัดสุขอนามัยสำหรับประชาชน โดยสภาอุณาโลมแดง (สภาภาษาสยาม) ร่วมกับมูลนิธิโรคกักโพลเลอร์ ซึ่งได้ใช้เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางดำเนินงานมาตั้งแต่ พ.ศ. 2460⁴⁰⁹ จึงนับเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งประการหนึ่งที่โรงพยาบาลของมิชชันนารีอเมริกันต้องตื่นตัวตอบสนองต่อการเคลื่อนไหวดังกล่าวด้วย

5. การสร้างทางรถไฟขึ้นมายังเชียงใหม่และมีการเปิดสถานีรถไฟเชียงใหม่ ทำให้มีกลุ่มชาวจีนเข้ามาอยู่ในเชียงใหม่มากขึ้นและส่วนใหญ่ทำงานรับจ้างรายวัน คนกลุ่มนี้เมื่อเกิดเจ็บป่วยต้องเข้ามาเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลของศูนย์มิชชัน ไม่มีญาติมิตรที่จะคอยเฝ้าพยาบาลดูแล จึงเป็นความจำเป็นที่จะต้องจัดเตรียมพยาบาลเพื่อรองรับปัญหาที่เกิดขึ้น

จากรายงานกิจกรรมด้านการแพทย์ของมิชชันนารีที่เชียงใหม่แสดงให้เห็นว่า เดิมทีมิชชันนารีอเมริกันต้องการคงระบบของโรงพยาบาลแบบเก่าที่ยอมให้ญาติผู้ป่วยมีส่วนร่วมในการรักษาจนกว่าจะมีการเปิดโรงพยาบาลในที่แห่งใหม่ แต่เนื่องจากมีกรรมกรชาวจีนซึ่งเป็นผู้ป่วยรายใหญ่ราว 20 เปอร์เซ็นต์ของผู้ป่วยในโรงพยาบาลที่ต้องกลายเป็นภาระของหมอมิชชันนารีและผู้ช่วยคนเมืองที่มีจำนวนน้อย จึงจำเป็นต้องรีบจัดตั้งโรงเรียนพยาบาลเร็วกว่าที่กำหนดไว้⁴¹⁰

ในการจัดตั้งโรงเรียนพยาบาลและผดุงครรภ์ของมิชชันนารีในเชียงใหม่ นับเป็นสิ่งที่มีบทบาทสำคัญประการหนึ่งในกระแสความคิดเกี่ยวกับประชาชาติสมัยใหม่ ดังที่มิชชันนารีได้กล่าวถึงความสำคัญของการจัดตั้งโรงเรียนพยาบาล (ตามแนวคิดของตน) ว่า คุณสมบัติอันสำคัญยิ่งยวดเฉพาะของบุคคลและของชาติไม่เพียงแต่การมีชีวิตอยู่ของพลเมืองเท่านั้น แต่ต้องมีสุขอนามัยที่ดีด้วย และยังมองว่า รัฐบาลสยามกำลังดำเนินการพัฒนาจัดการโครงการด้านอนามัยตามแบบประเทศที่เจริญแล้ว ซึ่งความสำเร็จของการพัฒนาดังกล่าวนี้นี้ต้องขึ้นอยู่กับเหล่าพยาบาล

⁴⁰⁸David Bovaird, "A Review of the Medical Mission Work in Siam," in Robert E. Speer and others, *Report of Deputation* (New York : Board of Foreign Missions of the Presbyterian Church in the U.S.A., 1916) : 176-177.

⁴⁰⁹M. E. Barnes, "The Rockefeller Foundation and the Red Cross Society of Siam," *The Siam Outlook* 1 , 4(1922) : 95.

⁴¹⁰"Chiang Mai, Medical Work," *The Siam Outlook*, 3 3(January 1924) : 34.

ที่ได้รับการฝึกฝนโดยตรงและมีคุณภาพด้วย⁴¹¹ นั่นคือมิชชันนารีอเมริกันมองว่า โรงเรียนพยาบาลและผดุงครรภ์ที่ตนจัดตั้งขึ้นเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งในยุคสมัยที่กำลังพัฒนาชาติสยาม ให้ก้าวไปสู่ความเจริญที่ทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ ซึ่งต้องมีประชากรที่มีสุขภาพอนามัยที่ดี เป็นกำลังของสังคมและเป็นกำลังในการผลิตทางเศรษฐกิจ

เป็นที่สังเกตว่า กิจกรรมด้านการแพทย์ของมิชชันนารีอเมริกันที่เชียงใหม่ได้ผูกพันกับราชสำนักสยามอย่างมากเช่นเดียวกับกิจกรรมด้านการศึกษา กล่าวคือ ในการจัดตั้งโรงพยาบาลในสถานที่แห่งใหม่ มิชชันนารีอเมริกันได้ทูลเชิญพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงอดิศรอุดมเดช ทรงเป็นองค์ประธานในการวางศิลาฤกษ์เพื่อสร้างอาคารของโรงพยาบาล และต่อมาสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงสงขลานครินทร์ ได้เสด็จเป็นองค์ประธานในพิธีเปิดโรงพยาบาลเมื่อ พ.ศ. 2467⁴¹² ซึ่งในภายหลังต่อมาพระองค์ยังเสด็จมาทรงงานแพทย์ที่โรงพยาบาลแห่งนี้ด้วย การเปิดโรงพยาบาลของศูนย์มิชชันเชียงใหม่โดยมีเจ้านายชั้นสูงในราชสำนักสยามเป็นองค์ประธาน พร้อมด้วยพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ที่ถือเป็นตัวแทนของเจ้านายของล้านนาได้มีส่วนร่วมในพิธี นับเป็นสิ่งที่ตอกย้ำถึงการยอมรับและความสำคัญของการจัดการทางการแพทย์ของมิชชันนารีอเมริกันอย่างมาก และเป็นการสร้างภาพลักษณ์ของสถาบันที่นับเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของชุมชนชาวคริสต์ ที่น่าจะส่งผลในทางจิตวิทยาต่อคริสตศาสนิกชนให้มีความรู้สึกภูมิใจร่วมกันเนื่องจากการณรงคให้สมาชิกคริสตจักรร่วมบริจาคทรัพย์เพื่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกในโรงพยาบาลแห่งใหม่นี้ด้วย และความผูกพันนี้ยังแสดงถึงสายสัมพันธ์ระหว่างกิจการด้านการแพทย์ของมิชชันนารีอเมริกันกับมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์อย่างชัดเจน เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงสงขลานครินทร์ ทรงเป็นผู้ที่ชักนำให้มูลนิธินี้เข้ามามีบทบาทสนับสนุนด้านการแพทย์สมัยใหม่ในสยาม⁴¹³ และจากรายงานของโรงพยาบาลแมคคอร์มิคยังแสดงว่า มูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ได้ให้ทุนการศึกษาแก่นางสาวศรีวิไล สิงหนัตร ซึ่งเป็นนักเรียนคริสเตียนและสตรีคนเมืองคนแรกที่จบการศึกษาชั้นมัธยมปีที่ 8 จากโรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย ไปศึกษาอบรมวิชา

⁴¹¹Helen Newman. "Nursing as Career for Girl in Siam," *The Siam Outlook*, 9 3(July 1938) : 145.

⁴¹²American Presbyterian Mission, *Report of McCormick Hospital and Dispensaries for the Year 1925-1926* (Chiang Mai, Siam : Daily Mail Press, 1927), p.5-6.

ตั้งชื่อว่า โรงพยาบาลแมคคอร์มิค เป็นชื่อที่ตั้งเป็นเกียรติแก่ไซริส แมคคอร์มิค เศรษฐินีแห่งเมืองชิคาโก สหรัฐอเมริกา ที่ได้บริจาคทุนในการก่อสร้างจำนวน 25,000 ดอลลาร์

⁴¹³Wariya Siwasariyanon, "The Transfer of Medical Technology..." p.150.

พยาบาลที่กรุงปักกิ่ง⁴¹⁴ และในภายหลังได้กลับมามีบทบาทสำคัญในด้านการจัดการศึกษา
พยาบาลของโรงเรียนพยาบาลและผดุงครรภ์ของมิชชันนารีอเมริกันในเชียงใหม่

นอกจากนี้แล้ว การที่มีเจ้านายชั้นสูงทรงสนับสนุนการแพทย์ของมิชชันนารีอเมริกันทำให้เจ้านายและคหบดีในท้องถิ่นต่างสนับสนุนงานของมิชชันนารีในด้านนี้อย่างมาก โดยในปีที่มีการเปิดโรงพยาบาลแมคคอร์มิค พระราชชายาดารารัศมีกับเจ้าแก้วนวลรัฐได้บริจาคทรัพย์ในการสร้างตึก ณ เชียงใหม่ ขณะที่หลวงอนุสารสุนทรคหบดีคนสำคัญของเชียงใหม่ได้บริจาคทุนสร้างตึกสงฆ์และตึกสุตติกรรม บริษัทป่าไม้ของอังกฤษได้สร้างตึกฝรั่ง (Foreign Ward) และคริสตชนคริสตจักรเพรสไบทีเรียนที่หนึ่ง เชียงใหม่สร้างตึกสุตติกรรม (โรงอาหาร)⁴¹⁵ เป็นต้น อีกทั้งภายหลังจากต่อมา กิจกรรมด้านนี้ยังได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากท้องถิ่นอยู่เสมอ และใน พ.ศ. 2474 เมื่อโรงพยาบาลแมคคอร์มิคประสบปัญหาเรื่องการขาดเงินทุนในการดำเนินกิจการเนื่องจากผู้ป่วยไม่ค่อยมีเงินจ่ายค่ายาและค่ารักษา ขณะที่คอร์ทได้ลงทุนซื้อเครื่องมือและอุปกรณ์ทางการแพทย์ที่ทันสมัยทำให้ขาดเงินหมุนเวียน และในช่วงนี้เกิดสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกทำให้ไม่อาจเรียกรุหนทรัพย์จากต่างประเทศได้มากนัก พระราชชายาดารารัศมีและเจ้าแก้วนวลรัฐจึงได้รณรงค์ให้คนในท้องถิ่นได้ร่วมบริจาคทรัพย์เพื่อช่วยเหลือกิจการของโรงพยาบาล โดยจัดพิมพ์หนังสือรณรงค์เป็นภาษาไทยและภาษาล้านนาในเล่มเดียวกัน ซึ่งแจ้งเรื่องราวความจำเป็นของการร่วมมือร่วมใจช่วยค้ำจุนโรงพยาบาลของมิชชันนารีในครั้งนี้⁴¹⁶

ความสำคัญของการรณรงค์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของชนชั้นนำของเชียงใหม่ที่กระตุ้นเตือนคนในสังคมได้มีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสิ่งที่เป็นประโยชน์ของส่วนรวมที่ไม่ใช่ของท้องถิ่นโดยตรงและเป็นของคนต่างศาสนา ซึ่ง "...บางคนเข้าใจว่าเป็นโรงพยาบาลของฝรั่ง แต่ที่จริงเป็นของสาธารณะสำหรับเมืองเราแลสำหรับรักษาพวกเราเองแท้ ๆ"⁴¹⁷ และมองถึงการกระทำของมิชชันนารีอเมริกันว่า เป็นคนดีมีคุณธรรมตามคติของพุทธศาสนา "...ดั่งที่ได้เห็นแลได้ทราบกัน

⁴¹⁴"Chiang Mai Medical Work," The Siam Outlook 4 , 3(January 1925) : 97. Wariya Siwasariyanon, "The Transfer of Medical Technology...", p. 12.

⁴¹⁵American Presbyterian Mission, Report of McCormick Hospital and Dispensaries for the Year 1925-1926, p. 25.

จากรายงานนี้แสดงว่า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงสงขลานครินทร์ ทรงบริจาค 4,500 ดอลลาร์ และมีเจ้านาย ข้าราชการ พ่อค้า คหบดี ร่วมบริจาคเป็นจำนวนมาก

⁴¹⁶พระราชชายาดารารัศมีและเจ้าแก้วนวลรัฐ, แม่กุศล บำรุงโรงพยาบาล "แมคคอร์มิคส์" นครเชียงใหม่ (เชียงใหม่ : มปท., 2475).

⁴¹⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.

อยู่แล้ว จึงต้องนับว่า ชาวอเมริกันคนนี้มีพรหมวิหารอย่างเต็มบริบูรณ์⁴¹⁸ และยังให้ ภาพลักษณ์ของมิชชันนารีอเมริกันจากทัศนคติของคนพื้นเมืองว่า “จะเป็นใครนับถือศาสนาใดก็ตามถ้าประพฤติชอบแล้ว ก็เท่ากับเป็นพวกเดียวกับแลนับถือพระพุทธเจ้าองค์เดียวกันทั้งนั้น”⁴¹⁹ ซึ่งตามข้อความนี้เข้าใจว่า เป็นคติของคนในสังคมล้านนาและสังคมไทยทั่วไปที่ถือว่า ศาสนาทุกศาสนาสอนคนให้เป็นคนดี

สิ่งที่ปรากฏในเนื้อหาสาระของเอกสารชิ้นนี้ที่ถือว่ามียุทธศาสตร์ คือ นับเป็นการ “รับรอง” หรือยอมรับในประสิทธิภาพของการแพทย์และการสาธารณสุขสมัยใหม่โดยชนชั้นนำที่ชักจูงให้คนในสังคมได้คล้อยตามด้วย ดังความว่า “...ถ้าตัวเราหรือภรรยาตลอดถึงญาติมิตรเจ็บหนัก จะวิ่งไปหาใครช่วยได้ดีกว่าโรงพยาบาลแมคคอร์มิคส์ ที่คณะมิชชันนารีออกความคิดและออกทุนออกแรงเริ่มสร้างโรงพยาบาลนี้ให้พวกเราได้อาศัยมาช้านานแล้วนั้น”⁴²⁰ โดยมีข้อความที่รับประกันถึงประสิทธิภาพของการแพทย์แบบตะวันตกนี้ว่า

“อนึ่ง การตรวจโรคก็เป็นของสำคัญเหมือนกัน แพทย์แผนปัจจุบันเขาได้เรียนมา มากเรียกว่าศิษย์มีครู ทั้งมีเครื่องมือพิเศษต่าง ๆ ช่วยตรวจให้รู้สมุฏฐานของโรค ดีกว่าเราด้วย การวางยาจึงมีผลต่างกันมาก กับนาน ๆ จะมีสักโรคหนึ่งที่ยาฝรั่งไม่หาย...”⁴²¹

นอกจากกิจกรรมทางการแพทย์และการสาธารณสุขของมิชชันนารีที่เชียงใหม่แล้ว ใน ศูนย์มิชชันอื่น ๆ ยังมีการจัดการในด้านนี้อยู่มาก แต่ทั้งนี้ก็ยังคงเผชิญปัญหาของการยอมรับการรักษาแบบสมัยใหม่ของสังคมอยู่น้อย ดังที่มีรายงานจากเชียงใหม่ในช่วงนี้ว่า คู่แข่งทางการแพทย์ที่สำคัญของมิชชันนารีอเมริกันคือพวกหมอผี (spirit doctor) ที่มีอยู่ทุกที่ทุกแห่งและยังเข้าถึงชาวบ้านได้มากกว่า การรักษาทางการแพทย์ของมิชชันนารีจึงยังคงเป็นทางเลือกอันดับรอง ยิ่งกว่านั้นคติของการให้บริการของหมอพื้นบ้านที่ว่า “รักษาไม่หายไม่ต้องจ่ายเงิน” ยังมีอิทธิพลอยู่มาก ทำให้ชาวบ้านเลือกใช้การรักษาแบบเดิมก่อนที่จะมาใช้บริการของมิชชันนารีอเมริกันที่ ถึงแม้จะมีบริการแบบให้เปล่าแก่ผู้ที่ขัดสนแต่ก็มีลักษณะของการแพทย์ในแบบธุรกิจสมัยใหม่คือ เก็บค่ายาและค่ารักษาไม่ว่าการรักษาจะหายหรือไม่ก็ตาม เช่นเดียวกับที่เมืองน่านยังพบว่า

⁴¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

⁴¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

⁴²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

⁴²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.

ประชาชนยังไม่ค่อยกล้ารับการรักษาแบบใหม่และอาจจะเกี่ยวเนื่องกับเรื่องปัญหาทางเศรษฐกิจด้วย⁴²² แต่อย่างไรก็ดี จะเห็นได้ว่า ในแง่ของการปฏิบัติของมิชชันนารีที่นานในการแพร่กระจายอิทธิพลของการรักษาแบบตะวันตกสู่ท้องถิ่นโดยได้ปฏิบัติเช่นเดียวกับศูนย์มิชชันอื่นคือ มีการอบรมความรู้ในทางการแพทย์เบื้องต้นแก่ผู้เผยแพร่ศาสนาที่จะออกไปปฏิบัติงานในชุมชนชาวคริสต์และในพื้นที่ต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ต่อมายังมีการรณรงค์เรื่องพยาธิปากขอที่เป็นผลจากการทำวิจัยของบีช ซึ่งเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการด้านสาธารณสุขในเมืองน่านก่อนที่รัฐบาลจะเข้าไปมีบทบาทรณรงค์เรื่องพยาธิปากขอมานานหลายปี⁴²³

การจัดกิจกรรมด้านการแพทย์ของมิชชันนารีอเมริกันในล้านนา จนถึง พ.ศ. 2476 จะเห็นได้ว่า มิชชันนารียังมีบทบาทนำในด้านการแพทย์และสาธารณสุขสมัยใหม่แพร่กระจายออกไปอย่างกว้างขวาง ถึงแม้ในช่วงนี้จะเริ่มมีแพทย์ที่จบจากโรงเรียนแพทย์ที่กรุงเทพฯ เข้ามาดำเนินการตั้งคลินิกในเมืองใหญ่ เช่น ที่เชียงใหม่ซึ่งมีรายงานใน พ.ศ. 2469-2470 ว่า มีแพทย์ที่จบจากศิริราชพยาบาลมาปฏิบัติงานแพทย์ของรัฐบาลและเปิดคลินิกส่วนตัวที่กำลังเป็นคู่แข่งกับงานการแพทย์ของมิชชันนารีอเมริกัน⁴²⁴ แต่เข้าใจว่าก็ยังคงไม่มีบทบาทมากนักเนื่องจากทำงานอยู่เฉพาะในเขตเมือง การกระจายการบริการทางการแพทย์แบบสมัยใหม่ลงสู่ท้องถิ่นต่างๆ อย่างกว้างขวางโดยผ่านการปฏิบัติงานของมิชชันนารีอเมริกันโดยตรงและผู้นำคริสเตียนที่รับการอบรมด้านการแพทย์สมัยใหม่ยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง นับเป็นการเตรียมพื้นที่ล้านนาให้พร้อมสำหรับการพัฒนาด้านการแพทย์และการสาธารณสุขของรัฐบาลกรุงเทพฯ ที่จะเข้ามามีบทบาทจัดการเรื่องนี้แก่ราษฎรในภายหลัง

เมื่อพิจารณาถึงการจัดตั้งโรงพยาบาลแมคคอร์มิคนับเป็นพัฒนาการที่สำคัญอีกก้าวหนึ่งในการบริการทางด้านการแพทย์และการสาธารณสุขสมัยของมิชชันนารีอเมริกัน ซึ่งจะเห็นได้ว่า ยังคงสืบทอดเจตนารมณ์ในการใช้สถาบันนี้เป็นที่เผยแพร่คริสต์ศาสนาและดำรงรักษาชุมชนชาวคริสต์อย่างเด่นชัด ดังที่มีการจัดกิจกรรมทางศาสนาในโรงพยาบาลดังกล่าวมาข้างต้น นอกจากนี้ยังมีการจัดระบบติดตามผู้ป่วยที่สนใจคริสต์ศาสนาอย่างจริงจังภายหลังออกจากโรงพยาบาลโดยนักประกาศเผยแพร่ศาสนาจะไปเยี่ยมเยียนผู้ป่วยที่บ้าน และมอบหมายให้

⁴²²H. W. Beach, "Medical Work, Chiang Rai Station," *The Siam Outlook*, 1 2(October 1921) : 118. H. W. Perkin, Mrs. "Nan Hospital," *The Siam Outlook*, 2 4(1922) : 148.

⁴²³Herbert R. Swanson, "Advocate and Partner: Missionaries and Modernization in Nan Province, Siam, 1895-1934," *Journal of Southeast Asian Studies*, 13 2 (September 1982): 298-299.

⁴²⁴American Presbyterian Mission, *Report of McCormick Hospital and Dispensaries for the Year 1925-1926* (Chiang Mai, Siam : Daily Mail Press, 1928), p.3.

ผู้ปกครองของคริสตจักรที่อยู่ใกล้ท้องที่นั้นเข้ามารับช่วงติดตามต่อไป จากรายงานใน พ.ศ. 2466 แสดงถึงผลของการปฏิบัติงานด้านศาสนาในโรงพยาบาลของมิชชันนารีอเมริกันที่เชียงใหม่ ทำให้มี คนหันมานับถือคริสต์ศาสนาและเข้ามาเป็นสมาชิกของคริสตจักร จำนวน 15 คน⁴²⁵ ขณะที่ โรงพยาบาลของมิชชันนารีอเมริกันที่ลำปางมีระบบการเผยแพร่คริสต์ศาสนาในโรงพยาบาลและการเยี่ยมผู้ป่วยตามบ้านเช่นเดียวกัน และมีรายงานที่แสดงถึงแนวโน้มว่า คนท้องถิ่นที่เจ็บป่วยได้ เข้ามารับการรักษาจากมิชชันนารีอเมริกันเป็นอันดับแรกมากขึ้นซึ่งต่างจากช่วงก่อนหน้านี้ที่ผู้คน มักจะรักษาแบบพื้นเมืองก่อนที่จะหันมาพึ่งการรักษาแบบตะวันตก⁴²⁶ ส่วนที่เมืองน่านมิชชันนารี กล่าวว่ หากจะให้การรักษาพยาบาลแบบใหม่มีประสิทธิภาพจริงๆ โดยผู้รับการรักษาไม่ไปข้องแวะ กับการแพทย์แบบพื้นเมืองอีกก็ต้องเปลี่ยนศาสนาเพื่อจะละทิ้งการรักษาแบบเดิมได้⁴²⁷

สำหรับโรงพยาบาลของศูนย์มิชชันนารีเชียงใหม่พยายามพัฒนาระบบโรงพยาบาลให้เป็น แบบสมัยใหม่ดังเช่นโรงพยาบาลแมคคอร์มิค และยังคงมีความเห็นว่า งานด้านการแพทย์ของ มิชชันนารีมีเป้าหมายที่สำคัญคือ การสื่อให้เห็นถึงศาสนาของมิชชันนารีที่มีความเหนือกว่าศาสนา และความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่นโดย "...ต้องเป็นพยานให้เห็นว่า การแพทย์สมัยใหม่เติบโตมาจาก คริสต์ศาสนาและพวกเขาจะไม่ประสบผลในการรักษาถ้าหากไม่ยอมละทิ้งศาสนาดั้งเดิมและการ เลื่อมใสในยาผีบอก"⁴²⁸ นั่นคือมิชชันนารียังคงมองว่า การแพทย์และการสาธารณสุขแบบตะวันตก เป็นเครื่องมือสำคัญในการขบไล่ความเชื่อเรื่องผีที่ถือเป็นคติความเชื่อสำคัญของการรักษาความ เจ็บป่วยแบบจารีต และผูกมัดความสำเร็จของการรักษาแบบสมัยใหม่เข้ากับคริสต์ศาสนาโดยไม่ ยอมให้ให้มีการรักษาแบบทางเลือกที่เป็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมของการรักษาความ เจ็บป่วยของสังคมล้านนาในยุคก่อนที่จะก้าวเข้าสู่ความทันสมัยตามคตินิยมของตะวันตก

ในการดำเนินกิจกรรมทางการแพทย์และการสาธารณสุขของมิชชันนารีอเมริกันจนถึง พ.ศ. 2476 จะเห็นได้ว่า การแพทย์แบบตะวันตกถึงแม้จะยังคงไม่สามารถเข้ามาแทนที่การรักษา แบบพื้นเมืองอย่างเต็มที่ แต่ค่อยๆ มีการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้การแพทย์แบบตะวันตกเข้ามามี อิทธิพลและมีบทบาทแทนที่การรักษาความเจ็บป่วยแบบเดิม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้ปรากฏว่ามีการ ยอมรับได้ดีในกลุ่มที่เป็นคริสเตียนมากกว่าคนทั่วไป⁴²⁹ แสดงว่า การจัดการด้านการแพทย์และการ สาธารณสุขสำหรับชุมชนชาวคริสต์ทำให้คนกลุ่มนี้มีประสบการณ์กับการรักษาพยาบาลแบบใหม่ที่

⁴²⁵ *The Siam outlook*, 3 3(January 1924) : 35.

⁴²⁶ "Lampang Station, Medical Work," *The Siam Outlook* 3 , 4(October 1923) : 51-52.

⁴²⁷ *Ibid.*, p. 68.

⁴²⁸ "Chiangrai Station, Medical," *The Siam Outlook* 3 , 3(January 1924) : 68.

⁴²⁹ Mary Collier, "Medical Work at Nan," *The Siam Outlook* 5 , 2(October 1925) : 5.

นับเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มีการยอมรับการรักษาแบบตะวันตกได้ง่ายกว่า และเป็นกลุ่มแรกๆ ที่เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในด้านการแพทย์และการสาธารณสุขที่ตัดขาดจากระบบความเชื่อเกี่ยวกับความเจ็บป่วยแบบเดิม หรืออาจกล่าวได้ว่า เป็นกลุ่มแนวหน้าที่เข้าสู่กระบวนการเกี่ยวกับการรักษาสุขภาพและสุขอนามัยสมัยใหม่ ขณะที่มิชชันนารีอเมริกันยังมีความพยายามที่จะให้ชุมชนชาวคริสต์ทุกแห่งเข้าอยู่ในระบบการรักษาพยาบาลแบบตะวันตกเพื่อตัดปัญหาไม่ให้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลแบบเดิมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีซึ่งมิชชันนารีมองว่าเป็น "มลทิน" ต่อความเป็นคริสเตียน โดยการพัฒนาและส่งทอดการแพทย์และการสาธารณสุขแบบใหม่ให้กระจายออกไปสู่ชุมชนต่างๆ

แต่ถึงกระนั้นก็ดี มิชชันนารีอเมริกันยังยอมรับถึงความยากลำบากสำหรับชุมชนที่อยู่ห่างไกลจากโรงพยาบาลและขาดหมอมิชชันนารี อาจมีความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องได้รับการรักษาจากหมอพื้นเมืองโดยเฉพาะกับผู้ที่เป็ "คริสเตียนใหม่" ซึ่งถูกมองว่าเป็นผู้ที่ยังไม่มีศรัทธาในศาสนาอย่างเข้มแข็ง⁴³⁰ ดังนั้น จึงต้องมีกระบวนการสร้างศรัทธาในศาสนาคริสต์โดยการออกตระเวนเยี่ยมเยียนชุมชนชาวคริสต์เพื่อประกอบพิธีกรรมและจัดกิจกรรมทางศาสนาที่เป็นการเสริมสร้างและตอกย้ำความเชื่อศรัทธาในคริสต์ศาสนามากยิ่งขึ้น และมิชชันนารีอเมริกันปฏิบัติกิจกรรมดังกล่าวโดยการนํายาและการรักษาแบบตะวันตกไปให้บริการด้วย

5.1.3 มิชชันนารีอเมริกากับงานด้านการพิมพ์

เมื่อพิจารณาถึงบทบาทด้านการพิมพ์ของมิชชันนารีอเมริกันในล้านนาในช่วงนี้นับเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ได้นำความเปลี่ยนแปลงมาสู่จารีตเกี่ยวกับการเสพวรรณกรรมของล้านนา ซึ่งจากเดิมที่เป็นการเสพวรรณกรรมทางศาสนา เป็นเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์อยู่ในวงจำกัดและการสื่อเรื่องราวมักเป็นแบบมุขปาฐะหรือเป็นพิธีกรรม มาสู่การเสพวรรณกรรมโดยการอ่านและได้รับความรู้ในทางโลกอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น สาระนั้นนำเสนอในงานพิมพ์เป็นเรื่องใหม่เป็นความรู้ที่เปิดโลกทัศน์ของสังคมล้านนาให้เรียนรู้เรื่องราวภายนอก และการเคลื่อนไหวที่แปลกใหม่ทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ เช่นข่าวจากหนังสือพิมพ์ของมิชชันคือ "หนังสือสิริกิติสัปดาห์" ที่ถือเป็นหนังสือพิมพ์ฉบับแรกในเชียงใหม่⁴³¹ มีข่าวเรื่องการสร้างทางรถไฟที่ตีพิมพ์ใน พ.ศ. 2456 ว่า

⁴³⁰The Siam Outlook 3 , 3(January 1924) : 38. Roderick M. Gillies, " A Rambling Story," The Siam Outlook 4 , 4(April 1925) : 17-20.

⁴³¹พิชญ อรรถมภิญญ์, "หนังสือพิมพ์ฉบับแรกของล้านนา," ใน เสรินทร์ จิรคุปต์, (บรรณาธิการ), P.R.C. สร้างคนดีสู่สังคม (เชียงใหม่ : หจก.เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์, 2550) : 171.

...อันนี้ยังมีหนังสืออันลูกแต่กรุงเขมบักได้ลงความว่าด้วยการแบ่งทางรถไฟ
มาในเมืองเราเนี้ยเหมือรตั้งได้ลงความในหนังสือสิริกิติสัรบแล้วว่าทางรถไฟนั้นกั
ได้มาแฉวที่เมืองแพร่แต่ยังบได้เข้ามาในเวียงนั้นเทือ สวรรีอบัตเตียวนี้เขาได้
แบ่งทางรถไฟแล้วเทือได้ล้าเคนใจแลดาไคร่แฉวแม่ยมแลเช้าทุกวันนี้เขากัได้มีคน
มากทำการในทีนั้นประหมารสัักพันคนเขามู้นักเป็ลลาวพายนัักแลชาวเจียวกัมี
พร่องห็อกมีพร่องแต่กักรเขากัได้ใช้เชกพายนััก แลการชุตทางรถไฟตั้งนัักบพอ
ยากเท่าไคแล เขาได้รับเงินเคือร 20 บาทแลคนทังหลายในเมืองแพร่กัสูยิดตักกับ
ด้วยรถไฟอันมากนัักคนผู้ใดมีเข้าแลของอื่นนา ๆ ต่าง ๆ ทีต้องประสงไคร่ชายกั
ชายด้วยง่ายแท้...⁴³²

[สรุปความ : มีการลงข่าวเรื่องการสร้างทางรถไฟเข้ามาถึงเมืองแพร่แต่
ไม่ได้สร้างเข้าไปในเมือง แต่สร้างเลยเด่นชัยจนถึงแม่น้ำยม มีคนงานสร้าง
ทางรถไฟประมาณ 1,000 คน ทั้งชาวลาว ไทใหญ่ และพวกฮ่อ แต่เดิมได้
ใช้กรรมกรชาวจีนจำนวนมาก การชุตทางรถไฟไม่ยากนัก ได้รับค่าจ้าง
เดือนละ 20 บาท ชาวเมืองแพร่ต่างดีใจกับการมีทางรถไฟ เพราะผู้คน
สามารถทำการค้าขายได้สะดวก]

มีข่าวเกี่ยวกับเรื่องราวของสังคมในประเทศสหรัฐอเมริกาในฉบับเดียวกัน
ซึ่งกล่าวถึงบทบาทรัฐบาลที่ได้สนับสนุนส่งเสริมการทำการเกษตรของประชาชนใน
ชนบท และมีข้อคิดเห็นว่า ควรมีการสอนเรื่องเกษตรกรรมอย่างนี้ในบ้านเมืองสยามด้วย
ดังความว่า

อันนี้หมูผู้ครอบครองในประเทศอเมริกาที่มีน้ำใจมักไคร่ช่วยหมู
ราชสคอร ทังหลายตั้งบ้านเจือรในบ้านนอกชอกนิกมเพื่ออธัมมาหากันด้วยง่าย
รือเทือได้เยยะไรธัมมมาโพระว่าหมูผู้ครอบคหือได้จำเรญขึ้นเสมอสวรรค์เขา
ได้ช่วยหมูทุกยากไร่เคนใจผู้เอาใสรออยู่ในเวียงเทือได้ยกย้ายออกโพรองคิดหมาย
ว่าธัมมาหากันเชือนนี้กัดีเหลืออยังเวียงหลายสวรรค์หลายเท่าตั้งนี้ หมูคนทัง
หลายมวรผู้นี้กัได้พากันยกย้ายไฟเพื่อจักโพหาที่อยู่ถมใหม่แลเขากัลวดได้
จำเรญอยู่เยนเป็ลสุขที่เหลือแต่กักร

อันนี้หมูสโมสอรหมูหนึ่งได้พร้อมเป็กสากันด้วยการบุกพิชชคัวบุกต่าง ๆ ที
จักเป็ประโยชน์กับพอนาผู้นี้เหมือรกันเพื่อจักหือเขาได้จำเรญแลหมู
สโมสอรได้เอาเชือบุกหลายอย่างคือของแปกมาจากหลายบ้านหลายเมืองแล

⁴³² "ข่าวทางรถไฟมาแฉวในเมืองทังเหนือนั้น," หนังสือสิริกิติสัรบ, (กัญญาณ ร.ศ. 131) : 63-64.

ออกไปส่งสรรพณาด้วยการที่จักปลูกนั้นทำอย่างใดดีแลสรรพณาแล
สรรพณาทำเชื้อใดหือได้จำเริญอันหนึ่งเมื่อถึงเวลาเก็บหน่วยผลนั้นก็หือหมุ่พ
ณาแลจำสรรเอามาเพียะหมุ่สโมสรรแลหมุ่สโมสรรได้หือวางวันแก่เขาตามที
เมืคผลอันตั้งตั้งามแลอันแต่บอันลิบแล

เรื่องทีอ่านมานี้ท่านทั้งหลายหันเปนเชื้ออโดพรองถ้าพิจรณาก่คงได้
หันเปนการดีแท้แล ถ้าหันเปนการดีก่เอาเปนทีผู้ใจว่าเราควรจักเอาเปนแบบ
ในเมือเรานี้เหมือรกัน เหตุว่าเราเคยหันคนทุกซ้อบยากจนอยู่เสมอบ้อขาดแล
จักว่าเขาเปนคนซี้ค้ำจิงจักได้เปนทุกซ้อกว่าบได้ควรเข้าใจ เขาเปนทุกซ้อโพระ
บมีไผ่นำคำคิดแห่งเขาเหตุว่าเขามีความคืดบ่ตลอด⁴³³

[สรุปความ : ผู้นำในสหรัฐอเมริกาได้สนับสนุนให้ผู้คนในเมืองที่มีฐานะ
ยากจนออกไปจับจองที่ดินทำการเพาะปลูกในชนบท มีผู้คนออกไปทำ
การเกษตรมีความเจริญและเป็นสุขมากกว่าแต่ก่อน มีการตั้งสโมสร
การเกษตรทีให้คำแนะนำเกี่ยวกับการเพาะปลูก และมีการประกวดให้
รางวัลผลิตผลจากไร่นา ผู้เขียนข่าวกล่าวว่า น่าจะมีการนำวิธีการดังกล่าว
มาใช้กับบ้านเมืองนี้ และต้องมีคนช่วยแนะนำในการทำเกษตรกรรมแก่
ชาวบ้านด้วย]

เมื่อมีการรวมมิชชันภาคล้านนาและสยามใน พ.ศ. 2463 ได้มีการปรับเปลี่ยนแนวทาง
กิจกรรมด้านการพิมพ์ของมิชชันนารีในเชียงใหม่ที่แสดงถึงอิทธิพลจากกระแสการเปลี่ยนแปลงให้
เป็นสยามหรือเป็นไทยมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะภายหลัง พ.ศ. 2464 กิจกรรมด้านการพิมพ์ของ
มิชชันนารีในเชียงใหม่เริ่มหมดความสำคัญในการพิมพ์งานภาษาล้านนา ทั้งนี้เพราะเมื่อมีการเปิด
ใช้เส้นทางรถไฟถึงเชียงใหม่ทำให้รัฐบาลสยามซึ่งเป็นลูกค้ารายใหญ่ของโรงพิมพ์มิชชันนารีได้หัน
ไปใช้โรงพิมพ์ของส่วนกลางที่กรุงเทพฯ ทำให้งานพิมพ์ในส่วนนี้ลดลง ซึ่งใน พ.ศ. 2465 มีสถิติงาน
พิมพ์ของรัฐบาลจำนวน 1,630,403 หน้า ในปีต่อมาเหลือเพียง 595,934 หน้า และใน พ.ศ. 2467
เหลือ 201,697 หน้า⁴³⁴ การลดปริมาณงานลงดังกล่าวหมายถึงการขาดรายได้หลักที่สำคัญส่วน
หนึ่ง แต่อย่างไรก็ดี โรงพิมพ์ของมิชชันยังมีงานพิมพ์ที่เกี่ยวกับคริสต์ศาสนามาทดแทน โดย

⁴³³“ข่าว่าด้วยการจำเริญในประเทศอเมริกา,” หนังสือสิริกิตติศัพท์, (กัญญาณ ร.ศ. 131) : 67-68.

⁴³⁴“The Mission Press,” The Siam outlook, 2 2(January 1923) : 184-185. “The Mission Press,” The Siam outlook, 3 3(January 1924) : 39.

เฉพาะงานพิมพ์ทางศาสนาของสมาคมไบเบิลอเมริกัน (American Bible Society) ซึ่งจะเห็นได้ว่า ระหว่าง พ.ศ.2464-2467 มีการพิมพ์งานที่เกี่ยวข้องกับศาสนาของมิชชันนารีในอัตราส่วนที่มากขึ้น โดยใน พ.ศ. 2464 พิมพ์งานทางศาสนา 64 เปอร์เซ็นต์ พิมพ์งานเพื่อธุรกิจ 36 เปอร์เซ็นต์ พ.ศ. 2465 พิมพ์งานทางศาสนา 75 เปอร์เซ็นต์ พิมพ์งานเพื่อธุรกิจ 25 เปอร์เซ็นต์ พ.ศ. 2466 พิมพ์งานทางศาสนา 87 เปอร์เซ็นต์ พิมพ์งานเพื่อธุรกิจ 12 เปอร์เซ็นต์ และ พ.ศ. 2466 พิมพ์งานทางศาสนา 68.4 เปอร์เซ็นต์ พิมพ์งานเพื่อธุรกิจ 31.5 เปอร์เซ็นต์⁴³⁵ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า รายได้ของโรงพิมพ์ในปีล่าสุดน่าจะมาจากการพิมพ์งานในทางธุรกิจเป็นสำคัญ

อนึ่ง ในช่วงเดียวกันนี้จะเห็นว่า มีการพิมพ์งานทางศาสนาที่มีแนวโน้มของการพิมพ์ภาษาไทยมากขึ้น ได้แก่การพิมพ์เพลงสวดภาษาไทยที่จะเข้ามาทดแทนการใช้เพลงสวดภาษาล้านนา และงานพิมพ์หนังสือ "สิริกิติสัปดาห์" เริ่มเปลี่ยนเป็นภาษาไทยนับตั้งแต่ พ.ศ. 2467 เข้าใจว่า มิชชันนารีอเมริกันพยายามปรับเปลี่ยนการใช้ภาษาล้านนาในคริสตจักรมาเป็นภาษาไทย โดยได้มีการนำงานพิมพ์ภาษาไทยไปใช้สอนตามชุมชนชาวคริสต์ต่างๆ ผ่านกิจกรรม "โรงเรียนพระคัมภีร์วันหยุด"⁴³⁶ และมีการใช้ในคริสตจักรในเมือง ดังตัวอย่างจากคริสตจักรที่ 1 ลำปาง มีใช้พระคัมภีร์ไบเบิลภาษาไทยในการนมัสการพระเจ้าเป็นปกติในวันอาทิตย์แทนภาษาล้านนา ซึ่งเป็นการตระหนักและตอบสนองต่อเป้าหมายของรัฐบาลกรุงเทพฯที่ต้องการสร้างเอกภาพของชาติโดยการใช้ภาษาไทย⁴³⁷ ขณะเดียวกันก็ยังคงมีการพิมพ์ภาษาล้านนาที่จะตอบสนองต่อการเผยแพร่ศาสนากับกลุ่มคนที่ใช้ภาษาแบบเดียวกันอยู่ และเมื่อมีการเผยแพร่คริสต์ศาสนาไปสู่ชนชาว "ไตหย่า" ในแคว้นยูนนานซึ่งเป็นแหล่งการเผยแพร่คริสต์ศาสนาแห่งใหม่ที่มิชชันนารีอเมริกันเข้าไปดำเนินการตั้งแต่ พ.ศ. 2464 เป็นต้นมา ได้มีการพิมพ์พระคัมภีร์บางเล่มเป็นภาษาไตหย่าเพื่อตอบสนองต่อคนกลุ่มนี้ด้วย

อย่างไรก็ดี จากรายงานของศูนย์มิชชันเชียงใหม่แสดงให้เห็นว่า งานพิมพ์ของโรงพิมพ์มิชชันส่วนใหญ่ยังคงเป็นงานด้านศาสนาและพิมพ์เป็นภาษาล้านนา ขณะที่งานพิมพ์สำหรับรัฐบาลกรุงเทพฯและงานพิมพ์ทั่วไปจะพิมพ์เป็นภาษาไทย ซึ่งอัตราส่วนงานพิมพ์ภาษาไทยใน พ.ศ. 2466 พบว่ามีการพิมพ์งานภาษาไทย 19 เปอร์เซ็นต์ ขณะที่ในปีที่ผ่านมามีการพิมพ์ภาษาไทยเพียง 4 เปอร์เซ็นต์⁴³⁸ เมื่อนางเฮตา คอลลินส์ ผู้รับผิดชอบกิจการด้านการพิมพ์ของ

⁴³⁵Swanson, "This Seed : Missionary Printing and Literature...": 186.

⁴³⁶"Daily Vacation Bible Study," *The Siam outlook*, 5 1(July 1925) : 25-27

⁴³⁷"Lampang 1885," *The Siam Outlook* 3 , 3(January 1924) : 47.

⁴³⁸American Presbyterian Mission, *Minutes of the Siam Mission of the Presbyterian Church in the U.S.A.* (Chiangmai : Siam Mission Press, 1925), p.48.

มิชชันถึงแก่กรรมในกลางปี พ.ศ. 2466 ไม่มีผู้รับผิดชอบที่มีความสามารถพอ และ คณะกรรมการมิชชันเกรงว่า งานด้านการพิมพ์จะเป็นส่วนที่รบกวนกำลังของมิชชันนารีที่จะต้องเข้ามาดูแล ประกอบกับมีการตั้งโรงพิมพ์ในเชียงใหม่อีก 2 แห่งโดยโรงพิมพ์แห่งหนึ่งได้ซื้อตัวพิมพ์ภาษาล้านนาของมิชชันไปดำเนินกิจการ และงานพิมพ์ของโรงพิมพ์มิชชันที่เชียงใหม่จะเป็นการพิมพ์ภาษาไทยที่สามารถใช้โรงพิมพ์ที่กรุงเทพฯ ได้ จึงเห็นว่าไม่มีความจำเป็นต้องดำเนินการด้านการพิมพ์ในเชียงใหม่โดยมีการลดบทบาทด้านการพิมพ์ลงเกือบหมดให้คงไว้เฉพาะงานพิมพ์ “หนังสือสรีกิตีลับบ” กับงานพิมพ์ที่เป็นภาษาไตหย่า⁴³⁹ ขณะที่มิชชันนารีอเมริกันได้ขายโรงพิมพ์ให้กับเมืองใจ ชัยนิลพันธ์ ผู้นำคริสเตียนคนเมืองที่เคยร่วมงานด้านการพิมพ์กับมิชชันนารีมาก่อน ได้ดำเนินการต่อไป การสืบทอดงานการพิมพ์จากโรงพิมพ์ของมิชชันโดยคริสเตียนคนพื้นเมืองดังกล่าวนอกจากจะยังมีการพิมพ์งานทางด้านศาสนาแล้ว ยังได้มีการพิมพ์งานที่เป็นวรรณกรรมของล้านนาซึ่งมิชชันนารีอเมริกันเคยปฏิเสธการพิมพ์เรื่องเหล่านี้มาก่อน เช่น ได้รวบรวมคำขอ กาศย์ กลอน โคลง ร่าย มาจัดพิมพ์ด้วยตามภาษาเดิม และยังได้ซื้อลิขสิทธิ์คำขอเรื่องหงส์หิน จากเจ้าสุริยวงศ์ รวมทั้งวรรณกรรมคำขอคำเมืองเรื่องอื่น ๆ มาจัดพิมพ์ออกจำหน่ายอย่าง กว้างขวางตั้งแต่ พ.ศ. 2474 เป็นต้นมา⁴⁴⁰

กล่าวโดยสรุปในภาพรวมของงานด้านการพิมพ์ของมิชชันนารีอเมริกัน จะเห็นได้ว่าเป็นตัวแทน (agency) ในการนำการเปลี่ยนแปลงที่เคลื่อนไหวอยู่ภายในสังคมล้านนา การจัดตั้งโรงพิมพ์ของมิชชันนารีอเมริกันได้แสดงถึงความตั้งใจในการปฏิบัติงานตามหลักความเชื่อและอุดมการณ์ทางศาสนาที่มีอิทธิพลต่อการเผยแพร่ความรู้ความคิดใหม่โดยใช้สื่อที่เป็นลายลักษณ์อักษรเป็นภาษาของท้องถิ่น ชุมชนชาวคริสต์ถือเป็นคนกลุ่มใหญ่ที่ได้คลุกคลีอยู่กับเรื่องของหนังสืออย่างจริงจัง ซึ่งนับเป็นกลุ่มที่ถูก “เปลี่ยน” จารีตการเสพวรรณกรรมแบบมุขปาฐะมาเป็นการอ่าน และจากการที่มิชชันนารีอเมริกันได้เปลี่ยนการพิมพ์ภาษาล้านนามาเป็นภาษาไทย ทำให้ชุมชนชาวคริสต์นับเป็นกลุ่มคนที่มีประสบการณ์กับการเรียนภาษาไทยที่ถือเป็นภาษาสมัยใหม่ ของสังคมล้านนาเช่นเดียวกับภาษาอังกฤษที่ถูกนำมาถ่ายทอดในสถาบันการศึกษาของมิชชัน นารีอเมริกันไปพร้อมๆ กัน

⁴³⁹ Ibid., p.49-50.

ในการพิจารณาเพื่อยุติบทบาทด้านการพิมพ์ของมิชชันนารี เป็นที่สังเกตว่า ได้เน้นที่จะขายให้กับคนพื้นเมืองที่เป็นคริสเตียนและมีทุนที่จะซื้อโรงพิมพ์ได้ เข้าใจว่าเป็นการป้องกันไม่ให้งานด้านการพิมพ์ไปอยู่ในการครอบครองของคน “นอกศาสนา” ซึ่งเมืองใจ ชัยนิลพันธ์ นับเป็นผู้สืบทอดที่เหมาะสมกับงานนี้

⁴⁴⁰ เสรินทร์ จิรคุปต์, “หมอมืองใจ ชัยนิลพันธ์ กับงานพิมพ์วรรณกรรมล้านนา,” ใน เสรินทร์ จิรคุปต์, (บรรณาธิการ), *P.R.C. สร้างคนค้ำชูสังคม* (เชียงใหม่ : หจก.เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์, 2550) : 167.

การพิจารณาถึงบทบาทด้านการพิมพ์ของมิชชันนารีอเมริกัน มีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งและดำรงความเป็นชุมชนชาวคริสต์และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญสี่ประการคือ

1. การจัดตั้งโรงพิมพ์ของมิชชันนารีอเมริกันที่มีจุดประสงค์เพื่อการเผยแพร่ศาสนานั้น น่าจะมีบทบาทสำคัญในการดำรงเอกลักษณ์ของความเป็นชุมชนชาวคริสต์อยู่ไม่น้อย เพราะเป็นการสื่อความรู้เรื่องศาสนาที่เป็นลายลักษณ์อักษรชุดเดียวกัน เรียนรู้ในเรื่องเดียวกัน เช่น การจัดพิมพ์บทเรียนสำหรับโรงเรียนวันอาทิตย์เป็นการให้การศึกษาแบบไม่เป็นทางการที่มีการส่งสารความรู้ชุดเดียวกันไปยังคริสตจักรท้องถิ่น เป็นการควบคุมความรู้ ความคิด และความเชื่อทางศาสนาตามกรอบที่มิชชันนารีรวมทั้งผู้นำคริสเตียนที่รับการถ่ายทอดเรื่องศาสนาจากมิชชันนารีอเมริกันกำหนด

2. บทบาทด้านการพิมพ์ของมิชชันนารีอเมริกัน มีลักษณะของการเป็นปฏิกาต (paradox) นั่นคือ ในด้านหนึ่งเป็นการดำรงสิ่งที่เป็นของท้องถิ่นและขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างความทันสมัย เนื่องด้วยมิชชันนารีอเมริกันจัดตั้งโรงพิมพ์เพื่อจัดพิมพ์ภาษาล้านนาเพราะเชื่อว่าภาษาไทยกลางไม่สามารถสื่อสารในสิ่งที่มิชชันนารีต้องการจะนำเสนอต่อคนในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม แต่เมื่อภาษาไทยกลางได้เข้ามามีอิทธิพลในการสื่อสารในล้านนา ซึ่งจะเป็นพาหะสำคัญของการเผยแพร่ความรู้และวิทยาการแผนใหม่ ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงค่านิยม โลกทัศน์ และอื่นๆ รวมทั้งเสริมสร้างอำนาจของกรุงเทพฯให้แข็งแกร่งมั่นคง⁴⁴¹ บทบาทงานพิมพ์ของมิชชันนารีอเมริกันในภายหลังจึงได้เข้าไปเป็นส่วนร่วมกับการขยายอิทธิพลของภาษาไทยกลางเพื่อความอยู่รอดของตนเอง แต่ทำให้ภาษาล้านนาคอยอยู่ในกระแสของการถูกทำลาย⁴⁴²ไปในที่สุด

3. เมื่อพิจารณาถึงบทบาทโรงพิมพ์ของมิชชันนารีอเมริกันในเชียงใหม่มีความแตกต่างจากบทบาทด้านการพิมพ์ของมิชชันนารีที่จัดตั้งขึ้นในกรุงเทพฯที่มีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 เนื่องจากมิชชันนารีอเมริกันไม่สามารถสถาปนาภาษาล้านนาให้เป็นภาษาหลักของสังคมท้องถิ่นได้ ทั้งนี้มีการศึกษาและชี้ให้เห็นว่า เนื่องจากมิชชันนารีอเมริกันได้เข้ามามีบทบาทในการพิมพ์ภาษาล้านนาที่จะสร้างระบบของภาษาศาสตร์ของท้องถิ่นล่าช้าเกินไป⁴⁴³ อีกทั้งมิชชันนารียังมุ่งพิมพ์งานทางศาสนาของตนเองและพิมพ์งานที่เป็นการสื่อสารของรัฐบาลกรุงเทพฯ ไม่ได้มีส่วนใน

⁴⁴¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, "อักษรเมือง," ใน แมคคิลวารี, กึ่งศตวรรษในหมู่คนไทยและคนลาว, หน้า (11)-(16).

⁴⁴² Swanson, "This Seed : Missionary Printing and Literature...," : 196-197. นิธิ เอียวศรีวงศ์, "อักษรเมือง," ใน แมคคิลวารี, กึ่งศตวรรษในหมู่คนไทยและคนลาว, หน้า (11)-(16).

⁴⁴³ Swanson, "This Seed : Missionary Printing and Literature...," : 196.

การทำให้ภาษาในวรรณกรรมล้านนาเป็นภาษาที่มีชีวิตในการสร้างสมและสืบทอดองค์ความรู้ของล้านนาในรูปแบบของการพิมพ์ที่จะแพร่กระจายออกไป อีกทั้งการพิมพ์งานวรรณกรรมคริสเตียนภาษาล้านนาในเวลาต่อมาก็ยังมีความห่วงใยต่ออิทธิพลของภาษาไทย จึงมีการพิมพ์งานที่เป็นภาษาไทยเพิ่มขึ้น ซึ่งทั้งมิชชันนารีอเมริกันและผู้นำทางศาสนาที่เป็นคนท้องถิ่นได้นำงานพิมพ์ภาษาไทยเข้าไปปรับเปลี่ยน "ภาษา" ในชุมชนชาวคริสต์จนกลายเป็นชุมชนที่ได้รับอิทธิพลของภาษาไทยเหมือนกับสมัยเริ่มแรก

4. การสื่อความรู้จากบทบาทด้านการพิมพ์ของมิชชันนารีอเมริกันมีทั้งความรู้ทางศาสนาและความรู้ทางโลก ดังนั้น งานพิมพ์ของมิชชันนารีอเมริกันถึงแม้จะมีเนื้อหาสำคัญในทางศาสนา แต่ผลผลิตที่เกิดจากเทคโนโลยีทางการพิมพ์นับเป็นการแพร่กระจายสิ่งที่เป็นความทันสมัยลงสู่ชุมชนท้องถิ่น และการให้ความรู้ต่างๆ ทางโลกนับเป็นกระบวนการสร้างความทันสมัยที่จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงค่านิยม ทศนคติ และภูมิปัญญาของสังคมแบบจารีตไปสู่ความรู้ความเข้าใจแบบใหม่ ในแนวทางของโลกียนิยม (secularism) มากยิ่งขึ้น ดังที่มีการอธิบายความรู้ใหม่ของผู้นำคริสเตียนต่อผู้สงสัยเกี่ยวกับแผ่นดินไหวที่เป็นประสบการณ์ตรงของชาวล้านนาซึ่งต้องเผชิญกับเหตุการณ์นี้ว่า เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเนื่องจากปฏิกิริยาของลาวาที่อยู่ใต้พื้นโลกไม่ไช้ การพลิกตัวของปลายักษ์ตามความเข้าใจของคนเมือง การอธิบายความรู้ใหม่นี้ได้อ้างถึงแหล่งความรู้จากการอ่านหนังสือข่าวสารและการสอนของมิชชันนารี⁴⁴⁴ เข้าใจว่า การแพร่กระจายหนังสือ ข่าวสารของมิชชันนารีอเมริกันโดยเฉพาะอย่างยิ่ง "หนังสือสิริกิติสัรบ" ที่ลงไปถึงชุมชนชาวคริสต์ในท้องถิ่นต่างๆ นับเป็นแหล่งที่ให้ความรู้และสร้างความเข้าใจใหม่ทั้งทางโลกและทางธรรมแก่ผู้นำชุมชนชาวคริสต์ที่จะนำไปสั่งสอนสมาชิกคริสตจักรหรือคนอื่น ๆ ต่อไปได้

5.2 ชุมชนชาวคริสต์ล้านนาในกระแสของการสร้างรัฐชาติ

นับตั้งแต่ พ.ศ. 2453 เป็นต้นมา จะเห็นได้ว่า ชุมชนชาวคริสต์ในล้านนาได้รับการยอมรับจากสังคมมากขึ้น ซึ่งส่วนหนึ่งคงมาจากการยอมรับในตัวมิชชันนารีเฉพาะบุคคล และมิชชันนารีอเมริกันได้สร้างภาพให้เกิดการยอมรับชุมชนชาวคริสต์ด้วย ดังตัวอย่างใน พ.ศ. 2453 เป็นปีครบรอบ 50 ปีของแต่งงานของแมคกิลวารีกับไซเพีย ได้มีการจัดงานเฉลิมฉลองที่มีผู้คน

⁴⁴⁴ มีบทความของมิชชันนารีอเมริกันกล่าวว่า ในตอนเย็นวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2467 เกิดแผ่นดินไหวอย่างรุนแรงที่รู้สึกได้ในภาคเหนือของสยาม บ้านเรือนโคลงเคลงและสิ้นสะเทือน ดุที "Touring in North Siam," *The Siam Outlook* 4, 1(July 1924) : 30.

⁴⁴⁴ Ibid., และ Swanson, "This Seed : Missionary Printing and Literature..." : 192.

มาร่วมจำนวนมาก⁴⁴⁵ และมีข้อเขียนที่กล่าวถึงแมคคิลวารีแสดงถึงภาพความสัมพันธ์ระหว่างราชสำนักสยามกับมิชชันนารีอเมริกันไว้ว่า

“...ในวันที่ 6 ธันวาคม ค.ศ. 1910 [พ.ศ. 2453] คนอเมริกันและคนยุโรปจำนวนมากได้เฉลิมฉลองวันครบรอบแต่งงาน 50 ปีของท่าน พระมหากษัตริย์แห่งอาณาจักรสยามได้ทรงส่งสาสน์มาแสดงความยินดีกับท่าน โดยผ่านทางสมเด็จพระยามะยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งทรงดำรงตำแหน่งเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยในขณะนั้น ...”⁴⁴⁶

ใน พ.ศ. 2454 คริสตจักรต่าง ๆ ได้จัดนมัสการเป็นพิเศษเนื่องในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานนาฬิกาตั้งพื้นขนาดใหญ่แก่คริสตจักร โรงเรียนและโรงพยาบาลของมิชชันนารีอเมริกันในล้านนา โดยเชิญเพื่อนบ้านที่ไม่เป็นคริสเตียนเข้าร่วมด้วย การจัดพิธีกรรมดังกล่าวนับเป็นการสร้างภาพของคริสเตียนว่า พระมหากษัตริย์สยามทรงมีความกรุณาต่อชาวคริสต์ และในปีเดียวกันนี้แมคคิลวารีถึงแก่กรรม ได้มีพิธีฌาปนกิจศพแบบคริสต์ซึ่งมีผู้กล่าวถึงบรรยากาศในช่วงเวลานั้นว่า

“...อาณาจักรลาวไม่เคยเห็นงานศพใด ๆ ที่เป็นสักขีพยานให้กับชีวิตของผู้ยิ่งใหญ่คนหนึ่งเท่าครั้งนี้ เจ้านาย ผู้สำเร็จราชการ ข้าหลวง ต่างเส้ร้าโคกไปพร้อม ๆ กับหมู่เหล่าสามัญชน ธุรกิจในเชียงใหม่ปิดลง สำนักงานต่าง ๆ ก็เช่นกัน ธงชาติถูกลดลงครึ่งเสา ในขณะที่ขบวนแห่ได้นำมิชชันนารีผู้ยิ่งใหญ่ไปสู่สถานที่พักผ่อนแห่งสุดท้ายอย่างสงบ...”⁴⁴⁷

จากข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า สังคมล้านนายอมรับนับถือแมคคิลวารีในฐานะเป็นบุคคลสำคัญที่อาจเทียบเท่ากับชนชั้นนำทางสังคมและศาสนาระดับสูง และทำให้มิชชันนารีอเมริกันมองว่า เป็นแนวโน้มที่ดีสำหรับการดำรงอยู่ของคริสตจักรในดินแดนล้านนา จากรายงานของมิชชันนารีอเมริกันช่วงเดียวกันก็ได้แสดงว่า ชุมชนชาวคริสต์เป็นที่ยอมรับของสังคมมากขึ้น⁴⁴⁸

⁴⁴⁵“Personal and Otherwise,” *The Laos News*, 1(January 1911) : 2-3.

⁴⁴⁶McGilvary, *A Half Century Among The Siamese and the Lao*, p.5.

⁴⁴⁷Ibid, p.6.

⁴⁴⁸Wm. Harris, “A Record Trip to Bangkok,” *The Laos News*, 2(April 1911) : 65-66.

แต่อย่างไรก็ดี ในช่วงสมัยเดียวกันนี้ ชุมชนชาวคริสต์ในล้านนากลับต้องเผชิญกับกระแสของการสร้างรัฐชาติของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468) ซึ่งเป็นสิ่งที่สืบเนื่องจากกระบวนการสร้างความเป็นชาติในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ได้สร้างสำนึกของความเป็นคนในชาติเดียวกันโดยผ่านการจัดการศึกษา⁴⁴⁹ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 นอกจากจะใช้วิธีการต่าง ๆ เช่น การจัดการศึกษาภาคบังคับตามพระราชบัญญัติประถมศึกษาแห่งชาติ การปลูกเร้าชาตินิยมด้านการทหาร และการจัดตั้งกองเสือป่าแล้ว⁴⁵⁰ ยังมีการปลูกเร้าให้ชนชาวไทยนับถือและเชื่อมั่นในพุทธศาสนาที่ถือเป็นศาสนาประจำชาติ ซึ่งจากรายงานของผู้แทนคณะกรรมการมิชชันนารีต่างประเทศ เมื่อ พ.ศ. 2458 กล่าวว่า พระองค์ทรงสนับสนุนพุทธศาสนาอย่างแข็งขัน และทรงต่อต้านคริสต์ศาสนาอย่างชัดเจน มีการปลูกเร้าศาสนาประจำชาติให้ชนชาวไทยต้องนับถือเชื่อมั่นในพุทธศาสนาอย่างเช่นบรรพบุรุษ⁴⁵¹ นอกจากนี้ยังได้ปลูกสร้างความรู้สึกภาคภูมิใจในความเป็นคนไทย กระตุ้นให้ชนชาวไทยรับผิดชอบดูแลตนเอง ไม่ควรที่จะพึ่งพาหรือไว้วางใจต่อการช่วยเหลือของชาวต่างชาติจนเกินควร

การศึกษาในที่นี้จึงเป็นสิ่งที่น่าพิจารณาถึงผลกระทบของกระบวนการสร้างรัฐชาตินับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 จนถึง พ.ศ. 2476 ว่า มีผลกระทบต่อความคิดและการเคลื่อนไหวของชุมชนชาวคริสต์อย่างไรบ้าง ดังจะกล่าวต่อไป

5.2.1 กระแสการสร้างสำนึกชาตินิยมกับผลกระทบต่อชุมชนชาวคริสต์

ในการปลูกเร้าชาตินิยมในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับชุมชนชาวคริสต์โดยตรงคือ การสร้างค่านิยมเกี่ยวกับความเป็นชาติที่มีความสลับซับซ้อนทางความคิดและการนำเสนออย่างมาก ทั้งนี้เพราะเป็นสิ่งใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นโดยชนชั้นผู้ปกครองสูงสุดเพื่อให้เป็นรากฐานของอุดมการณ์ชาตินิยมแห่งรัฐชาติสยามในเวลาต่อมา⁴⁵² ในการอธิบายและให้ค่านิยมเกี่ยวกับความเป็นชาติ ได้มีข้อสรุปที่เป็นแก่นสารของการสร้างความ

⁴⁴⁹ วารุณี โอสถารมย์, "การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ.2411-2475," หน้า 196-200.

⁴⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 214-216.

⁴⁵¹ Speer, *Report of Deputation....* p.115. และดูรายละเอียดใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *เทศนาเสือป่า*, หน้า 62-72.

⁴⁵² ศึกษารายละเอียดได้ใน W. F. Vella, *Chaiyoi King Vajiravudh and Development of Thai Nationalism* (Honolulu : University Press of Hawaii, 1976). เตือนใจ ไชยศิลป์ "ล้านนาในการรับรู้ของชนชั้นปกครองสยาม พ.ศ. 2437-2476," หน้า 128-136. ชนิดา พรหมพยัคฆ์ เมื่อกสม, *การเมืองในประวัติศาสตร์สังคมไทย* (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2546), หน้า 78-94.

รู้สึกชาตินิยมว่า ความรักชาติ ความเลื่อมใสในศาสนา และความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ เป็นเนื้อหาสำคัญของอุดมการณ์รัฐในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว⁴⁵³ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การผูกเรื่องศาสนาพุทธเข้ากับความเป็นชาติ ดังที่พระองค์ทรงเน้นว่า การเป็นคนไทยต้องนับถือพุทธศาสนา ซึ่งในการให้คำนิยามรวมทั้งขยายความที่สลับซับซ้อนมีสองประเด็นที่น่าสนใจ คือ การให้ความสำคัญอย่างยิ่งยวดกับเรื่องของ “ความจงรักภักดี” และ การเปรียบประเทศชาติเหมือนอวัยวะของร่างกายโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นศีรษะอันทรงสง่าราศีของร่างกายนั้น

การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเน้นเรื่องความจงรักภักดีปรากฏในวาระและโอกาสต่างๆ และทรงมีข้อวิจารณ์ในเทศนาเสือป่าซึ่งพระองค์ทรงกล่าวถึงผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ว่า มีแก่นแท้ที่สำคัญคือความภักดี

“ศาสนาของพระเยซูเบื้องต้นที่จะต้องการให้คนเราเชื่อ จำเป็นต้องมีสิ่งหนึ่ง ซึ่งจะพูดในภาษาไทยของเราให้สั้นเป็นคำเดียวต้องเรียกว่า ‘ภักดี’ คือเมื่อใครเล่าถึงพระเยซูว่ามีกำเนิดแต่ผู้ใด, เกิดอย่างไร, ประพฤติอย่างไร, ชาติเป็นอย่างไร, ต้องปลงใจเชื่อทุกอย่างโดยความภักดีต่อพระเยซู...”⁴⁵⁴

โดยพระองค์ทรงยกตัวอย่างชีวิตประวัติของพระเยซูว่า มีข้อสงสัยต่าง ๆ มากมายในเรื่องของชาติกำเนิดกับการอ้างตนเองเป็นพระเจ้า ซึ่งถึงแม้เป้าหมายที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยกเรื่องนี้ขึ้นมาเพื่อทรงชี้ให้เห็นว่า การนับถือพุทธศาสนามีได้เกิดขึ้นจากการบังคับให้มีความภักดีเป็นเบื้องต้นแต่เกิดจากความเลื่อมใสศรัทธาที่นำมาสู่ความภักดี⁴⁵⁵ ทว่าเมื่อพระองค์ทรงมีพระบรมราชาธิบายเรื่องความจงรักภักดีที่เกี่ยวข้องกับความเป็นชาติในวาระและโอกาสต่าง ๆ ได้ทรงเน้นว่า บุคคลที่จะนับเป็นชาติเดียวกันต้องมีความจงรักภักดีต่อประมุขหรือกษัตริย์ผู้ปกครองของชาตินั้น และเมื่อทรงกล่าวถึงความเป็นคนไทยนั้น ทรงเห็นว่าถ้า “เขาจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม เขาจึงจะเป็นไทยแท้...”⁴⁵⁶ จากการศึกษาในแง่นี้ชี้ให้เห็นว่า ชาติและพระมหากษัตริย์ตามแนวคิดของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นสิ่งเดียวกัน⁴⁵⁷ ดังนั้น การจงรักภักดีต่อชาติหมายถึงการจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์นั่นเอง

แนวคิดที่สำคัญต่อมาอีกประการหนึ่งคือการเปรียบประเทศชาติเหมือนร่างกาย โดยแต่ละคนเปรียบเสมือนอวัยวะของร่างกายนั้น หากอวัยวะชิ้นหนึ่งชิ้นใดบกพร่องจะทำให้กระทบ

⁴⁵³ ษนิดา พรหมพยัคฆ์ เมื่อกสม, การเมืองในประวัติศาสตร์ประเทศไทย, หน้า 93.

⁴⁵⁴ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, เทศนาเสือป่า, หน้า 46.

⁴⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 48-49.

⁴⁵⁶ อัครพานู (นามแฝง), ความเป็นชาติโดยแท้จริง (กรุงเทพฯ : รวมสาสน์, 2520), หน้า 15.

⁴⁵⁷ ษนิดา พรหมพยัคฆ์ เมื่อกสม, การเมืองในประวัติศาสตร์ประเทศไทย, หน้า 89.

กระเทือนไปถึงอวัยวะส่วนอื่น ๆ ด้วย ดังนั้น ทุกคนในชาติจึงต้องมีหน้าที่ที่จะช่วยเหลืออุดหนุน จุนเจือซึ่งกันและกัน ซึ่งจะนำไปสู่ความมั่นคงของหมู่คณะจนกระทั่งเป็นความมั่นคงของชาติ และ เพื่อความมั่นคงและความก้าวหน้าของชาติแต่ละคนจึงต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุด⁴⁵⁸

โดย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกำหนดพระมหากษัตริย์เป็นศิระของร่างกาย

จากแนวคิดนี้เป็นที่สังเกตว่า การสร้างมโนทัศน์เรื่องประเทศชาติกับอวัยวะเป็นสิ่งที ปรากฏในคำสอนของคริสต์ศาสนาที่อธิบายถึงความเป็นคริสตจักรว่า เป็นสิ่งคมของผู้นับถือ พระเจ้าที่มีพระเยซูคริสต์เป็นพระประมุขสูงสุดหรือเป็น "ศิระของคริสตจักร" ขณะที่สมาชิกของ คริสตจักรเปรียบเสมือนอวัยวะต่าง ๆ ดังข้อความในพระคัมภีร์ไบเบิลที่กล่าวถึงพระเยซูคริสต์ว่า "พระองค์ทรงเป็นศิระของกาย คือคริสตจักร พระองค์ทรงเป็นปฐมเป็นครั้งแรกที่เป็นขึ้นมาจาก ความตาย เพื่อพระองค์จะได้ทรงเป็นเอกในสรรพสิ่งทั้งปวง"(พระธรรมโคโลสี บทที่ 1 ข้อ 28) และ "...พระคริสต์ทรงเป็นศิระของคริสตจักร ซึ่งเป็นพระกายของพระองค์ และพระองค์ทรงเป็นพระ ผู้ช่วยให้รอดของคริสตจักร" (พระธรรมเอเฟซัส บทที่ 5 ข้อ 23) ขณะที่ข้อคำสอนเรื่องบทบาท หน้าที่ของสมาชิกคริสตจักรว่า "...ในร่างกายอันเดียวกันนั้น เรามีอวัยวะหลายอย่าง และอวัยวะ นั้น ๆ มิได้มีหน้าที่เหมือนกันฉันใด พวกเราผู้เป็นหลายคนยังเป็นกายอันเดียวกันในพระคริสต์และ เป็นอวัยวะแก่กันและกันฉันนั้น" (พระธรรมโรม บทที่ 12 ข้อ 4-5) นอกจากนี้ในคำสอนทางศาสนา คริสต์ยังกล่าวถึงความรับผิดชอบต่อกันในคริสตจักรว่า "เพื่อไม่ให้มีการแก่งแย่งกันในร่างกาย แต่ ให้อวัยวะทุกส่วนพะวงซึ่งกันและกัน ถ้าอวัยวะอันหนึ่งเจ็บ อวัยวะทั้งหมดก็พลอยเจ็บด้วย ถ้า อวัยวะอันหนึ่งได้รับเกียรติอวัยวะทั้งหมดก็พลอยชื่นชมยินดีด้วย"⁴⁵⁹

การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยกตัวอย่างเรื่องอวัยวะกับความ รับผิดชอบของคนในชาติดังกล่าว ถึงแม้ว่าจะไม่เชื่อมโยงกับเรื่องศาสนาหรือแนวคิดของตะวันตก โดยตรง ดังที่มีการศึกษาที่ชี้ให้เห็นว่า แนวพระราชดำริของรัชกาลที่ 6 ที่เป็นคติเกี่ยวกับความเป็น ชาติเป็นพัฒนาการมาจากแนวคิดเรื่องกษัตริย์ในพุทธศาสนาอันเป็นจารีตเดิมของการปกครองใน รัฐไทย และความคิดเรื่องชาติในฐานะเป็นชุมชนทางการเมืองที่เริ่มมีขึ้นมาตั้งแต่สมัยพระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ใช่เป็นการลอกเลียนมาจากคติการปกครองของกษัตริย์

⁴⁵⁸ เตือนใจ ไทยศิลป์ "ล่านานาในการรับรู้ของชนชั้นปกครองสยาม พ.ศ. 2437-2476," หน้า 134-135.

⁴⁵⁹ สมาคมพระคริสตธรรมไทย, "พระคริสตธรรมคัมภีร์ภาคพันธสัญญาใหม่ ฉบับ 1973," ในพระ คริสตธรรมคัมภีร์ภาคพันธสัญญาเดิมและพันธสัญญาใหม่ (กรุงเทพฯ : สมาคมพระคริสตธรรมไทย, 1974), หน้า 344. , 422 , 434. และ 373.

อังกฤษ⁴⁶⁰ นั่นคือ การมีความคิดดังกล่าวไม่ใช่อิทธิพลของตะวันตก แต่การที่พระองค์ได้ทรงศึกษาคริสตศาสนาเมื่อครั้งเสด็จไปทรงรับการศึกษาที่อังกฤษในระดับที่อาจกล่าวได้ว่า ทรงมีความรู้อย่างแตกฉาน⁴⁶¹ และทรงจับจุดวิพากษ์วิจารณ์คริสตศาสนาที่ไม่ต่างไปจากการทรงวิพากษ์วิจารณ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือที่ปรากฏใน “หนังสือแสดงกิจจานุกิจ” ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค) น่าจะทำให้พระองค์ทรงเห็นถึงคติเกี่ยวกับเรื่องของคริสตจักรในหลักคำสอนของศาสนาคริสต์นี้ด้วย ซึ่งการที่พระองค์ทรงแสดงให้เห็นว่าความภักดีเป็นแก่นแท้สำคัญของความเป็น “ชาติ” ไทย เช่นเดียวกับที่ทรงเห็นถึงความภักดีเป็นแก่นแท้ในจิตสำนึกของชาวคริสต์ จึงเท่ากับเป็นการอธิบายและขยายความมาจากคติความเชื่อในเรื่องคริสตจักรของคริสตศาสนา และน่าจะยืนยันว่า คนในชาติไทยจะต้องมีศูนย์กลางแห่งความจงรักภักดีเพียงแห่งเดียวคือองค์พระมหากษัตริย์ การทรงใช้ศาสนาเป็นส่วนสำคัญของความเป็นชาติไทยตามนัยนี้จึงมีความหมายต่อการกีดกันคริสตศาสนาโดยปริยาย

อนึ่ง ยังไม่มีการศึกษาถึงผลกระทบจากการสร้างความรู้สึกชาตินิยมในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อชุมชนชาวคริสต์ในท้องถิ่นชนบทว่า มีความรุนแรงมากน้อยเพียงใด แต่ทั้งนี้ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 6 และหลังจากนั้นต่อมาพบว่า มีการกีดกันและข่มเหงผู้ที่เปลี่ยนศาสนามาเป็นคริสเตียนอยู่ในท้องถิ่นบางแห่ง เช่น ชุมชนชาวคริสต์ที่บ้านล้ม ที่อยู่ไม่ไกลจากเมืองน่านมากนัก มีกลุ่มชาวคริสต์เกิดขึ้นในหมู่บ้านนี้ตั้งแต่ พ.ศ. 2467 และมีข้อมูลที่แสดงว่าใน พ.ศ. 2459 ชาวคริสต์ที่นี่ถูกกีดกันขัดขวางจากผู้นำหมู่บ้าน มีการห้ามชาวบ้านคบค้าสมาคมหรือใช้น้ำร่วมบ่อเดียวกันกับคริสเตียนเนื่องจากเกรงว่า จะถูกชักนำไปไปนับถือศาสนาคริสต์ และมีการกลั่นแกล้งโดยนำของผิดกฎหมายไปซุกซ่อนในบ้านของชาวคริสต์เพื่อให้เจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าไปจับกุมคุมขัง⁴⁶² หรืออีกตัวอย่างหนึ่ง จากรายงานของมิชชันนารีอเมริกันที่เมืองแพร่ใน พ.ศ. 2468 กล่าวถึงกลุ่มคริสเตียนในหมู่บ้านแห่งหนึ่งถูกขอให้เข้าร่วมในพิธีไหว้ผีเพื่อความอุดมสมบูรณ์ในการทำการเกษตร และจะมีการเลี้ยงฉลองภายหลังการทำพิธี แต่กลุ่มคริสเตียนปฏิเสธที่จะเข้าร่วมจึงถูกผู้นำในหมู่บ้านข่มขู่จะตัดน้ำจากเหมืองฝายที่เข้าสู่ที่นาของพวกเขา หมู่คริสเตียนจึงได้เข้ามาหามิชชันนารีเพื่อขอความช่วยเหลือ มิชชันนารีได้เข้าหาผู้ว่าราชการจังหวัดให้ตัดสินเรื่อง

⁴⁶⁰ ชินดา พรหมพยัคฆ์ เมื่อกสม, การเมืองในประวัติศาสตร์ประเทศไทย, หน้า 86.

⁴⁶¹ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, เทศนาเสือป่า, หน้า 16.

⁴⁶² ไสว กันทะกาลัง, “เชิญร่วมศรัทธาในการสร้างโบสถ์ใหม่,” ข่าวคริสตจักร 27, 302 (พฤษภาคม 1974) : 29-30. อ้างจาก คำมูล ชินวงศ์, คริสตจักรคุณานุคุณ (เชียงใหม่ : ฝ่ายประวัติศาสตร์ สภาคริสตจักรในประเทศไทย, 1996), หน้า 18-19.

ดังกล่าวปรากฏผลในทางที่ดีเป็นที่พอใจ⁴⁶³ จากตัวอย่างทั้งสองกรณีเกิดขึ้นในช่วงที่เริ่มมีการปลุกเร้าความคิดเรื่องชาตินิยมและหลังจากนั้นหลายปีแล้ว แต่ลักษณะการต่อต้านขัดขวางกลุ่มคริสเตียนดังกล่าวนี้ น่าจะเป็นเรื่องความขัดแย้งในทางวัฒนธรรมภายในหมู่บ้านหรือชุมชนที่เกิดกลุ่มคนชาวคริสต์ มากกว่าจะเป็นอิทธิพลของความคิดชาตินิยมที่มีการปลุกเร้าในระดับประเทศโดยตรง

อย่างไรก็ดี ผลกระทบอันสำคัญจากการปลุกกระแสความรู้สึกชาตินิยมที่เน้นศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติน่าจะมีผลต่อการเผยแพร่คริสต์ศาสนาที่จะต้องเผชิญกับอุปสรรคมากยิ่งขึ้น⁴⁶⁴ และกระแสของการจิตสำนึกชาตินิยมนับว่าได้ส่งผลถึงการทำงานของมิชชันนารีในโครงสร้างส่วนบนและมีผลกับกลุ่มปัญญาชนชาวคริสต์ที่ศูนย์กลางมิชชันมากกว่า ดังเช่นสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงทักท้วงมิชชันนารีที่ยังใช้คำว่า “มิชชันลาว” เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องทั้งในทางภูมิศาสตร์และทางการเมือง เพราะขณะนั้นได้มีการรวมสยามและล้านนาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว ดังนั้น มิชชันนารีอเมริกันจึงได้เปลี่ยนการเรียกชื่อจาก “มิชชันลาว” เป็น “มิชชันแห่งสยามเหนือ” (The North Siam Mission) ตั้งแต่ พ.ศ. 2456⁴⁶⁵ ซึ่งเป็นช่วงเดียวกันกับที่มีการเคลื่อนไหวของผู้แทนของรัฐบาลกรุงเทพฯ ได้เข้ามาตรวจราชการในมณฑลพายัพและทำรายงานความเห็นเสนอต่อผู้ปกครองที่รับผิดชอบในระดับสูงในส่วนกลางที่จะเป็นการดำเนินการในแนวทางที่จะเปลี่ยนแปลงมณฑลพายัพให้เป็นไทยอย่างเต็มที่ และมิชชันนารีอเมริกันได้ถือปฏิบัติต่อเรื่องดังกล่าวในส่วนอื่น ๆ ด้วย ดังปรากฏมีการเปลี่ยนชื่อวารสาร “The Laos News” เป็น “The North Siam News” ตั้งแต่ พ.ศ. 2460 และในวารสาร “The Siam Outlook” ที่ออกฉบับแรกตั้งแต่ พ.ศ. 2464 เป็นต้นมาก็ไม่ปรากฏมีการใช้คำที่เรียกคนทางล้านนหรือมณฑลพายัพในงานเขียนและบทความต่าง ๆ ว่า “ลาว” อีก

ในช่วงเดียวกันนี้ได้มีการเคลื่อนไหวที่จะให้ศูนย์มิชชันใหญ่ทั้งสองภาครวมเป็นศูนย์เดียวเพื่อเป็นการปฏิรูปโครงสร้างการบริหาร และเป็นการเตรียมการที่จะผลักดันให้คริสตชนในชาติเข้ามารับผิดชอบคริสตจักรด้วยตนเอง จนกระทั่งได้มีการรวมมิชชันระหว่างภาคสยามและล้านนาใน พ.ศ. 2463 โดยเป็นการผลักดันของกรรมการมิชชันต่างประเทศเพื่อความสะดวกในการบริหารและประหยัดงบประมาณ แต่เป็นที่สังเกตว่า การรวมมิชชันทั้งสองภาคส่วนนี้กลับเป็นข้อถกเถียงในหมู่มิชชันนารีอเมริกัน เพราะเกิดความรู้สึกเป็นห่วงว่า หากมีการรวมกันแล้วอาจจะทำ

⁴⁶³“Prae Station – 1893,” *The Siam Outlook* 3 (January 1926) : 96.

⁴⁶⁴*The Siam Outlook* 3, 3 (January 1924), p.33.

⁴⁶⁵ Swanson, *Khrischak Muang Nua*, p.154.

ให้ผู้นำชาวคริสต์ในเขตมิชชันสยามมีอิทธิพลครอบงำการทำพันธกิจทั้งหมด⁴⁶⁶ โดยเฉพาะบรรดามิชชันนารีอเมริกันในเชียงใหม่ที่เป็นศูนย์กลางมิชชันที่ใหญ่กว่าศูนย์กลางมิชชันอื่น ๆ ในล้านนาค่อนข้างจะมีข้อได้เปรียบกับการรื้อฟื้นของกรรมการมิชชันฝ่ายต่างประเทศอย่างมาก ไม่มีข้อมูลที่แสดงถึงสาเหตุในการโต้แย้งที่ชัดเจน แต่มีข้อวิเคราะห์ว่า น่าจะมาจากความหวั่นกลัวของมิชชันนารีอเมริกันของศูนย์กลางเชียงใหม่ที่จะสูญเสียอิทธิพลในการเป็นศูนย์กลางของศูนย์กลางมิชชันในเขตล้านนา⁴⁶⁷ การเคลื่อนไหวดังกล่าวเป็นการดำเนินการในกระแสของการรวมชาติระหว่างกรุงเทพฯกับมณฑลพายัพ จึงนับเป็นการเคลื่อนไหวคู่ขนานกับกระบวนการตั้งอำนาจของหัวเมืองทางล้านนาเข้าสู่ส่วนกลางกรุงเทพฯในช่วงเดียวกันนี้

อนึ่ง จากกระแสของการสร้างจิตสำนึกชาตินิยมทำให้คริสต์ศาสนามีภาพลักษณ์ของความเป็นศาสนาของชนต่างชาติหรือเป็นสิ่งแปลกปลอมในสังคมไทย ดังกล่าวมาข้างต้น น่าจะมีผลต่อชุมชนชาวคริสต์ในล้านนาให้มีการเคลื่อนไหวในการสร้างความเป็นตัวตนของตนเองที่ชัดเจนขึ้นโดยมีกระบวนการที่จะทำให้คริสตจักรอยู่ในความรับผิดชอบของพื้นเมือง และให้เป็นลัทธิศาสนาที่เป็นของพื้นเมืองด้วย ทั้งนี้โดยส่วนหนึ่งนับเป็นอิทธิพลจากแนวนโยบายของการสร้างคริสตจักรที่เป็นของชนในชาติที่พึ่งพาตนเองอันเป็นแนวนโยบายของมิชชันที่มีมานาน และส่วนหนึ่งน่าจะมาจากอิทธิพลจากแนวคิดชาตินิยมที่ทำให้ผู้นำชาวคริสต์ในล้านนาได้มีแนวคิดที่จะสร้างระบบชุมชนชาวคริสต์ที่มีภาพลักษณ์เป็นของคนในชาติอย่างชัดเจนขึ้น ดังที่มิ่งงานเขียนของคริสเตียนคนหนุ่มที่เป็นครูในโรงเรียนปรีณสร้อยแยลสวิทยาลัยได้แสดงถึงจิตสำนึกในการสร้างผู้นำคริสเตียนในสยามเพื่อเข้ามารับผิดชอบต่องานคริสตจักร โดยมองว่า คริสตจักรในสยามต้องไม่พึ่งพามิชชันนารีตลอดไป แต่จะต้องดำรงอยู่ได้ด้วยตนเอง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องเร่งสร้างคนที่ได้รับการอบรมบ่มเพาะทางด้านคริสเตียนศึกษา (Christian Education) ที่มีความพร้อมทั้งทางร่างกายและจิตวิญญาณ⁴⁶⁸

ใน พ.ศ. 2466 มีการรณรงค์ให้มีการจัดตั้งองค์กรคริสตจักรท้องถิ่นในระดับภูมิภาคล้านนาโดยกลุ่มผู้นำชาวคริสต์ในเชียงใหม่กลุ่มหนึ่ง การรณรงค์นี้มีประเด็นที่สำคัญคือ การสร้างสำนึกในการรับผิดชอบต่อคริสตจักรด้วยตนเองในลักษณะที่จะเป็นการสลัดออกจากระบบอุปถัมภ์

⁴⁶⁶ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, ประวัติศาสตร์สภาคริสตจักรในประเทศไทย, หน้า 36-37.

⁴⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 37.

ผู้เขียนใช้คำว่าสังคมไทยแทนคำว่าสังคมสยามในที่นี้ เพื่อสะท้อนถึงการใช้คำว่า "ไทย" ที่เป็นการบ่งบอกถึงความเป็นชาติในกระบวนการสร้างจิตสำนึกชาตินิยมสมัยรัชกาลที่ 6 และที่สืบเนื่องต่อมา

⁴⁶⁸ Sawaeng Lertprik, "The Need of Christian Education in Siam," The Siam Outlook 2, 4 (1922) : 162-164.

ของมิชชันนารีอเมริกันที่ได้เข้ามาปลูกสร้างงานต่างๆ มานาน⁴⁶⁹ มีการเสนอโครงสร้างและรูปแบบ ปฏิบัติขององค์กร ประกอบด้วยส่วนสำคัญสามส่วน คือคริสตจักรมณฑล คริสตจักรจังหวัดและคริสตจักรสาขา โดยให้เรียกคริสตจักรเมืองเชียงใหม่ ว่า "คริสตจักรมณฑล" คริสตจักรในเมือง ต่าง ๆ เรียกว่า "คริสตจักรจังหวัด" และคริสตจักรท้องถิ่นที่ขึ้นอยู่กับจังหวัดต่างๆ เรียกว่า "คริสตจักรสาขา" ในแต่ละลำดับให้มีผู้บริหารอย่างน้อย 3 คนคือ สภานายก เภรัญญิก และเลขานุการ มีการกำหนดค่านำรุงของสมาชิก ระบบการจัดส่งค่านำรุง และการใช้จ่ายงบประมาณ โดยใช้เสียงลงมติของสมาชิกที่ร่วมประชุมเป็นผู้ตัดสินอนุมัติงบประมาณการใช้จ่าย⁴⁷⁰ แต่การนำเสนอนี้ยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากคริสตจักรท้องถิ่นอย่างเพียงพอจึงทำให้ยังไม่มีการจัดตั้งองค์กรที่จะมีบทบาทในการรับผิดชอบคริสตจักรตามที่มีการนำเสนอได้

กรณีการเคลื่อนไหวดังกล่าวเป็นที่สังเกตว่า คณะผู้นำเสนอโครงการนี้เป็นกลุ่มที่ได้รับการศึกษาที่มีบทบาทในโรงเรียนของมิชชันและในสำนักสอนศาสนาคริสต์ ได้แก่ ศาสนาจารย์ปัญญา ไชยวัฒน์ ครูคำอ้าย ไชยวัฒน์ ครูคำตัน ไชยวัฒน์ ศาสนาจารย์ศรีใหม่ วิชัย และครูเจริญวิชัย เป็นต้น จึงนับเป็นบทบาทของปัญญาชนที่ต้องการสร้างระบบคริสตจักรที่เป็นของคนท้องถิ่น และจากการกระตุ้นให้ชาวคริสต์ในล้านนาเข้ามารับผิดชอบต่อการทำพันธกิจทางศาสนาด้วยตนเอง ได้สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลแนวคิดเรื่องชาตินิยมในกลุ่มปัญญาชนเหล่านี้ด้วย ดังที่มีการใช้ข้อความเพื่อปลุกเร้าชุมชนชาวคริสต์ว่า

"ขอให้เราเอาพวกยาง [กะเหรี่ยง] เป็นแบบ เขาตั้งเชิรชคนเดียวและเลี้ยงตนเองและจัดการงานด้วยตนเองได้ เพราะฉะนั้น เราทั้งหลายผู้ซึ่งเป็นชาติ ไทยมีเลือดไทยจงตื่นเถิด [เน้นขีดเส้นใต้โดยผู้เขียน] และรวมกำลังคิดการของพระเจ้าของเราให้กว้างขวาง..."⁴⁷¹

อนึ่ง ในการนำเสนอโครงสร้างการปกครองและบริหารคริสตจักรระดับภาคดังกล่าวนี้ แท้ที่จริงเป็นลักษณะของโครงสร้างการบริหารที่มีอยู่ในคริสตจักรหรือชุมชนชาวคริสต์ในท้องถิ่นอยู่แล้ว ดังนั้น การนำเสนอจัดตั้งคริสตจักรมณฑลดังกล่าวจึงเป็นการสร้างเครือข่ายชุมชนชาวคริสต์ในระดับภาคในล้านนาเพื่อแสดงถึงความเป็นตัวตนของชุมชนชาวคริสต์ในล้านนาที่ชัดเจนเข้มแข็งขึ้น แต่อย่างไรก็ดี การนำเสนอนี้ยังไม่ได้รับการยอมรับจากชุมชนชาวคริสต์ส่วนใหญ่เนื่องจากยัง

⁴⁶⁹ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, ประวัติศาสตร์สภาคริสตจักรในประเทศไทย, หน้า 53.

⁴⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 53-54.

⁴⁷¹ อ้างจาก ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, ประวัติศาสตร์สภาคริสตจักรในประเทศไทย, หน้า 50.

เป็นเรื่องใหม่ และที่สำคัญคือมีความห่วงกลัวในหมู่ผู้แทนชุมชนชาวคริสต์ว่า มิชชันนารีจะตัดความช่วยเหลือคริสตจักรท้องถิ่น และมีคริสเตียนจำนวนไม่น้อยที่คิดว่า การตั้งองค์กรคริสตจักรท้องถิ่นที่เป็นอิสระจะเป็นการลบลู่เกียรติและบุญคุณของมิชชันนารี⁴⁷² การเกิดแนวคิดดังกล่าว น่าจะมาจากข้อเท็จจริงที่ว่า ยังมีคริสเตียนระดับผู้นำจำนวนไม่น้อยที่ประกอบอาชีพรับจ้างในโรงเรียนและโรงพยาบาลของคณะมิชชัน รับจ้างเป็นผู้ประกาศเผยแผ่ศาสนา และทำงานในบ้านของมิชชันนารีอเมริกัน⁴⁷³ เป็นต้น การเคลื่อนไหวทางสังคมของชุมชนชาวคริสต์ในล้านนาที่มีในหมู่ปัญญาชนกลุ่มหนึ่งซึ่งได้กระตุ้นให้มีการเลี้ยงตนเอง ปกครองตนเอง และการเผยแผ่คริสต์ศาสนาด้วยตนเอง (Self-support, Self-government, Self-propagation) จึงเป็นการนำเสนอของกลุ่มปัญญาชนส่วนน้อยขณะที่ยังมีชาวคริสต์ส่วนใหญ่ยังคงติดยึดอยู่กับระบบการพึ่งพามิชชันนารีแบบเดิม เนื่องจากถูกปลูกฝังและถ่ายทอดโดยระบบการปกครองแบบรวมศูนย์และเป็นลักษณะของการให้ความอุปถัมภ์ที่มีมานาน ขณะเดียวกันก็คงมีความหวาดระแวงต่อการนำเสนอของกลุ่มผู้นำที่มีเฉพาะชาวคริสต์เชียงใหม่และยังเป็นญาติใกล้ชิดกันด้วย⁴⁷⁴ แต่อย่างไรก็ดี มิชชันนารีเองมองเห็นว่า การเคลื่อนไหวดังกล่าวนับเป็นสัญญาณที่ดีที่คริสเตียนคนพื้นเมืองตื่นตัวที่จะเข้ารับผิดชอบงานทางศาสนาด้วยตนเอง ซึ่งเป็นไปตามแนวทางที่องค์กรมิชชันในต่างประเทศกำลังผลักดันอยู่ด้วย ดังจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

5.2.2 กระบวนการปฏิรูปคุณภาพชีวิตและการฟื้นฟูจิตวิญญาณ

ในช่วงที่ชุมชนชาวคริสต์ต้องเผชิญกับกระแสของการปลูกจิตสำนึกชาตินิยมที่ทำให้คริสต์ศาสนาดูถูกมองว่าเป็นศาสนาสำหรับชาวต่างชาติ (โดยเฉพาะเป็นศาสนาของชาวตะวันตก) ได้มีการเคลื่อนไหวในชุมชนชาวคริสต์ในล้านนาที่เรียกได้ว่าเป็นกระบวนการปฏิรูปคุณภาพชีวิต และการฟื้นฟูทางจิตวิญญาณ ที่นับเป็นการเคลื่อนไหวในการสร้างเอกลักษณ์ของความเป็นชุมชน

⁴⁷² สัมภาษณ์ จินดา สิงหนตร, วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2522.

⁴⁷³ ฟิลิป เจ ฮิวจ์, *คริสต์ศาสนาในล้านนา : การศึกษาประวัติคริสต์ศาสนาในภาคเหนือ*, แปลและเรียบเรียงโดย ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, พิมพ์ครั้งที่ 2 (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์สมาคม วาย. เอ็ม. ซี. เอ., 1985), หน้า 51.

การปลูกเร้าโดยเปรียบเทียบกับกะเหรี่ยงคริสต์ (เป็นชุมชนชาวคริสต์อยู่ในเขตลำปางที่สืบทอดมาจากการเผยแผ่คริสต์ศาสนาของมิชชันนารีคณะแบปติสต์และผู้นำกะเหรี่ยงคริสต์จากพม่า ที่เข้ามาเผยแผ่และตั้งคริสตจักรขึ้น โดยปล่อยให้รับผิดชอบตนเองตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19) เป็นวิธีแสดงออกของชาตินิยมอย่างหนึ่งที่ใช้การกระตุ้นจิตสำนึกโดยเปรียบเทียบกับกลุ่มชนที่ถูกมองว่ามีความด้อยกว่าว่ายังสามารถทำได้ ดังนั้น "เราทั้งหลายผู้ซึ่งเป็นชาติไทยมีเลือดไทย" ต้องทำได้ไม่แพ้กัน

⁴⁷⁴ สัมภาษณ์ จินดา สิงหนตร

ชาวคริสต์เพื่อแสดงถึงแบบอย่างในการดำเนินชีวิตที่สูงส่งกว่าวิถีการดำรงชีวิตของคนในสังคมแบบเดิม

การเคลื่อนไหวที่เป็นลักษณะของการปฏิรูปคุณภาพชีวิตดังกล่าวนี้ชีวิตเริ่มต้นจากโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย ได้มีการจัดตั้ง "คณะจตุรวิสต์สัญญา" เป็นคณะที่รณรงค์ให้ละเว้นในการเสพสิ่งมีนเมาเช่น สุรา ฝิ่น รวมทั้งบุหรี่ และหมาก เมื่อ พ.ศ. 2462 เนื่องจากเห็นว่า การเสพสิ่งเหล่านั้นเป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสร้างความเลอะเทอะสกปรกแก่บ้านเมือง ต่อมามีการยอมรับในกิจกรรมการรณรงค์ของคณะนี้และมีการจัดตั้งเป็นสมาคมเรียกว่า "สมาคมมัชชิวริติกสยาม" ใน พ.ศ. 2466 โดยได้จดทะเบียนกับรัฐบาลเมื่อ พ.ศ. 2468 มีวัตถุประสงค์หลักคือ "เพื่อช่วยยกคุณภาพของชาวสยามไปสู่ชีวิตแห่งอุดมคติที่เป็นจริงสูงสุด"⁴⁷⁵

มีการเคลื่อนไหวดำเนินกิจกรรม "มัชชิวริติก" ในชุมชนชาวคริสต์ที่ล้านนาโดยมีการจัดตั้งที่คริสตจักรเพรสไบทีเรียนที่ 1 เชียงใหม่ ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2467 มีสมาชิกเริ่มต้นกว่า 400 คน และมีบทบาทในการรณรงค์เรื่องการงดเว้นสิ่งมีนเมาตามคริสตจักรในชนบท⁴⁷⁶ หลังจากนั้นได้มีการแพร่กระจายการจัดกิจกรรมนี้ลงสู่คริสตจักรทั่วไปอย่างกว้างขวาง ดังที่มีงานเขียนของมิชชันนารีอเมริกันที่ไปเยี่ยมเยียนชุมชนชาวคริสต์ที่เมืองพร้าวเมื่อ พ.ศ.2468 กล่าวว่า ผู้นำคริสเตียนคนเมืองได้รณรงค์ในเรื่องการงดเสพสิ่งมีนเมา มีคนเข้ามาร่วมเป็นสมาชิกราว 60-70 คน ส่วนใหญ่เป็นหนุ่มสาวและเด็ก ซึ่งถือเป็นการเคลื่อนไหวที่สำคัญทั้งนี้เพราะที่เมืองพร้าวเป็นแหล่งที่ข้าวมีราคาถูกและชาวบ้านมีการทำเหล้าจากข้าวขายในราคาถูกเช่นกัน นับเป็นสิ่งยั่วใจและเป็นพิษภัยต่อประชาชน⁴⁷⁷ ดังนั้น การรณรงค์ในเรื่องนี้จะเป็นตัวอย่างของการทำกิจกรรมทางศาสนาและสังคมที่เป็นการปรับปรุงคุณภาพชีวิตตามคติของความเป็นคริสเตียนในชุมชนชาวคริสต์ที่ชัดเจน

ในการจัดกิจกรรม "มัชชิวริติก" ที่เกิดขึ้นในช่วงนี้มีการดำเนินการอย่างเป็นระบบโดยมีการแต่งตั้งคณะกรรมการของคณะมัชชิวริติกตามคริสตจักรต่างๆ รับผิดชอบดำเนินกิจกรรมในท้องถิ่น มีการกำหนดวาระการประชุมสมาชิกของคณะและผู้สนใจบางคริสตจักรกำหนดเดือนละหนึ่งครั้งและบางคริสตจักรกำหนดสองเดือนต่อครั้ง มีระเบียบการประชุม การบันทึกการประชุม การระดมทุนบริจาคส่งเข้ากองทุนกลาง และในกระบวนการนี้ยังมีการจัดทำบทเพลงสำหรับใช้ในการจัดกิจกรรมของคณะ (ดูภาคผนวก ฉ) มีการทำเอกสารให้เซ็นสัญญาในการละเลิกสิ่งเสพติด

⁴⁷⁵Leck Taiyong, "The Temperance Union," *The Siam Outlook* 6 , 1(July 1926) : 37.

⁴⁷⁶*The Siam Outlook* 4 , 3(January 1925) : 91.

⁴⁷⁷Gillies, "A Rambling Story," : 19.

มีนเมา และมีการทำเข็มกลัดเป็นสัญลักษณ์ของคนะสำหรับผู้เข้าเป็นสมาชิกของสมาคมนี้ ด้วย ซึ่งจากรายงานการจัดกิจกรรมดังกล่าวแสดงถึงลักษณะทางพิธีการที่สำคัญไม่น้อย⁴⁷⁸ และเป็นกิจกรรมที่ดำเนินการโดยผู้นำคริสเตียนของท้องถิ่น อีกทั้งยังถือเป็นความรับผิดชอบของคริสเตียนไทยไม่ใช่กิจกรรมของคนะมิชชัน⁴⁷⁹ การเคลื่อนไหวดังกล่าวเป็นการตระหนักถึงปัญหาของการเสพลิงอบายมุขและสิ่งที่ถูกมองว่า เป็นสัญลักษณ์ถึงความล้าหลัง นั่นคือเป็นกระบวนการสร้าง "ความบริสุทธิ์" ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ที่จะแสดงถึงลักษณะพิเศษของชุมชนชาวคริสต์ท่ามกลางสังคมของท้องถิ่น ดังที่มีการเน้นคำสอนอันสำคัญในเรื่องนี้ว่า

"ของมีนเมาต่าง ๆ เช่น มูสิ หมากสุรา กันชา ฝิ่น เปนสิ่งธำลายพระวิหารของพระเจ้า อย่าเข้าใจว่า การของคนะเรานอกพระกัมปี การนี้เป็นวิธีแผ่ศาสนา โพรอะเปนสิ่งที่ปลอดอาวณของชาตาน ชาตานอาจจักได้ของมีนเมาเหล่านี้เปน อาวณธำลายพระวิหารของพระเจ้าได้..."⁴⁸⁰

[แปลความ : สิ่งมีนเมาทั้งปวงได้แก่บหรี กัญชา หมาก สุรา และฝิ่น เป็นสิ่งทำลายร่างกายของมนุษย์ซึ่งตามคำสอนของชาวคริสต์ถือว่าเป็นพระวิหารของพระเจ้า การทำงานของคนะนี้มีหลักคำสอนในพระคัมภีร์

การจัดทำเอกสารเซ็นสัญญาดังกล่าวนี้แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงคติการปฏิบัติแบบจารีตที่เป็น การสาบานด้วยคำกล่าวมาเป็นการสาบานที่มีหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษร ดังมีข้อสัญญา ดังนี้

วันที่.....

ข้าพเจ้า ขอปฏิญาณว่า ตั้งแต่นี้เป็นต้นไป

ข้าพเจ้า จะไม่ เสพ และจะไม่อุดหนุนการเสพลิงเหล่านี้คือ

๑. สุราเมรัย ๒ ฝิ่น ๓ กันชา ยาสูบ ๔ หมาก

ขอ พระผู้ เปน เจ้า ที่ข้าพเจ้านับถือทรงช่วยให้คำปฏิญาณนี้สำเร็จ

นาม.....

(บทเพลงคนะมิชชันวิวัตติกสยาม ค.ศ. 1924. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์หน้าเชียง, 1924, หน้า 65.)

⁴⁷⁸คู่มือ "รายงานการประชุมมิชชันวิวัตติก ครั้งที่ 2 นะโรงเรียรตาราวิตทยาโดย," สิริกิตติศัพท์ (เมษายน 1925) : 127-128. "การประชุมมิชชันวิวัตติก ครั้งที่ 3 นะ โรงเรียรภิลสรอยแยล," สิริกิตติศัพท์ (เมษายน 1925) : 128-129. และ บทเพลงคนะมิชชันวิวัตติกสยาม ค.ศ. 1924 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์หน้าเชียง, 1924).

⁴⁷⁹American Presbyterian Mission, Record of Actions of the Siam Mission of the Presbyterian Church in the U.S.A. from December 1927- December 1928 (Bangkok : Boon Ruang Printing Press, 1929).

⁴⁸⁰"การประชุมมิชชันวิวัตติกเชียงใหม่ ประชุมครั้งที่ 6," สิริกิตติศัพท์ (สิงหาคม 1925) : 279-280.

ไบเบิล และเป็นวิธีในการเผยแพร่ศาสนา เพราะเป็นวิธีที่เป็นการกำจัดสิ่งชั่วร้ายที่
ชาตนาอาจใช้ในการทำลายมนุษย์]

นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมรณรงค์ให้มีการงดเว้นสิ่งเสพติดและสิ่งมีนเมาใน
คริสตจักรท้องถิ่น เช่นที่คริสตจักรเวียงป่าเป้ามีการจัดประชุมเพื่อตั้งคณะสุราวิริติก์ (คณะผู้งดเว้น
การเสพสุรา) เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2467 ซึ่งมีการนำเสนอข่าวใน "สิริกิติ์ฉบับ" ได้แสดงให้เห็น
ถึงขั้นตอนการจัดประชุมโดยดำเนินการตามรูปแบบการนมัสการพระเจ้าของชาวคริสต์ อาทิ มีการ
อธิษฐานอ้อนวอนพระเจ้า การร้องเพลงสด ร้องเพลงของคณะมิชชันนารีวิริติก์สยาม การบรรยายถึง
โทษของสุราและการเซ็นสัญญาละทิ้งสิ่งมีนเมา ซึ่งนับเป็นกิจกรรมที่มีความคึกคักไม่น้อย โดยมี
ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งชาวคริสต์และพุทธศาสนิกประมาณ 300 คน⁴⁸¹ และในการประชุมครั้งต่อมา
ยังมีการรายงานแสดงความคิดเห็นเชิญชวนให้ชุมชนชาวคริสต์ได้เห็นความสำคัญในเรื่องนี้ ดัง
ความว่า

"ในที่สุดนี้ เข้าใจว่าทุกคริสตจักรมีหน้าที่จักปราบปรามสุราออกจาก
คริสตจักรของพระเจ้า โพรอะว่าพระเจ้าเปนองค์บวิริสุทธ์...ประการนี้
ตัวข้ากเจ้าทั้งหลายเปนพระวิหารของพระเจ้าแลจักเปนผู้ธำลายพระ
วิหารของพระเจ้ากเปนผู้ต่อสู้พระเจ้าเพราะสนั้น ขอหือคริสตจักรพร้อมใจ
กันปราบปรามจนได้..."⁴⁸²

ในช่วงของการรณรงค์เพื่อสร้าง "ความบริสุทธิ์" ของคริสตจักรดังกล่าว ได้มีการ
เคลื่อนไหวในคริสตจักรที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ การรณรงค์ฟื้นฟูทางจิตวิญญาณ⁴⁸³ หมายถึงการ
กระตุ้นให้สมาชิกคริสตจักรได้ตื่นตัวในการดำเนินชีวิตแบบคริสเตียนอย่างเอาจริงเอาจัง มีการ
ฟื้นฟูในรูปแบบต่าง ๆ นับตั้งแต่ช่วงหลังของปี พ.ศ. 2466 เป็นต้นมา เช่น การจัดประชุมใหญ่แบบ

⁴⁸¹อินสม ดวงเนตร, "เรื่องสุราวิริตเวียงป่าเป้า," สิริกิติ์ฉบับ (กรกฎาคม 1924) : 241-243.

เป็นที่สังเกตว่า ในบทความนี้มีการเปลี่ยนคำเรียกจาก "เจ็ด" หรือ "เซิร์ช" ซึ่งเป็นการเรียกทับ
ศัพท์มาเป็น "คริสตจักร" หรือคริสตจักรตามแบบภาษาไทย แสดงถึงอิทธิพลของภาษาไทยและการสร้าง
ภาพลักษณ์ของชุมชนชาวคริสต์ให้มีความเป็นชุมชนทางศาสนาที่เป็นไทยมากขึ้น

⁴⁸²อินทา เมธา, "เรื่องสุราวิริตคริสตจักรเวียงป่าเป้า," สิริกิติ์ฉบับ (ตุลาคม 1924) : 368.

⁴⁸³ศึกษารายละเอียดได้ใน เฮอริเบท สวอนสัน, ประวัติศาสตร์การอภิบาลคริสตจักร สภา
คริสตจักรในประเทศไทย (เชียงใหม่ : ฝ่ายประวัติศาสตร์ สภาคริสตจักรในประเทศไทย, 1995), หน้า 100-105.
(เอกสารไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่)

บรรยายธรรม (Conference) การจัดกิจกรรมเพื่อศึกษาพระคริสตธรรมคำสอนให้เข้าถึงชีวิตจิตใจอย่างจริงจัง (House Party) การตั้งคณะตระเวนจัดกิจกรรมฟื้นฟูทางศาสนาในคริสตจักรที่เรียกว่า "กอสเปลทีม" (Gospel Team) เป็นต้น การฟื้นฟูทางจิตวิญญาณในช่วงนี้จะเห็นว่า ได้สร้างสายสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวคริสต์ในล้านนาและในส่นภาคสยามอย่างแน่นแฟ้นมากขึ้น เนื่องจากผู้นำรณรงค์ฟื้นฟูทางจิตวิญญาณเกือบทั้งหมดเป็นบทบาทของผู้นำชาวคริสต์หรือนักบวชที่เป็นชาวไทย ได้ตระเวนไปยังคริสตจักรที่อยู่ในศูนย์กลางมิชชันและออกสู่คริสตจักรในชนบท จึงนับเป็นการเคลื่อนไหวที่เป็นประสบการณ์ร่วมของคริสตจักรสายอเมริกันเพรสไบทีเรียนที่ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและสร้างความคุ้นเคยต่อกันก่อนที่จะมีการจัดตั้งองค์การปกครองคริสตจักรระดับชาติในเวลาต่อมา

อนึ่ง การเคลื่อนไหวในแนวทางปฏิรูปคุณภาพชีวิตของชุมชนชาวคริสต์นี้ เป็นสิ่งสะท้อนถึงแนวคิดของมิชชันนารีอเมริกันที่ต้องการสร้างสังคมใหม่ที่มีความ "บริสุทธิ์" ตามแนวทางของคริสต์ศาสนา ซึ่งเมื่อชุมชนชาวคริสต์ขยายตัวมากขึ้นและได้มีผู้คนเข้ามาเป็นสมาชิกมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเพิ่มจำนวนคริสเตียนอย่างรวดเร็วอันเนื่องมาจากการเกิดโรคระบาดร้ายแรงระหว่าง พ.ศ. 2454-2455 ทำให้เป็นที่สงสัยของมิชชันนารีอเมริกันว่า กลุ่มคนเหล่านี้เข้ามานับถือคริสต์ศาสนาด้วยความเชื่อศรัทธาอย่างแท้จริงหรือเพราะเห็นแก่วัตถุสิ่งของที่ จะได้รับการช่วยเหลือจากมิชชันนารี ดังที่มีข้อคิดเห็นของมิชชันนารีอเมริกันที่ลาปางเมื่อ พ.ศ. 2460 กล่าวว่า การเพิ่มจำนวนชาวคริสต์นั้นเป็นสิ่งที่ต้องการ แต่การที่มีชาวคริสต์จำนวนน้อยแต่มีคุณภาพชีวิตที่ดีและอุทิศตนต่อคริสต์ศาสนาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งกว่า ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องมีการทำให้คริสตจักรบริสุทธิ์ ("toward a clean church") โดยการจุดdingผู้ที่จมปลักอยู่กับความชั่วความบาปให้หลุดพ้นออกมา และใช้ระเบียบวินัยหรือขจัดหมู่ชนชาวคริสต์ที่ไม่ยอมรับการจุดdingนี้ออกไปจากคริสตจักร⁴⁸⁴ ซึ่งในการประชุมเพรสไบทีเรียของคริสตจักรในล้านนา พ.ศ. 2464 ก็ได้เน้นย้ำถึงเรื่องการทำคริสตจักรให้บริสุทธิ์ที่จะเป็นแบบอย่างและชักนำคนนอกกรีตหันมาสนใจคริสต์ศาสนา ดังที่มีบันทึกว่า

...ท่านครูปัญญาได้ขอที่ประชุมเปิดสาธตด้วยการที่จักชักนำคนเข้ามาเป็นคริสตเตียรคนละคน ข้อนี้มีผู้ออกความเห็นหลายอย่างแต่ข้อสำคัญมีอยู่ว่า
1 ครูผู้สอนต้องเปนแบบอย่างดี 2 ต้องแสดงความเมตตา 3 ต้องทำหื้อ
เชิขปราสตจากมนทิวรเสียกอ [เน้นขีดเส้นใต้โดยผู้เขียน] เมื่อเช่นนั้นแล้วการชักนำคงบ่ยาก แต่จักสัณญาว่าจักหื้อได้คนละคนแน่นอร์ยังบ่ได้...⁴⁸⁵

⁴⁸⁴ J. L. Hartzell, "The Lakawn City Church," North Siam News 14, 2(May 1917) : 66.

⁴⁸⁵ "รายงานพร้อมไต่เพรสบูเทรี ปี คริสต์ศกราช 1921" : 172.

ดังนั้นจะเห็นว่า การทำให้คริสตจักรปราศจากมลทิน จึงเป็นกระบวนการปฏิรูปคุณภาพชีวิตของชุมชนชาวคริสต์ที่จะทำให้ตนเองมีอัตลักษณ์ทางสังคมที่จะเป็นจุดสนใจของผู้คนรอบข้าง โดยการสร้างกิจกรรมเพื่อการกล่อมเกลาทางสังคมให้อยู่ในระเบียบวินัยและกรอบความคิดความเชื่อของคริสต์ศาสนาตามอุดมคติของมิชชันนารีอเมริกันอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา

5.2.2 ชุมชนชาวคริสต์ล้านนาในกระบวนการจัดตั้งคริสตจักรแห่งชาติ

ภายหลัง พ.ศ. 2466 ที่มีการเคลื่อนไหวเพื่อจัดตั้งคริสตจักรมณฑลพายัพที่นับเป็นเหตุการณ์การตื่นตัวครั้งสำคัญของผู้นำชุมชนชาวคริสต์ในเชียงใหม่เป็นต้นมา ถึงแม้ว่าจะไม่เกิดผลปรากฏอย่างเป็นรูปธรรม แต่ในระดับท้องถิ่นและในระดับชาติก็ยังคงมีการเคลื่อนไหวในการจัดตั้งคริสตจักรที่เป็นของชนในชาติ ซึ่งการจัดตั้งคริสตจักรที่เป็นของชนในชาตินี้ นับเป็นการสร้างจิตสำนึกหรือความรู้สึกของความเป็นชุมชนชาวคริสต์ในทางกายภาพที่ขยายไปสู่มิติของความเป็นชุมชนทางจิตวิญญาณในรูปลักษณะของชุมชนจินตนาการ เช่นเดียวกันกับกระแสของการสร้างชุมชน “ชาติไทย” ในกระบวนการสร้างจิตสำนึกชาตินิยมช่วงสมัยเดียวกันนี้ แต่อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาถึงกระบวนการจัดตั้งคริสตจักรแห่งชาติจะเห็นว่า มีลักษณะผสมผสานระหว่างปัจจัยภายนอกที่เป็นแรงผลักดันขององค์กรมิชชันนารีต่างประเทศ และปัจจัยภายในคือ การตระหนักถึงความสำคัญของการสร้างคริสตจักรที่เป็นของชนในชาติในหมู่ปัญญาชนชาวคริสต์ในสยามและล้านนาเพื่อลบล้างภาพลักษณ์ของความเป็น “ศาสนาของฝรั่ง” อันเกิดจากอิทธิพลของกระแสการปลุกจิตสำนึกชาตินิยม ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการดำเนินการเปลี่ยนถ่ายความรับผิดชอบงานของมิชชันนารีอเมริกันมาสู่ความรับผิดชอบของคริสเตียนชนพื้นเมืองมีปรากฏชัดเจนมาตั้งแต่ พ.ศ. 2464 โดยมีการประชุมของสภามิชชันนารีนานาชาติ (Missionary International Council) ที่เลคโมฮองค์ มลรัฐอินเดียนา ได้มีข้อเสนอให้มีการพิจารณาถึงลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างคริสตจักรของชนพื้นเมืองกับมิชชันนารี มีข้อสรุปที่สำคัญคือ มิชชันนารีที่ไปปฏิบัติในดินแดนต่าง ๆ ควรอยู่ภายใต้การนำของคริสตจักรของชนพื้นเมือง มิชชันนารีต้องลดบทบาทของตนเองในการดำเนินกิจกรรมคริสตจักรของชนพื้นเมืองเพื่อให้คริสตจักรมีความก้าวหน้าด้วยตนเอง และต้องมีความรับผิดชอบร่วมกันระหว่างมิชชันนารีกับคริสตชนพื้นเมืองในการเตรียมผู้นำพื้นเมืองที่จะเข้ามารับผิดชอบพันธกิจแทนมิชชันนารีด้วย

จากการกำหนดแนวทางปฏิบัติจากที่ประชุมระดับสากลของมิชชันนารี ได้มีการติดตามถึงความคืบหน้าในการเปลี่ยนถ่ายความรับผิดชอบดังกล่าว ซึ่งในกรณีของคริสตจักรใน

สยามและล้านนาจากรายงานของผู้แทนคณะกรรมการมิชชันต่างประเทศใน พ.ศ. 2466 ได้มีข้อวิพากษ์มิชชันนารีอเมริกันในสยามและล้านนาว่า ยังนำคริสตจักรแบบ “เป็นผู้อุปถัมภ์” มากเกินไป จำเป็นที่มิชชันนารีจะต้องยุติบทบาทดังกล่าวและปล่อยให้คริสตจักรของชนพื้นเมืองก้าวเข้าสู่ยุคสมัยของการรับผิดชอบและกำหนดแนวทางด้วยตนเอง⁴⁸⁶ ซึ่งหลังจากนี้มีการเคลื่อนไหวของคริสตจักรท้องถิ่นที่จะจัดตั้งเพรสไบเทอริ์ของตนเองทั้งในระดับภูมิภาค ระดับจังหวัด และในกลุ่มเชื้อชาติ เช่น การเสนอเรื่องการจัดตั้งคริสตจักรมณฑลพายัพ ดังกล่าวมาแล้ว ต่อมาใน พ.ศ. 2468 มีการเคลื่อนไหวเพื่อขอจัดตั้งเพรสไบเทอริ์ในกลุ่มคริสตจักรชาวจีนในสยาม และกลุ่มคริสตจักรที่เชียงรายได้เสนอให้มีการจัดตั้งเพรสไบเทอริ์เชียงรายได้แยกจาก “ลาวเพรสไบเทอริ์” เพื่อความสะดวก คล่องตัว และประหยัดงบประมาณในการดำเนินงานเกี่ยวกับคริสตจักรในพื้นที่รับผิดชอบของตนเองมากกว่าที่จะต้องพึ่งการนำแบบรวมศูนย์ที่เชียงใหม่⁴⁸⁷ ข้อเสนอนี้ในบางส่วนหนึ่งเป็นการตอบสนองต่อแรงกระตุ้นของผู้แทนมิชชันนารีต่างประเทศที่มาตรวจเยี่ยมงานของมิชชันนารีในล้านนาในช่วงเดียวกันนี้ ซึ่งเป็นที่สังเกตว่า คริสตจักรในท้องที่รับผิดชอบของศูนย์มิชชันนารีเชียงรายได้มีผู้นำคริสตจักรจำนวนหนึ่งที่จบการศึกษาจากโรงเรียนอบรมทางศาสนศาสตร์ที่เชียงใหม่และผู้นำฆราวาสที่มิชชันนารีอเมริกันยกย่องว่ามีความสามารถในการทำงานคริสตจักร จึงนับเป็นการเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้นำที่มีความคิดความอ่านที่เป็นของตนเองอยู่ไม่น้อย

อย่างไรก็ดี การเคลื่อนไหวเพื่อจัดตั้งคริสตจักรที่เป็นของชนในชาติยังถูกวิจารณ์จากผู้นำทางความคิดมิชชันนารีอเมริกันในสยามบางคนว่ายังไม่มีความพร้อม เพราะมองว่าเป็นการเคลื่อนไหวเฉพาะคนกลุ่มน้อย ขณะที่คริสตชนพื้นเมืองส่วนใหญ่ยังไม่มีความรู้หรือเข้าใจในเรื่องนี้ และมองว่ายังไม่มีความพร้อมที่จะรับงานจากมิชชันนารีได้ ซึ่งหากมองจากแง่มุมของมิชชันนารีคือยังไม่ถึงเวลาที่คริสตชนไทยจะมารับงานแทนตน⁴⁸⁸ ข้อวิจารณ์ดังกล่าวนับเป็นวาทกรรมที่แสดงถึงความขัดแย้งทางความคิดระหว่างมิชชันนารีอเมริกันกับชาวคริสต์พื้นเมืองที่เปรียบเสมือนการต่อสู้ทางอำนาจระหว่างชนชั้นนำกับกลุ่มปัญญาชนผู้อยู่ใต้การปกครอง ดังที่ผู้นำคริสตชนไทยเองได้มีข้อโต้แย้งว่า มิชชันนารีไม่เคยมอบหมายงานให้ชาวคริสต์พื้นเมืองได้รับผิดชอบทำให้ไม่มีประสบการณ์ที่จะบ่งบอกถึงความสำเร็จหรือล้มเหลว⁴⁸⁹ ดังนั้น

⁴⁸⁶The Siam Outlook 3 , 3 (January 1924), p.22. ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, ประวัติศาสตร์สภาคริสตจักรในประเทศไทย, หน้า 52.

⁴⁸⁷“Chiangrai Station 1897,” The Siam Outlook 4 , 3 (January 1924) :.113.

⁴⁸⁸John A Eakin, “The Siamese National Church,” The Siam Outlook 6 , 4 (April 1927) : 158-163..

⁴⁸⁹ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, ประวัติศาสตร์สภาคริสตจักรในประเทศไทย, หน้า 42-45.

จำเป็นที่มิชชันนารีจะต้องมอบหมายให้คริสตชนพื้นเมืองได้เข้ามารับผิดชอบงานแทน โดยให้มิชชันนารีเป็นผู้สนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ มากกว่าจะเป็นผู้นำเพียงฝ่ายเดียว

จากรายงานของผู้แทนกรรมการมิชชันต่างประเทศของคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียน มักจะกล่าวในลักษณะเดียวกันว่า คริสตจักรในสยามยังไม่เติบโตเท่าที่ควรและมิชชันนารีอเมริกันในสยามยังไม่ได้มอบหมายงานให้คริสตชนพื้นเมืองเข้ามาช่วยรับผิดชอบอย่างที่ควรจะเป็น ซึ่งจากรายงานได้แสดงถึงปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งคือการที่มิชชันนารีอเมริกันเข้ามาสู่สยามและล้านนาในลักษณะที่สวมทับกับระบบอุปถัมภ์ของสังคมแบบเดิม ทำให้คริสตชนพื้นเมืองในระดับชาวบ้านติดขัดกับมิชชันนารีมากเกินไป ดังนั้น จำเป็นจะต้องมีการผลักดันให้มีการโอนถ่ายงานให้กับคริสตชนพื้นเมืองได้เข้ามารับผิดชอบงานแทนมิชชันนารีมากขึ้น ต่อมาใน พ.ศ. 2471 มีการประชุมสภามิชชันนารีสากลอีกครั้งหนึ่งที่เยรูซาเล็ม (Jerusalem Conference) โดยมีผู้แทนคริสตจักรจากภาคล้านนาและสยามได้ไปร่วมประชุมด้วย การประชุมครั้งนี้มีการพิจารณาปัญหาที่เกี่ยวข้องกับประเด็นต่างๆ อย่างกว้างขวางและมีการกล่าวถึงการสร้างคริสตจักรให้เป็นของคริสตชนพื้นเมืองหรือของคนในชาตินั้น ๆ เป็นผู้รับผิดชอบ⁴⁹⁰ หลังจากนั้น ยังมีการเรียกประชุมที่กรุงเทพฯ โดยผู้แทนที่เป็นระดับผู้นำขององค์กรมิชชันนารีนานาชาติมาจัดประชุมร่วมกับผู้แทนมิชชันนารีอเมริกันและผู้แทนคริสตจักรในสยามและล้านนาเพื่อชี้แจงสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการทำพันธกิจของคริสตจักรในอนาคต ทำให้ผู้นำคริสตจักรตระหนักถึงความจำเป็นในการกระตุ้นให้คริสตชนพื้นเมืองต้องรับผิดชอบต่อการจัดตั้งคริสตจักรที่เป็นของชนในชาติ ขณะที่มิชชันนารียอมปล่อยอำนาจให้คริสตชนพื้นเมืองด้วย⁴⁹¹

เมื่อศึกษาถึงกระบวนการจัดตั้งคริสตจักรแห่งชาติในประเทศสยาม กล่าวได้ว่า การเคลื่อนไหวขององค์กรมิชชันนารีและคริสตจักรในระดับนานาชาตินับเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการจัดตั้งคริสตจักรที่เป็นของชนในชาติสยามขึ้น นั่นคือ ได้เกิดความจำเป็นที่จะต้องมีการจัดการลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างคริสตจักรแม่ในสหรัฐอเมริกาหรือในประเทศตะวันตกกับคริสตจักรลูกในต่างแดนที่มิชชันนารีตะวันตกมาปลูกสร้างไว้ เนื่องจากนับตั้งแต่ พ.ศ.2471 เป็นต้นมาเกิดสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกโดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกา เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

⁴⁹⁰International Missionary Council, The Jerusalem Meeting of the International Missionary Council , March 24-April 8, 1928, (New York : International Missionary Council, 1928).

⁴⁹¹ดูที่ กรรมการรวมคริสตจักรสยาม, ความเห็นของกรรมการรวมคริสตจักรสยาม (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บางกอกไทมส์, 2472) Banchong Bansiddhi, "Impression of the Mott Conference," The Siam Outlook 6 , 10(April 1929) : 371.

ระหว่างประเทศที่ทำให้มิชชันนารีอเมริกันได้ตระหนักถึงการดำรงอยู่ของคริสตจักรของชนพื้นเมือง ในอนาคต และการตระหนักถึงความสำคัญในการที่จะมีคริสตจักรที่เป็นของชนในชาติเพื่อจะสามารถทำงานเผยแผ่คริสต์ศาสนากับคนในชาติเดียวกันได้ง่ายขึ้น ซึ่งในกระบวนการนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการสร้างความเป็นเอกภาพระหว่างชุมชนชาวคริสต์ในล้านนากับในภาคสยามที่ถูกมองว่าเป็น "คริสตชนฝ่ายเหนือ" และ "คริสตชนฝ่ายใต้" ให้มีการร่วมมือกันอย่างสนิทสนม⁴⁹² รวมทั้งเป็นการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างคริสตจักรในสยามกับคริสตจักรในภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลกด้วย ซึ่งหมายความว่า องค์การมิชชันนารีได้พยายามผลักดันให้มีการสร้างชุมชนชาวคริสต์ที่ขยายสู่ระดับชาติโดยสลายความรู้สึกที่เป็นภูมิภาคนิยมอันเกิดจากความแตกต่างทางสังคมวัฒนธรรมที่มีมาในประวัติศาสตร์ระหว่างล้านนากับกรุงเทพฯ และในการทำพันธกิจของมิชชันนารีอเมริกันในล้านนาก็มีประวัติศาสตร์ที่แยกกันกับการทำพันธกิจของมิชชันนารีอเมริกันที่กรุงเทพฯ มาจนกว่าครั้งศตวรรษ จึงคงมีความรู้สึกภูมิภาคนิยมและท้องถิ่นนิยมในชุมชนชาวคริสต์เช่นเดียวกับความรู้สึกภูมิภาคนิยมในสังคมล้านนาโดยทั่วไป

อนึ่ง การสร้างความรู้สึกของชุมชนชาวคริสต์ในล้านนาให้ตระหนักถึงความเป็นชุมชนชาวคริสต์ระดับชาตินี้ นอกจากจะมีอิทธิพลจากกระแสของการปลุกจิตสำนึกชาตินิยมที่เป็นการสร้างความรู้สึกเป็นไทยร่วมกับชนทุกภาคแล้ว ในกระบวนการเคลื่อนไหวเพื่อจัดตั้งองค์การคริสตจักรที่เรียกว่า "สภาคริสตจักรในสยาม" ใน พ.ศ. 2477 อันเป็นองค์การปกครองสูงสุดของคริสตจักรในประเทศไทยที่รวมชุมชนชาวคริสต์ที่เป็นผลมาจากการเผยแผ่คริสต์ศาสนาและการทำพันธกิจของมิชชันนารีอเมริกัน นับเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้เกิดความรู้สึกของความเป็นชุมชนชาวคริสต์ในระดับชาติที่มีความแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นที่สังเกตว่า การจัดตั้งองค์การคริสตจักรที่ถือเป็นองค์การสูงสุดของคริสตจักรที่เป็นของชนในชาตินี้ ได้มีการปลุกจิตสำนึกโดยการเทียบเคียงกับความเป็นชาติด้วย ดังที่ทองคำ พันธุพงศ์ ผู้นำชาวคริสต์ในล้านนาคนหนึ่งได้กระตุ้นให้ชาวคริสต์เข้าใจว่า การตั้งคริสตจักรประจำชาตินั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่จะต้องมียุทโธปกรณ์หรือผู้นำที่เป็นคนไทยเช่นเดียวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดิน พ.ศ. 2475 ที่มีการเปลี่ยนแปลงผู้ปกครองและระบบการปกครองแบบใหม่ โดยการปฏิวัติของคณะราษฎรนี้ยังถูกหยิบยกมาเป็นตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมที่จะบอกกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวคริสต์ที่จะมีขึ้น ดังความว่า "ถ้าหากการเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน ไม่เกิดขึ้น ข้าพเจ้าแทบไม่อาจหาตัวอย่างที่ใกล้เคียงกับคริสตจักรประจำชาติมาเขียนได้"⁴⁹³ ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากการนำคริสตจักรใน

⁴⁹² กรรมการรวมคริสตจักรสยาม, *ความเห็นของกรรมการรวมคริสตจักรสยาม*, หน้า 29. และดูที่ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, *ประวัติศาสตร์สภาคริสตจักรในประเทศไทย*, หน้า 59-69.

⁴⁹³ ทองคำ พันธุพงศ์, "การเป็นผู้นำ," *ข่าวคริสตจักร* 2, 1 (กรกฎาคม 1932) : 6.

ล้านนา (และสยาม) ถูกสร้างมาในระบบอุปถัมภ์โดยมิชชันนารีอเมริกัน ชาวคริสต์ในล้านนาเชื้อ พัง และมักจะยกให้มิชชันนารีเป็นผู้นำแทบทุกด้าน ดังนั้น การที่จะเปลี่ยนแปลงให้คริสตชนพื้นเมืองขึ้นมาเป็นผู้นำแทนมิชชันนารีจึงเป็นเรื่องร้ายแรงสำหรับชาวคริสต์ระดับชาวบ้านโดยทั่วไป อยู่ไม่น้อย

สำหรับการขยายจำนวนคริสตจักรในล้านนาระหว่าง พ.ศ. 2464-2476 กล่าวโดยสรุป มีการจัดตั้งชุมชนชาวคริสต์ที่มีความพร้อมในการปกครองและดำเนินกิจกรรมทางศาสนาขึ้นเป็น คริสตจักรเพียงห้าคริสตจักร⁴⁹⁴ คือ คริสตจักรดอนมูลและคริสตจักรห้วยไร่ ที่เมืองแพร่ คริสตจักร ศักดาปลา (ประเดิมศาสน์) ในเขตอำเภอเมือง เชียงราย คริสตจักรบ้านส้ม และคริสตจักรบัว ใน เมืองน่าน แต่ทั้งนี้ยังมีการขยายการเผยแผ่คริสต์ศาสนาออกไปทั้งโดยบทบาทของผู้นำชุมชนชาว คริสต์ในท้องถิ่น ผู้เผยแผ่คริสต์ศาสนาคนพื้นเมืองจากศูนย์มิชชันและมิชชันนารีอเมริกันอย่าง ต่อเนื่อง

5.3 คริสต์ศาสนากับการก่อเกิดชุมชนชาวคริสต์ในล้านนา : ตัวอย่างกรณีศึกษา

หัวข้อนี้เป็นการยกตัวอย่างกรณีศึกษาลักษณะการเกิดชุมชนชาวคริสต์ในพื้นที่เมือง น่าน การก่อรูปและการดำรงอยู่ของชุมชนชาวคริสต์ที่บ้านทุ่งเย็น (อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา) และการจัดตั้งชุมชนชาวคริสต์โตหย่าที่บ้านป่าสักขวาง (อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย) เพื่อจะ แสดงให้เห็นถึงบทบาทการทำพันธกิจของมิชชันนารีอเมริกันและผู้ช่วยชาวพื้นเมืองที่ต่างมีส่วน ร่วมในการก่อเกิดชุมชนชาวคริสต์ อีกทั้งยังแสดงถึงการดิ้นรนต่อสู้ของผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมที่ ได้แสวงหาแนวทางที่เชื่อว่า เป็นสิ่งที่ถูกต้องและมีความหมายสำหรับการดำรงวิถีชีวิตของตนเอง ดังจะกล่าวถึงแต่ละตัวอย่างกรณีศึกษา ต่อไป

5.3.1 คริสต์ศาสนากับการก่อเกิดชุมชนชาวคริสต์ในเมืองน่าน

มิชชันนารีคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียนได้เปิดศูนย์มิชชันน่านใน พ.ศ. 2438 ใน ลักษณะที่ยังไม่มีความพร้อมของมิชชันนารีมากนัก แต่ทั้งนี้การเปิดศูนย์มิชชันน่านก็ได้แสดงถึง

⁴⁹⁴“Prae Station,” *The Siam Outlook* 4 , 3(January 1925) : 107. “Annual Report,” *The Siam outlook* (January 1930) : 33-34. “ข่าวการตั้งคฤศจักรใหม่.” *สิริกิติศัพท์* (เมษายน 1925) : 129. คริสตจักรภาคที่ 4 แพร่-อุตรดิตถ์, 100 ปี พระกิตติคุณเข้าสู่จังหวัดแพร่-อุตรดิตถ์ (มปท, มปป.) และ ฝ่าย ประวัติศาสตร์ สภาคริสตจักรในประเทศไทย, 100 ปีของคริสต์ศาสนาในเมืองน่าน (เอกสารที่ระลึกการฉลอง ครบรอบ 100 ปี ของคริสต์ศาสนาในจังหวัดน่าน, 1994)

อุดมการณ์ของมิชชันนารีอเมริกันในการขยายอาณาเขตแผ่นดินของพระเจ้าให้กว้างไกล และการหวาดระแวงอิทธิพลทางศาสนาของบาทหลวงคาทอลิกที่จะแผ่ขยายเข้ามาทางเมืองน่านพร้อมกับอิทธิพลทางการเมืองของฝรั่งเศส ดังได้กล่าวมาแล้ว อย่างไรก็ตาม การเปิดศูนย์มิชชันนารีนับเป็นพื้นที่สำคัญสำหรับการปฏิบัติงานของมิชชันนารีอเมริกันที่มีลักษณะเฉพาะทางสังคม วัฒนธรรมและความเป็นท้องถิ่นของตนเอง

การยกกรณีตัวอย่างในที่นี้มีเนื้อหาส่วนปรากฏในงานศึกษาเรื่อง "ศาสนากับการสร้างชุมชนในล้านนา : กรณีศึกษาคริสต์ศาสนาในจังหวัดน่าน," (Religion and Community Formation in Northern Thailand : The Case of Christianity in Nan Province)⁴⁹⁵ ซึ่งเป็นการศึกษาโดยเลือกพื้นที่เมืองน่านเนื่องจากเห็นว่า เป็นเมืองที่มีลักษณะของสังคมแบบจารีตมากกว่าหัวเมืองอื่นในล้านนา มีที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่ทำให้มีลักษณะทางสังคมที่แยกออกไปห่างไกลจากอิทธิพลของความเจริญสมัยใหม่ ทั้งนี้เพราะจากลักษณะที่ตั้งในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำน่านในหุบเขาทางภาคเหนือตะวันออกที่มีอาณากว้างขวาง แต่สภาพภูมิประเทศถูกปิดล้อมด้วยเทือกเขาสูงและเป็นป่าทึบทำให้เป็นเมืองที่ค่อนข้างถูกตัดขาดจากโลกภายนอก พลเมืองส่วนใหญ่เป็นคนเมืองและไทลื้อ มีชาวเขาหลายเผ่าอยู่ตามที่ราบและเทือกเขาสูง เช่น แม้ว เย้า ชมุ ถิ่น และ ผีตองเหลือง ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม⁴⁹⁶ สภาพของเมืองน่านจึงเป็นเมืองที่ค่อนข้างล้าหลังกว่าเมืองอื่น ๆ ในล้านนาในยุคสมัยเดียวกัน เนื่องจากสภาพการคมนาคมระหว่างภายนอกและภายในเมืองน่านเป็นไปด้วยความยากลำบาก ความเจริญจากภายนอกเข้าสู่เมืองน่านได้น้อย การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นไปอย่างเชื่องช้าไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาตนเองหรือการรับเข้ามาจากภายนอก⁴⁹⁷ และโดยเฉพาะในด้านความเชื่อของประชาชนยังนับถือผีอย่างมาก

การจัดตั้งศูนย์มิชชันนารีของมิชชันนารีคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียน ใน พ.ศ. 2438 เป็นช่วงที่รัฐบาลกลางกรุงเทพฯ ได้เข้ามามีบทบาทในการปฏิรูปการเมืองการปกครองในหัวเมืองล้านนาอย่างต่อเนื่อง แต่ก็ยังไม่ได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ในเมืองน่านมากนัก ผลจากการ

⁴⁹⁵Kammool Chinawong and Herbert Swanson, "Religion and the Formation of Community in Northern Thailand : The Case of Christianity in Nan Province," (5th).Int. Thai Studies, SOAS, London, 1993). .Kummool Chinawong & Herbert Swanson, "Religion and Community Formation in Northern Thailand : The Case of Christianity in Nan Province," in *herbswanson.com*

⁴⁹⁶สุรศักดิ์ ศรีสำอาง "ประวัติศาสตร์และศิลปะ" ใน เมืองน่าน โบราณคดี ประวัติศาสตร์ และ ศิลปะ, หน้า 39-41.

⁴⁹⁷สมชาย ณ. นครพนม "สมัยก่อนประวัติศาสตร์," ใน เมืองน่าน โบราณคดี ประวัติศาสตร์ และ ศิลปะ, หน้า 31-32.

ปฏิบัติงานของมิชชันนารีอเมริกันและผู้ช่วยชาวพื้นเมืองนับตั้งแต่ พ.ศ. 2438-2476 เกิดชุมชนชาวคริสต์ที่ได้รับการจัดตั้งเป็นคริสตจักรและเป็นหมวด (ชุมชนชาวคริสต์ที่ยังไม่มีความพร้อมในการจัดตั้งเป็นคริสตจักร) จำนวน 11 แห่ง โดยแยกเป็นคริสตจักร 4 คริสตจักร และจัดเป็นหมวด 7 หมวด⁴⁹⁸ ซึ่งการเกิดชุมชนชาวคริสต์แต่ละแห่งมีปัจจัยที่สำคัญได้แก่ การถูกประณามเรื่องผีเกะและปัญหาไม่สามารถแบกภาระเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผี กับการได้รับการช่วยเหลือจากมิชชันนารีอเมริกันในทางสังคม การแพทย์และการศึกษา

จากการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ลักษณะการเกิดและตั้งชุมชนชาวคริสต์ในเมืองน่านเริ่มแรกชาวคริสต์มักจะอยู่ในหมู่บ้านเดิม แต่ในเวลาไม่นานจะเห็นได้ว่า ชาวคริสต์บางแห่งเริ่มแยกตัวจากสังคมและตั้งบ้านเรือนเฉพาะกลุ่ม ซึ่งในการจำแนกลักษณะของชุมชนชาวคริสต์เมืองน่านแบ่งได้เป็นสี่ลักษณะ คือลักษณะแรก ประชากรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านทั้งหมดเป็นชาวคริสต์ ลักษณะที่สอง ชาวคริสต์อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันกับคนต่างศาสนาแต่มีพื้นที่เฉพาะของตนเองโดยมีอาคารโบสถ์เป็นศูนย์กลาง ลักษณะที่สาม ชาวคริสต์อยู่ปะปนกับชาวบ้านในหมู่บ้านเดียวกัน แต่จะแยกกันเฉพาะเรื่องของพิธีกรรมทางศาสนา และลักษณะที่สี่ ชาวคริสต์อยู่ปะปนอย่างกลมกลืนกับคนต่างศาสนาในหมู่บ้านเดียวกัน

1. การเกิดชุมชนชาวคริสต์ที่แยกตั้งเป็นชุมชนเฉพาะของตนเอง ส่วนใหญ่เกิดจากการถูกประณามเรื่องผีเกะและการถูกกีดกันข่มเหงจากคนในหมู่บ้านหรือชุมชนเดิมแล้วออกไปจับจองที่ทำกินใหม่จนกระทั่งกลายเป็นชุมชนใหม่ ซึ่งการตั้งชุมชนใหม่ในลักษณะเช่นนี้นับเป็นอิทธิพลตามแนวคิดและอุดมการณ์ทางศาสนาของมิชชันนารีอเมริกันที่สำแดงผลอย่างชัดเจนคือ ต้องการให้ชาวคริสต์ตัดขาดจากประเพณีและวัฒนธรรมของสังคมเดิม ดังนั้น การเกิดมีผู้เปลี่ยนความเชื่อทางศาสนามาเป็นคริสเตียนจึงสันคลอนต่อความเป็นหนึ่งเดียวหรือความเป็นเอกภาพของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การแทรกตัวของคริสต์ศาสนาอาจจะเป็นสิ่งที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนที่มีอยู่เดิมแตกสลาย เมื่อชาวคริสต์ที่เป็นคนกลุ่มน้อยและไม่มีอิทธิพลมากพอในชุมชนมักจะหลีกเลี่ยงหนีออกไปหาที่อยู่ใหม่ที่ห่างไกลจากชุมชนเดิมและบางแห่งเป็นแหล่งที่ไม่มีชาวบ้านทั่วไปกล้าเข้าไปจับจองเนื่องจากความกลัวในเรื่องผี การจัดตั้งชุมชนใหม่จึงเป็นเป็นปรากฏการณ์ที่สอดคล้องกับแนวคิดและอุดมการณ์ของมิชชันนารีอเมริกันที่ต้องการแยกชาวคริสต์ออกจากสภาพแวดล้อมของสังคมเดิมดังกล่าว

⁴⁹⁸ "Church Statistic," American Presbyterian Mission, Record of Actions of the Siam Mission of the Presbyterian Church in the U.S.A. January - December 1932 (Bangkok : Boon Ruang Printing Press, 1933).

มีกรณีตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า จนกระทั่งราว พ.ศ. 2471 มิซซันนารีอเมริกันยังมีอิทธิพลต่อการชักนำให้ชาวคริสต์แยกตัวออกจากหมู่บ้านเดิม ดังเช่น การย้ายชาวคริสต์ที่บ้านล้านในท้องที่เมืองบัว ที่มีครอบครัวหนึ่งซึ่งแม่บ้านเคยเป็นคนทรงเจ้าเข้าผีได้หันมานับถือคริสต์ศาสนาตั้งแต่ พ.ศ. 2462 และยังคงอาศัยอยู่ร่วมในชุมชนชาวพุทธ ต่อมาภายหลังมีชาวคริสต์เพิ่มขึ้นและประสบปัญหาเพื่อนบ้านไม่ชอบชาวคริสต์เพราะเห็นว่าเป็นการหันไปนับถือศาสนาของพวกเขาฝรั่ง ดังนั้นจึงมักถูกกลั่นแกล้งจากเพื่อนบ้าน เช่นถูกขวางปาบ้านเรือนขณะที่มีกิจกรรมทางศาสนา เหล่าคริสเตียนได้บอกปัญหานี้แก่มิซซันนารี ต่อมามีมิซซันนารีจึงซื้อที่ดินแห่งหนึ่งมีลักษณะเป็นเนินเขาเตี้ย ๆ (ชาวบ้านเรียกว่า “ใจไก่”) อยู่ติดกับหมู่บ้านเดิมและให้กลุ่มคริสเตียนบ้านล้าน ไปอยู่รวมกันที่นั่นทั้งหมด⁴⁹⁹ จากคำบอกเล่าของผู้นำชาวคริสต์ที่มีประสบการณ์ร่วมกับเหตุการณ์นี้กล่าวว่า เป็นแนวคิดของ “พ่อครูเทเลอร์” มิซซันนารีอเมริกันคนสำคัญในเมืองน่านที่ได้ชักนำให้ชาวคริสต์ออกไปอยู่ในที่ใหม่ เพราะเห็นว่า “คนคิดอยู่กับคนคิด คนคิดอยู่ปะคะคนนอกมันปะเม้าะ”⁵⁰⁰ [ชาวคริสต์ต้องอยู่กับชาวคริสต์ คริสเตียนอยู่ปะปนกับคนที่นับถือศาสนาอื่นไม่ถูกต้อง] ซึ่งต่อมาใน พ.ศ. 2476 ชุมชนชาวคริสต์แห่งนี้ได้รับการจัดตั้งเป็นคริสตจักร

2. ชุมชนชาวคริสต์อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันกับคนต่างศาสนาแต่มีพื้นที่เฉพาะของตนเองโดยมีอาคารโบสถ์เป็นศูนย์กลางชุมชนชาวคริสต์ ชุมชนในลักษณะนี้เกิดจากชาวคริสต์ได้แยกตัวออกมาตั้งชุมชนของตนเองเพื่อตั้งหลักแหล่งใหม่ที่ทำกินใหม่ในทำเลที่คนท้องถิ่นไม่กล้าเข้าจับจอง เนื่องจากความเชื่อว่าเป็นที่ผีดุ และภายหลังมีชาวบ้านต่างศาสนาเข้ามาอาศัยอยู่ด้วยเนื่องจากความจำเป็นทางเศรษฐกิจและเห็นว่าเป็นแหล่งที่ปลอดภัยไม่มีปัญหาเรื่องผีรบกวน ดังตัวอย่างชุมชนชาวคริสต์เมืองยม อำเภอน้ำโงงผา เกิดจากคริสเตียนที่เป็นโรคเรื้อนเพียงเล็กน้อยมาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านแห่ง ต่อมามีชาวคริสต์เพิ่มขึ้นได้ทยอยโยกย้ายชุมชนไปตั้งอยู่ในที่แห่งใหม่เรียกว่าบ้านดอนชัย เนื่องจากที่เดิมมีปัญหาสายน้ำเปลี่ยนทิศทางทำให้ไม่สามารถทำการเกษตรได้ บ้านดอนชัยเป็นแหล่งที่ชาวบ้านบริเวณใกล้เคียงเชื่อว่ามีผีดุ ไม่มีใครกล้าเข้าไปอาศัยอยู่ เมื่อชาวคริสต์ย้ายไปอยู่บ้านดอนชัยในระยะแรก ๆ จึงเป็นชุมชนชาวคริสต์ทั้งหมด มีการสร้างโบสถ์เป็นศูนย์กลางของชุมชน แต่ภายหลังเพื่อนบ้านชาวพุทธเห็นว่าคริสเตียนที่บ้านดอนชัยปลอดภัยจากเรื่องผี จึงอพยพและโยกย้ายมาอาศัยอยู่ด้วย ทำให้มีการผสมผสานกันในชุมชนโดยชาวคริสต์ยังมีพื้นที่ของตนเองค่อนข้างชัดเจน⁵⁰¹

⁴⁹⁹ สัมภาษณ์ จันทร บุญเทพ, วันที่ 16 ตุลาคม 2534.

⁵⁰⁰ สัมภาษณ์ จอม ชาวล้าน, วันที่ 15 ตุลาคม 2534.

⁵⁰¹ สัมภาษณ์ คำดี ใจสุข, วันที่ 3 ธันวาคม 2535.

อนึ่ง เป็นที่สังเกตว่า การเกิดชุมชนชาวคริสต์ในลักษณะเช่นนี้ส่วนใหญ่จะเริ่มจากการอยู่ปะปนอยู่ในหมู่บ้านเดิม จนกระทั่งภายหลังที่มีจำนวนชาวคริสต์มากขึ้นจึงมักจะมีการโยกย้ายไปหาที่ทำกินใหม่ โดยมากมักจะเกิดในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สองเพียงเล็กน้อย และภายหลังสงคราม ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เกิดเลยขอบเขตของการศึกษาเรื่องนี้ จึงไม่ลงในรายละเอียด

3. ชุมชนชาวคริสต์อยู่ปะปนกับชาวบ้านในหมู่บ้านเดียวกัน แต่จะแยกกันเฉพาะเรื่องของพิธีกรรมทางศาสนา ชุมชนในลักษณะนี้เกิดจากปัจจัยและสภาพแวดล้อมของการเกิดชุมชน ตั้งแต่แรกที่ตั้งตั้งอยู่ท่ามกลางชุมชนเดิม เช่นคริสตจักรเพรสไบทีเรียนที่ 1 น่าน (คริสตจักรประสิทธิ์พร) ซึ่งเป็นลักษณะของชุมชนเมือง ขณะที่การเกิดชุมชนชาวคริสต์ที่บ้านลัม ถึงแม้จะมีการกีดกันชัดเจนตั้งแต่แรก แต่ชุมชนนี้มีผู้นำที่เข้มแข็ง ทำให้ยังคงดำรงอยู่ในชุมชนเดิมได้

4. ชุมชนชาวคริสต์อยู่ปะปนอย่างกลมกลืนกับคนต่างศาสนาในหมู่บ้านเดียวกัน ส่วนใหญ่จะเป็นชุมชนชาวคริสต์ที่มีขนาดเล็กที่เรียกว่าหมวด มีจำนวนชาวคริสต์เพียงเล็กน้อย ไม่มีผู้นำที่เข้มแข็ง และไม่มีการสร้างที่นั้สการเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง สมาชิกกลุ่มชาวคริสต์ใช้บ้านเป็นสถานจัดพิธีกรรมทางศาสนา ชุมชนชาวคริสต์ในกลุ่มนี้มักรอคอยการเยี่ยมเยียนของมิชชันนารีและผู้เผยแผ่คริสต์ศาสนาจากศูนย์มิชชันนารีที่เดินสายออกเยี่ยมเยียนชุมชนชาวคริสต์ในท้องถิ่นเป็นประจำ

จากการศึกษาบทบาทของมิชชันนารีอเมริกันและคริสต์ศาสนาในการสร้างชุมชนชาวคริสต์ที่เมืองน่านจะเห็นว่า ถึงแม้มิชชันนารีอเมริกันที่ศูนย์มิชชันนารีมีจำนวนน้อยและเป็น ศูนย์มิชชันนารีที่ถูกมองว่า ไม่ค่อยได้รับการสนับสนุนจากกรรมการมิชชันนารีต่างประเทศเท่าที่ควร แต่การเคลื่อนไหวของมิชชันนารีในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ได้พยายามแสวงหาวิธีการควบคุมดูแลที่สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่นที่มีการกระจายการเผยแผ่คริสต์ศาสนาออกอย่างกว้างขวาง โดยมีการจัดตั้งชั้นเรียนทางศาสนาของศูนย์มิชชันนารีให้การฝึกฝนอบรมคริสเตียนคนเมืองให้เป็นผู้ช่วยเผยแผ่คริสต์ศาสนา และมีผู้นำชาวคริสต์หลายคนในเมืองน่านมีบทบาทออกไปเผยแผ่คริสต์ศาสนากับชนชาวไทยทางตอนใต้ของจีนและกับชาวขมุที่หลวงพระบางในเขตยึดครองของฝรั่งเศส

นอกจากนี้จะเห็นได้ว่า มิชชันนารีอเมริกันที่เมืองน่านได้มีระบบดูแลและกำกับควบคุมความเชื่อศรัทธาต่อคริสต์ศาสนา โดยการจั้ดระบบเดินสายเผยแผ่คริสต์ศาสนาและเยี่ยมเยียนชุมชนชาวคริสต์ตามที่ต่าง ๆ เป็นกิจกรรมประจำปี ทำให้ชุมชนชาวคริสต์ที่เมืองน่านได้รับการอบรมสั่งสอนให้อยู่ในกรอบคิดและการปฏิบัติทางศาสนาจากมิชชันนารีอย่างต่อเนื่อง และเนื่องจากเมืองน่านมีสภาพที่ตั้งที่ค่อนข้างถูกตัดขาดจากโลกภายนอก ดังนั้นการที่มีมิชชันนารีอเมริกันได้เข้ามาเคลื่อนไหวทำกิจกรรมเผยแผ่ศาสนาโดยใช้การบริการทางการแพทย์ การจัดการศึกษา และการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้าไปสู่ชุมชนในท้องถิ่นต่าง ๆ จึงนับเป็นการนำสิ่งที่เป็นความ

ทันสมัยลงไปสู่สังคมเมืองน่าน⁵⁰² เป็นการเปิดโลกของเมืองน่านให้ได้สัมผัสกับความทันสมัย ก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงที่จะเกิดขึ้นจากอิทธิพลของรัฐบาลกรุงเทพฯ และ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังการพัฒนาเส้นทางคมนาคมที่เกิดขึ้นภายหลัง พ.ศ. 2475

5.3.2 คริสต์ศาสนากับการก่อเกิดชุมชนชาวคริสต์บ้านทุ่งเย็น

บ้านทุ่งเย็นเป็นหมู่บ้านแห่งหนึ่งซึ่งขึ้นอยู่กับเมืองเชียงค้ำตั้งอยู่ประมาณกึ่งกลางระหว่างเมืองน่านกับเชียงรายติดกับพรมแดนลาว นับระยะเดินทางจากเมืองน่านในสมัยก่อนใช้เวลาประมาณสามวัน เชียงค้ำเป็นเมืองโบราณแห่งหนึ่งซึ่งในอดีตเคยขึ้นอยู่กับเมืองน่าน เป็นแหล่งที่มีความอุดมสมบูรณ์ เมื่อเกิดกบฏเงี้ยวใน พ.ศ. 2445 ได้ก่อความเสียหายต่อเมืองเชียงค้ำ และหลังจากนั้นมีการฟื้นฟูเมืองเชียงค้ำขึ้นใหม่⁵⁰³ ทำให้มีประชากรจากเมืองน่านอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ในเชียงค้ำเป็นจำนวนมาก และมีมิชชันนารีอเมริกันสนใจในการเผยแพร่คริสต์ศาสนาที่เชียงค้ำโดยศาสตราจารย์โรเบิร์ต เออร์วิน และศาสตราจารย์จอห์น เอช. ฟรีแมน ที่เข้ามาเป็นมิชชันนารีที่ศูนย์มิชชันน่าน ใน พ.ศ. 2439 ได้มาเผยแพร่คริสต์ศาสนาถึงเมืองเชียงค้ำ ไม่มีข้อมูลแน่ชัดว่า มีคริสเตียนที่เชียงค้ำเมื่อใด แต่ถึง พ.ศ. 2442 เออร์วินได้ส่งน้อยมูน จากลำพูน ซึ่งได้รับการฝึกอบรมจากโรงเรียนฝึกฝนทางศาสนศาสตร์ของมิชชันนารีที่ลำพูน มาปฏิบัติงานอยู่ประจำที่เชียงค้ำตามนโยบายของศูนย์มิชชันน่านที่ให้ผู้ภิกษาลอยร่วมกับคนในชุมชน ในปีนี้มีผู้หันมานับถือคริสต์ศาสนา 2 คน ต่อมาใน พ.ศ. 2444 นายแพทย์ซามูเอล ทีเฟิลส์ได้พาคณะผู้เผยแพร่คริสต์ศาสนาคนเมืองออกมาเยี่ยมเยียนให้การอบรมบ่มสอนทางศาสนา และได้ส่งคำอภัย (พรหมประทีป) เป็นผู้ดูแลชาวคริสต์ที่เชียงค้ำ ตามรายงานของมิชชันนารีอเมริกันใน พ.ศ. 2444 กล่าวว่า ชุมชนชาวคริสต์ที่เชียงค้ำมีสมาชิก 54 คน⁵⁰⁴

เมื่อถึง พ.ศ. 2448 ชาวคริสต์ที่เชียงค้ำได้ร่วมกันสร้างสถานนมัสการพระเจ้าบนที่ดินของคำอภัย ซึ่งโดยสถานะและบทบาทของคำอภัยนับเป็นผู้นำ เป็นที่พึ่งพิงของชาวคริสต์และของ

⁵⁰² Swanson, "Advocate and Partner: Missionaries and Modernization in Nan Province, Siam,": 296-309. ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, นันทบุรีศรีนครน่าน : ประวัติศาสตร์ สังคม และคริสต์ศาสนา.

⁵⁰³ อุทิศ ปฐมของ, เอกสารแนะนำอำเภอเชียงค้ำ (เชียงค้ำ : สภาวัฒนธรรมอำเภอเชียงค้ำ, 2541), หน้า 19-20.

เมื่อมีการจัดตั้งนามสกุลได้ใช้นามสกุลว่า พรหมประทีป ที่มีนัยแห่งความหมายว่า แสงสว่างจากพระเจ้าผู้สร้าง สันนิษฐานว่า น่าจะเป็นการตั้งจากลักษณะบทบาทหน้าที่ของคำอภัยในฐานะผู้เผยแพร่คริสต์ศาสนา คือผู้นำแสงสว่างแห่งความรอดมาสู่ผู้คน

⁵⁰⁴ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, นันทบุรีศรีนครน่าน, หน้า 100.

ชาวบ้านทั่วไปในด้านการช่วยรักษาคนเจ็บป่วย การจัดหาป้องกันไข้ทรพิษ และช่วยเหลือผู้คน ให้เอาชนะความกลัวเรื่องผี จากบันทึกของมิชชันนารีอเมริกันแสดงว่า มีคณะผู้เผยแผ่คริสต์ศาสนา จากศูนย์มิชชันนารีออกเดินสายมาเยี่ยมเยียนเป็นประจำทุกปี ต่อมาใน พ.ศ.2455 พี่ฟิลลิปได้ส่งผู้เผยแผ่คริสต์ศาสนาคนเมือง 2 คน มาช่วยคำอ้าย เนื่องจากก่อนหน้านี้ต้องประสบปัญหาถูกกลั่นแกล้งจากผู้นำท้องถิ่นที่เคยเป็นเพื่อนรักกัน แต่เกิดความขัดแย้งเนื่องจากเกรงว่าคำอ้ายจะมีอิทธิพลมากกว่า จึงได้ชักนำคริสเตียนบางคนให้ละทิ้งคริสต์ศาสนา เข้าใจว่า การนำชุมชนชาวคริสต์ของคำอ้ายในเวลาต่อมาน่าจะมีความโดดเด่นไม่น้อย โดยได้รับการยอมรับจากข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลพายัพที่ไปตรวจราชการที่เชียงคำว่าเป็นคนที่ทำคุณประโยชน์ให้กับชุมชน ทั้งนี้เข้าใจว่า น่าจะเป็นผลมาจากการมีทักษะด้านการแพทย์แบบตะวันตก และเป็นผู้นำที่สามารถอ่านเขียนได้จึงเป็นผู้นำเป็นที่พึงพิงของชุมชนจนได้รับการยกย่องดังกล่าว⁵⁰⁵

ในภายหลังต่อมาทางราชการได้ย้ายเขตการปกครองเชียงคำไปขึ้นอยู่กับเชียงราย ทำให้ชุมชนชาวคริสต์ที่เชียงคำต้องย้ายไปอยู่กับศูนย์มิชชันนารีเชียงรายด้วย และมีการจัดตั้งเป็นคริสตจักรเมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2456 ประกอบด้วยชุมชนชาวคริสต์ที่สำคัญ 2 แห่งคือ ชุมชนชาวคริสต์ที่เชียงคำและที่บ้านทุ่งเย็น⁵⁰⁶

อนึ่ง จากการบันทึกของผู้นำชุมชนชาวคริสต์ที่บ้านทุ่งเย็นในอดีตและจากคำบอกเล่าของสมาชิกคริสตจักร "ศรีบ้านเย็น"⁵⁰⁷ แสดงให้เห็นว่า ได้มีการอพยพของผู้คนจากเมืองน่านเข้ามาจับจองหาที่ทำกินทางเชียงคำหลายระลอก และในจำนวนนี้มีหนานอินตา (บัวเย็น) จากบ้านตาลชุม เวียงสา จังหวัดน่าน ได้มาตั้งถิ่นฐานที่บ้านทุ่งเย็นทางฝากตะวันออกแม่น้ำลาว เมื่อประมาณ พ.ศ. 2452 และได้รับการช่วยเหลือจากกลุ่มชาวคริสต์ที่เชียงคำซึ่งต่อมาหนานอินตาได้เปลี่ยนศาสนา พร้อมทั้งได้ชักชวนญาติพี่น้องให้มาบุกเบิกที่ทำกินที่บ้านทุ่งเย็น ยิ่งกว่านั้น หนานอินตายังได้ชักนำบุตรชายชื่อสอนที่บวชเป็นพระให้สึกออกศึกษาทางด้านศาสนาคริสต์ด้วย

⁵⁰⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 164-165.

⁵⁰⁶ ศี อารีย์วงศ์. "ประวัติคริสตจักรเชียงคำ", ข่าวคริสตจักร 22, 242 (พฤษภาคม 1969) : 12.

⁵⁰⁷ คริสตจักรศรีบ้านเย็น, 30 ปี ศรีบ้านเย็น (เอกสารจัดสำเนาจัดทำเนื่องในวาระครบรอบ 30 ปี คริสตจักรศรีบ้านเย็น, 1984) สัมภาษณ์บุญมา บัวเย็น, วันที่ 13 พฤษภาคม 2525. สัมภาษณ์ คำหล้า เด่นนะดา, วันที่ 20 กันยายน 2549. สัมภาษณ์ อำนาจ วุฒิสศ, วันที่ 20 กันยายน 2549. สัมภาษณ์ แสงทอง บัวเย็น, วันที่ 20 กันยายน 2549. สัมภาษณ์ อัมพร ทารัตน์, วันที่ 21 กันยายน 2549. สัมภาษณ์ จม บัวเย็น, วันที่ 22 กันยายน 2549. สัมภาษณ์ บัวจันทร์ บัวเย็น, วันที่ 22 กันยายน 2549. สัมภาษณ์ อุดร บำรุงพร, วันที่ 23 กันยายน 2549. สัมภาษณ์ศักดิ์ สุวัย, วันที่ 23 กันยายน 2549. สัมภาษณ์ ชรินทร์ บัวเย็น, วันที่ 23 กันยายน 2549.

ครอบครัวและญาติพี่น้องของหนานอินตาได้บุกเบิกที่ทำกินในสวนที่ชาวบ้านไม่กล้าจับจองเนื่องจากมีความเชื่อว่ามีผีร้ายรบกวน จนครอบครัวนี้สามารถครอบครองที่ดินมากขึ้นเรื่อย ๆ ภายหลังต่อมา ได้มีการโยกย้ายบ้านเรือนมาตั้งทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำลาว เนื่องจากที่อยู่เดิมมีน้ำท่วมจึงได้ใช้เป็นี่สำหรับทำนา จากการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสและผู้นำของชุมชนชาวคริสต์บ้านทุ่งเย็นแสดงให้เห็นว่า หนานสอนผู้สืบทอดมรดกจากผู้เป็นพ่อเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการทำให้มีชาวคริสต์รวมกันเป็นชุมชนทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำลาวอย่างชัดเจน และยังได้เป็นผู้นำในการสร้างฝายแก้วกันแม่น้ำลาวเพื่อทดน้ำเข้าสู่ที่ทำกินที่บุกเบิกขึ้นใหม่ทางตะวันตกของแม่น้ำลาว

อนึ่ง ลักษณะการถือกำเนิดและการขยายตัวของชุมชนชาวคริสต์ที่บ้านทุ่งเย็น เริ่มต้นจากหนานอินตาและสืบทอดมายังหนานสอนที่นับเป็นผู้ที่มีบารมีในชุมชนเนื่องจากมีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจที่ดี เป็นที่พึ่งอาศัยของคนในชุมชนในด้านต่าง ๆ เมื่อมีผู้อพยพเข้ามาขออาศัยได้เป็นคนทำงานในครอบครัว บางคนยังได้ขอใช้นามสกุล “บัวเย็น” ด้วยทั้งที่ไม่ได้สืบสายเลือดเดียวกัน ดังนั้น การเพิ่มจำนวนชาวคริสต์ในชุมชนนี้จึงมาจากครอบครัวของหนานอินตาและหนานสอน จากครอบครัวชาวคริสต์ที่แต่งงานระหว่างชาวคริสต์ภายในชุมชนด้วยกันเอง และจากการแต่งงานกับคนต่างศาสนาซึ่งมีหลักปฏิบัติค่อนข้างชัดเจนว่า ชายหรือหญิงที่จะแต่งงานกับชาวคริสต์ที่บ้านทุ่งเย็นจะต้องเปลี่ยนศาสนามานับถือศาสนาคริสต์ด้วย ถ้าหากไม่ยอมเปลี่ยนศาสนาก็อาจจะไม่อนุญาตให้มีการแต่งงานกัน และเป็นที่สังเกตว่า วิธีการอย่างหนึ่งที่จะให้คนต่างศาสนาที่จะแต่งงานและต้องเปลี่ยนศาสนาเป็นคริสเตียนคือการ “ซื้อ” ผู้ที่นั้นออกจากตระกูลผู้เดิมมานับถือคริสต์ศาสนา⁵⁰⁸ การปฏิบัติดังกล่าวถึงแม้จะมีตัวอย่างไม่มากนัก แต่ถือว่าชุมชนชาวคริสต์บ้านทุ่งเย็นมีความเป็นชุมชนคริสเตียนที่มีความเคร่งครัดในเรื่องศาสนาอย่างเคร่งครัดชัดเจน

ลักษณะการดำรงอยู่ของชุมชนชาวคริสต์บ้านทุ่งเย็นดังกล่าวจะเห็นได้ว่า โดยลักษณะที่ตั้งของชุมชนเป็นหมู่บ้านปิด ไม่ค่อยมีการเดินทางติดต่อกับภายนอกเนื่องจากทางคมนาคมยากลำบาก จะมีการติดต่อกับภายนอกบ้างเช่นการไปร่วมเทศกาลเฉลิมฉลองคริสต์มาสที่คริสตจักรเชียงคำ หรือผู้นำชุมชนเข้าไปอบรมทางศาสนาที่ศูนย์มิชชันเนียงรายหรือที่เชียงใหม่ เป็นต้น ลักษณะทางสังคมเป็นสังคมแบบเกษตรกรรมที่มีความเป็นญาติพี่น้องกันทั้งโดยสายเลือดและมีความสัมพันธ์ในลักษณะของระบบอุปถัมภ์ที่มีการพึ่งพาอาศัยกันภายใน จากสถานภาพทางสังคมของหนานอินตาและหนานสอนที่เคยบวชเรียนในพุทธศาสนาและมาเป็นผู้นำทางศาสนา

⁵⁰⁸ สัมภาษณ์ แสงทอง บัวเย็น. , สัมภาษณ์ อัมพร ทวีรัตน์. , สัมภาษณ์ จม บัวเย็น. และ สัมภาษณ์ บัวจันทร์ บัวเย็น

คริสต์ในชุมชน อีกทั้งหนานสอนมีความสามารถเป็นหมอด้าย และยังมีฐานะทางเศรษฐกิจสูงกว่าคนอื่น จึงนับเป็นผู้มีคุณสมบัติในการเป็นผู้นำของชุมชนอย่างเต็มตัว

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การดำรงอยู่ของชุมชนชาวคริสต์ที่บ้านทุ่งเย็นจึงมาจากปัจจัยและองค์ประกอบในการเป็นผู้นำของสังคมแบบจารีตที่เปลี่ยนมารับเอาศาสนาคริสต์เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของชุมชน มีการสร้างเครือข่ายทางสังคมที่ทำให้ความเป็นผู้นำมีความมั่นคงได้รับการยอมรับนับถือมากยิ่งขึ้น เช่นการมีสัมพันธภาพกับมิชชันนารีและผู้นำชาวคริสต์ที่อยู่ในเมือง เมื่อคนกลุ่มนี้มาดำเนินกิจกรรมทางศาสนาที่บ้านทุ่งเย็นจะมาพักที่บ้านของผู้นำและใช้เป็นสถานที่ทำกิจกรรมทางศาสนา ต่อมาประมาณ พ.ศ. 2465 ชุมชนคริสเตียนบ้านทุ่งเย็นมีสมาชิกเพิ่มมากขึ้น หนานสอนจึงได้ชักชวนสมาชิกร่วมกันสร้างสถานที่นมัสการขึ้นในบริเวณบ้านของตน โดยสร้างเป็นโครงไม้หลังคามุงด้วยหญ้าคา เป็นโบสถ์หลังแรกที่ใช้เป็นที่นมัสการพระเจ้าและใช้เป็นที่สอนหนังสือแก่เด็ก ๆ

กล่าวโดยสรุปถึงการก่อกำเนิดและการดำรงอยู่ของชุมชนชาวคริสต์ที่บ้านทุ่งเย็นมีปัจจัยที่ก่อให้เกิดลักษณะเฉพาะทางสังคมของตนเองโดยเริ่มจากการได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มชาวคริสต์ที่เชียงคำที่นำไปสู่การมีสัมพันธภาพกับมิชชันนารีอเมริกัน การมีความเชื่อทางศาสนาคริสต์ของผู้นำในการบุกเบิกที่ทำกินในทำเลที่คนทั่วไปเชื่อว่าเป็นที่มิมีผล ซึ่งนับเป็นประสบการณ์อันสำคัญในการดำเนินชีวิตโดยความเชื่อศรัทธาในศาสนาใหม่ นอกจากนี้จะเห็นว่าครอบครัวหนานอินตาและหนานสอนยังส่งเสริมให้คนในครอบครัวศึกษาทางศาสนศาสตร์ นับเป็นการแสดงเจตนารมณ์ของผู้ที่ยึดมั่นในศาสนาใหม่และให้มีการสืบทอดการเป็นผู้นำทางศาสนาที่เด่นชัด ดังนั้น ถึงแม้ว่ามิชชันนารีอเมริกันและผู้นำชาวคริสต์จากศูนย์กลางที่เชียงรายจะเข้าไปยังชุมชนชาวคริสต์บ้านทุ่งเย็นไม่บ่อยนัก (ประมาณปีละครั้ง) แต่ด้วยปัจจัยและสภาพแวดล้อมดังกล่าวข้างต้นจึงทำให้ชุมชนแห่งนี้สามารถดำรงความเป็นตัวตนของชุมชนชาวคริสต์ไว้ได้อย่างเหนียวแน่น เป็นอัตลักษณ์อย่างหนึ่งที่มีการบอกเล่าและกล่าวขานมาสู่ชนรุ่นหลัง

5.3.3 คริสต์ศาสนากับการก่อเกิดชุมชนชาวคริสต์ไต่หย่า

ชุมชนชาวคริสต์ไต่หย่าเป็นผลจากความสนใจของมิชชันนารีอเมริกันในการเผยแพร่คริสต์ศาสนาสู่ชนชาติไทในแคว้นยูนนานทางตอนใต้ของจีน ซึ่งภายหลังที่มีการเปิดศูนย์มิชชัน

จากคำบอกเล่าแสดงให้เห็นว่า ชุมชนชาวคริสต์บ้านทุ่งเย็นเริ่มสูญเสียคุณลักษณะที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนเมื่อมีการสร้างถนนสมัยใหม่ทำให้การคมนาคมสะดวกขึ้น และเมื่อคนรุ่นใหม่เข้าไปสู่ระบบการศึกษานอกชุมชน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายด้าน และทำให้อัตลักษณ์ของความเป็นชุมชนชาวคริสต์ที่มีมาก่อนหน้านั้นเป็นเหมือนอดีตที่น่าภาคภูมิใจของคนรุ่นก่อนมากกว่าที่จะทำให้ชุมชนแห่งนี้กลับไปมีอัตลักษณ์เหมือนเดิมได้

เชียงรุ่งใน พ.ศ. 2460 แล้ว มิชชันนารีอเมริกันได้ทุ่มเทการปฏิบัติงานสู่เขตนี้อย่างมาก และได้รณรงค์ให้ชาวคริสต์ในล้านนามีสวนรับผิดชอบในกิจกรรมนี้ด้วย บทบาทของมิชชันนารีดังกล่าว นับเป็นการสร้างความรู้สึกร่วมในความเป็น "พี่น้องชาวคริสต์" โดยถือเอา "ชนชาติไท" เป็นหลัก ดังนั้นจึงนับได้ว่า มิชชันนารีอเมริกันได้มีบทบาทสำคัญในการสืบค้นสายสัมพันธ์ของ "ชนชาติไทย" ที่มีความผูกพันขยายวงกว้างไปสู่ชนเผ่าไทที่อยู่นอกดินแดนสยาม ดังปรากฏในงานรวบรวมการบันทึกของดอดด์ในชื่อ "The Tai Race" ที่ได้กล่าวมาแล้ว

เมื่อถึง พ.ศ. 2464 มิชชันนารีอเมริกันยังถือเอาการทำพันธกิจกับชนชาติไทเป็นเป้าหมายหลักในความรับผิดชอบของตน ดังปรากฏในข้อแสดงวัตถุประสงค์ของวารสาร "The Siam Outlook" ฉบับแรกที่ตีพิมพ์แทน "The Laos News" และ .."The White Elephant" ใน พ.ศ. 2464 ว่า จะเป็นสื่อที่กระตุ้นให้คริสตจักรในสหรัฐอเมริกาได้รับรู้ถึงความก้าวหน้าในการปฏิบัติพันธกิจของมิชชันนารีอเมริกันในหมู่ชนชาวสยามและกับชนชาติไททางตอนใต้ของจีน เพื่อจะได้มีการสนับสนุนกิจกรรมในการทำพันธกิจกับคนเหล่านี้ นั่นคือ "ชาวสยามและไทซึ่งเป็นประชากรนับหลายล้านคนคนที่อยู่ในความรับผิดชอบของคริสตจักรเพรสไบทีเรียนแต่เพียงผู้เดียว"⁵⁰⁹ และ มิชชันนารีอเมริกันได้แสดงความสนใจต่อกลุ่มชนชาวไตหย่า โดยมีการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับการทำงานกับคนกลุ่มนี้ในวารสาร "The Siam Outlook" หลายครั้ง⁵¹⁰

จากข้อมูลของมิชชันนารีอเมริกันและการบอกเล่าของคริสตชนไตหย่า แสดงให้เห็นว่าเมืองหย่าหรือเมืองโมซา อยู่ทางตอนเหนือเมืองเชียงรุ่งหลายร้อยกิโลเมตร และอยู่ห่างจากเชียงรายเกือบหนึ่งพันกิโลเมตร บริเวณที่ตั้งเมืองหย่ามีแม่น้ำดำหรือแม่น้ำแดงไหลผ่าน วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวไตหย่ามีการนับถือผี โดยพอมดหมอผีมีบทบาทต่อชีวิตในการเป็นตัวกลางที่จะเป็นสื่อติดต่อกับผี และทุกเทศกาลหรือประเพณีประจำปีจะมีการเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษก่อนที่จะมีการเฉลิมฉลองอยู่เสมอ

มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับกำเนิดของเมืองหย่าว่ามาจากชนเผ่าไทที่อยู่ทางเหนือของแคว้นสิบสองปันนาได้อพยพหนีการรุกรานของชาวฮั่นลงมาทางใต้จนกระทั่งถึงบริเวณที่ตั้งเมืองหย่าในปัจจุบันซึ่งมีพี่น้องไทกลุ่มหนึ่งขอตั้งมั่นอยู่ที่นั่นเนื่องจากไม่ยากเดินทางต่อไปอีก ขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งยังต้องการเดินทางเพื่อไปยังแหล่งที่อุดมสมบูรณ์กว่า ดังนั้นจึงมีการอำลาหรือ "หย่า" จากกัน นับเป็นที่มาของชื่อเมืองหย่า และเรียกชื่อคนไตที่นี้ว่า "ไตหย่า" ซึ่งเป็นการเรียกชื่อชนเผ่าไตตาม

⁵⁰⁹The Siam Outlook 1 , 1(July 1921).

⁵¹⁰W. C. Dodd, Mrs., "Dawn for the Tai Ya," The Siam Outlook 1 , 4(June 1922) : 108-113. W. C. Dodd, Mrs., "Trails and Triumphs among the Tai Ya," The Siam Outlook 2 , 4(1923) : 141-147. C.R. Callender, "Yuketide among the Tai Ya," The Siam Outlook 2 , 4(1923) : 221-222.

ชื่อเมือง ดังเช่น ไตที่อยู่เมืองยองเรียกว่าไตยอง อยู่เมืองชายเรียกว่าไตชาย หรืออยู่เมืองขึ้น เรียกว่าไตขึ้น (เงิน)⁵¹¹ เป็นต้น

มิชชันนารีอเมริกันและผู้เผยแพร่ศาสนาคริสต์ชาวไทยจากจังหวัดเชียงใหม่ แพร่ น่าน และเชียงใหม่เข้าไปเผยแพร่ศาสนาในหมู่ชนชาวไตหยาใน พ.ศ.2464 มีการสอนด้วยภาษาคำเมืองและใช้อักษรล้านนา ต่อมาได้มีการจัดพิมพ์งานทางศาสนาสำหรับชนชาวไตหยาโดยตรง จากงานเขียนของมิชชันนารีอเมริกันแสดงให้เห็นว่า ใน พ.ศ. 2464 มีคริสเตียนไตหยาที่เมืองหย่ากว่าเก้าร้อยคนและต้องเผชิญกับปัญหาการถูกบีบบังคับเข้มแข็งของกลุ่มชนที่มีอำนาจเหนือกว่า เช่น พวกอื่น และชาวไตหยาที่ไม่เป็นคริสเตียน⁵¹² ซึ่งมิชชันนารีสังเกตเห็นว่า ชาวไตหยาอยู่ในสภาพที่ค่อนข้างหวาดกลัวต่อการคุกคามจากภายนอก มีการสร้างกำแพงหินรอบหมู่บ้านอย่างแน่นหนา เพื่อป้องกันการถูกโจมตีหรือถูกปล้นจากพวกโจร

จากการปฏิบัติงานเผยแพร่ศาสนาของมิชชันนารีอเมริกันและผู้ช่วยชาวคนเมืองที่เมืองหย่า ทำให้เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นของจีนไม่พอใจและเข้าใจว่าคณะมิชชันนารีเหล่านั้นเข้าไปทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่จะนำไปสู่การแข็งข้อของชาวไตหยา และพวกอื่นที่สูญเสียผลประโยชน์จากการเข้าไปเผยแพร่ศาสนา ดังกล่าวพยายามทุกวิถีทางที่จะไม่ให้มิชชันนารีทำงานกับพวกไตหยาได้อย่างราบรื่น เช่นต่อต้านมิให้ชาวไตหยาร่วมมือกับมิชชันนารีที่เข้าไปเผยแพร่ศาสนาคริสต์โดยการออกข่าวลือว่า ถ้าชาวไตหยาคนใดให้ที่ดินแก่มิชชันนารีเพื่อสร้างโบสถ์โดยไม่แจ้งให้เจ้าหน้าที่หรือเจ้าของที่ดินทราบก่อนจะถูกตัดศีรษะ ปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวนี้คงทำให้มิชชันนารีอเมริกันและผู้เผยแพร่ศาสนาได้ชักชวนให้ชาวไตหยาละทิ้งบ้านเกิดเมืองนอนเพื่อไปหาแหล่งอุดมสมบูรณ์ใหม่คือที่ดินแดนสยาม โดยชาวไตหยาได้รับรู้เรื่องราวของประเทศสยามว่าเป็นดินแดนที่มีอิสรภาพ มีความอุดมสมบูรณ์ บ้านเมืองมีความสงบสุข ทุกคนสามารถบุกเบิกที่ทำกินได้อย่างเสรีตามกำลัง เป็นสังคมที่มีจิตใจเมตตาอารี รักสงบ เรื่องราวเหล่านี้ทำให้ชาวไตหยาสนใจ ต่อมา ใน พ.ศ. 2468 มีลูกหาบชาวไตหยาของคณะเผยแพร่ศาสนา เช่น นายไส นาคา (เรียกสกุลตามชื่อหมู่บ้าน) ได้มาตั้งรกรากในเขตแม่จัน-แม่สายและกลับไปชักชวนญาติพี่น้องไตหยาอพยพมาอยู่ในดินแดนสยามด้วย จากคำบอกเล่าปรากฏมีการอพยพที่สำคัญ 2 ครั้งคือ

การอพยพครั้งแรกประมาณ พ.ศ. 2472 โดยมิชชันนารีอเมริกันจากท้องที่เชียงใหม่ ผู้ช่วยคนเมือง พร้อมด้วยนายไส นาคา เป็นหัวหน้ากลุ่มอพยพ มีคริสเตียนไตหยาที่อพยพมาถึง

⁵¹¹ สัมภาษณ์ บุญยืน ชัยประเสริฐ, ผู้อำนวยการสถาบันพระคริสตธรรมเชียงใหม่, วันที่ 16 มีนาคม 2550.

⁵¹² Dodd, Mrs., "Dawn for the Tai Ya," : 111. C.W. Mason, "Contrast," *The Siam Outlook* 1, 4 (June 1922) : 129-131.

จังหวัดเชียงรายทั้งหมด 10 ครอบครัว (มีอายุระหว่าง 7-35 ปี) การเดินทางเข้าสู่ดินแดนสยาม ผ่านเมืองซือเหมา สิบสองปันนา เมืองเชียงรุ่ง เข้าสู่พม่า ผ่านเมืองยอง เมืองพยาก ท่าเตือ เมืองพง (บ้านป่ากุก) และเข้าสู่ดินแดนไทยที่อำเภอแม่สาย ใช้เวลาเดินทางประมาณ 2 เดือน จากนั้นจึงไปตั้งหลักแหล่งทำมาหากินที่หมู่บ้านป่าสักขวาง ต.แม่คำ อ.แม่จัน (ในขณะนั้นชื่อ อ.หนองควาย) เมื่อเข้าไปครั้งแรกได้ขออาหารจากชาวบ้านที่อยู่รายรอบ และได้ประกอบอาชีพรับจ้าง ทำนา เลี้ยงปลา บุกเบิกที่ดินเพื่อทำนา ปลูกต้นกกและทอเสื่อกก

การอพยพครั้งที่สองประมาณ พ.ศ.2475 นำโดยนายไผ่ นาคา ที่ได้กลับไปรับชาวไตหย่าอพยพมาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งผู้ที่อพยพครั้งนี้มีทั้งผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์และผู้ที่ไม่นับถือศาสนาคริสต์ติดตามมาด้วย นับได้ประมาณ 40 ครอบครัว⁵¹³ แต่เมื่อเข้ามาอยู่รวมกันที่หมู่บ้านป่าสักขวางเกือบทั้งหมดได้นับถือคริสต์ศาสนา ขณะที่บางคนที่ไม่ได้นับถือคริสต์ศาสนามักออกไปตั้งถิ่นฐานที่อื่น

จากข้อมูลของมิชชันนารีอเมริกันและการถ่ายทอดเรื่องราวการย้ายถิ่นฐานของชาวไตหย่าของผู้สูงอายุ ซึ่งอพยพเข้ามาในประเทศไทยเมื่อครั้งยังเป็นเด็กกล่าวว่า การอพยพจากเมืองโมซาเจียงหรือเมืองหย่า มายังดินแดนสยามมีสาเหตุสำคัญ 4 ประการ คือ

1. จากหลักฐานที่ปรากฏในเอกสารของมิชชันนารีอเมริกันกล่าวว่าในเขตอำเภอชินมิงมีโจรผู้ร้ายชาวฮั่น (จีนฮ่อ) ชุกชุม ออกทำการปล้นชาวบ้านที่เป็นชนกลุ่มน้อยหรือพวกไต รวมถึงไตหย่าด้วย ซึ่งการเข้าปล้นชาวบ้านของพวกโจรแต่ละครั้งจะมากันเป็นจำนวนมาก ใช้อาวุธปืนเข้ามาล้อมทำร้ายเอาทรัพย์สินเงินทองของมีค่า รวมทั้งข้าวและสัตว์เลี้ยงต่าง ๆ ทำให้ชาวไตหย่าต้องจัดเวรยามในการเฝ้าระวัง โดยขึ้นไปอยู่บนหลังคาบ้านตลอดคืน เมื่อเห็นโจรผู้ร้ายเข้ามาก็จะส่งสัญญาณให้ชาวบ้านทราบและช่วยกันต่อสู้ขับไล่พวกโจร ซึ่งเหตุการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นเป็นประจำจนเป็นที่หวาดกลัวของชาวบ้านอยู่เสมอ

2. สภาพการบีบคั้นทางสังคมที่ถูกเอาเปรียบจากเจ้าของที่ดิน ทั้งนี้เพราะชาวไตหย่าจะถูกกีดกันจากชาวฮั่นและเจ้าหน้าที่ไม่ให้มีกรรมสิทธิ์ถือครองที่นา ถึงแม้ว่าชาวไตหย่าจะบุกเบิกที่รกร้างได้แต่ไม่สามารถเป็นเจ้าของ ยิ่งกว่านั้นหลังจากบุกเบิกที่ดินครบ 3 ปีจะต้องจ่ายค่าเช่าให้แก่ชาวฮั่น ซึ่งชนพวกนี้จะเอาเปรียบและข่มเหงด้วยการขู่เชิญเอาผลผลิตทางการเกษตรและสัตว์เลี้ยงครั้งละมากๆ หรือบางกรณีมีชาวฮั่นเจ้าของที่ดินจะพยายามสืบว่า คนไตหย่าคนใดในหมู่บ้านที่มีฐานะความเป็นอยู่ค่อนข้างดี ก็จะออกปากขอยืมเงิน ถ้าถูกปฏิเสธไม่ให้ยืมเงิน เจ้าของที่ดินก็จะไม่อนุญาตให้บุคคลนั้นเช่าที่นาต่อไป

⁵¹³ สัมภาษณ์ นาย ศักดิ์แสน, วันที่ 15 มีนาคม 2550.

3. การถูกกลั่นแกล้งและเกิดความรู้สึกไม่ปลอดภัย เช่นมีเจ้าหน้าที่ร่วมมือกับโจร ดังตัวอย่างในกรณีที่ผู้ปกครองท้องถิ่นส่งทหารตำรวจมาจับโจรผู้ร้ายตามที่ได้รับแจ้งจากชาวบ้าน ผู้ร้ายจะให้สินบนกับตำรวจเป็นเงิน ดังนั้นเมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจกลับไปรายงานผู้ปกครองท้องถิ่นก็จะรายงานว่าจะไม่สามารถจับผู้ร้ายได้ มีคริสเตียนชาวไต้หวันคนหนึ่งถูกโจรปล้นข้าวซึ่งมีมูลค่ามากมายแต่ทางการก็ไม่สามารถจับกุมผู้ร้ายได้

4. การเข้าไปเผยแพร่คริสต์ศาสนาของมิชชันนารีและผู้ประกาศคนเมืองจากศูนย์มิชชันในล้านนา ทำให้ชาวไทหยาได้รู้จักโลกกับภายนอกได้แก่สยามว่าเป็นแหล่งที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีเสรีภาพในการบุกเบิกทำมาหาเลี้ยงชีพ และมีชาวไต้หวันบางคนเช่นนายไล่ ชาวบ้านนาคา เป็นลูกหาบของมิชชันนารีที่เดินทางกลับมาประเทศสยามได้เห็นสภาพตามคำบอกเล่าดังกล่าว จึงได้ไปชักชวนผู้คนที่เมืองหยาเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่ในดินแดนสยามดังกล่าวข้างต้น

มีรายละเอียดจากคำบอกเล่าของยี สายวิเศษ ที่ร่วมขบวนอพยพมาครั้งแรกขณะมีอายุ 14 ปี และจ่าย ศักดิ์แสน ที่ร่วมขบวนอพยพครั้งที่ 2 ขณะที่มีอายุ 8 ขวบ กล่าวว่า การอพยพครั้งแรกนั้นมีนายไล่ นางหล้า นาคา เป็นหัวหน้าใหญ่นำครอบครัวคนที่บ้านแสงโชซึ่งเป็นศูนย์มิชชันเมืองหยา เริ่มเดินทางในปลายเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2472 จากเมืองหยาผ่านเมืองฮึงถึงเชียงรุ่ง เข้าสู่เมืองยอง ถึงเมืองพง (ป่ากุก) ในเขตพม่าและเข้าสู่สยามที่บ้านแม่คำตันม่วง อ.เชียงแสน ประมาณกลางเดือนเมษายน ปีเดียวกัน ได้สร้างที่พักชั่วคราวได้บุกเบิกหาที่ทำมาหากินอย่างเป็นทางการ จนกระทั่งได้พากันมาจับจองที่ดินและสร้างที่อยู่อาศัยที่บ้านหนองกลม แต่เห็นว่าทำเลยังไม่ค่อยดีนักเพราะมีน้ำไหลผ่านน้อย และเมื่อเดินทางผ่านมายังบริเวณ "สันป่าสักขวาง" เห็นว่ามีน้ำท่าอุดมสมบูรณ์จึงได้พากันมาแผ้วถางป่าเป็นที่อยู่อาศัยและเป็นที่ทำกิน เมื่อมีการอพยพครั้งใหญ่ครั้งที่สอง มีคำบอกเล่าว่าการอพยพเป็นไปด้วยความราบรื่นไม่มีเหตุร้ายจากสัตว์ป่าหรือพวกโจรมาปล้นตามรายทาง และตลอดเส้นทางได้มีการจัดนมัสการพระเจ้าและมีพิธีกรรมทางศาสนาคริสต์อยู่เสมอทำให้คนกลุ่มนี้มีความเชื่อมั่นว่าพระเจ้าของคริสต์ศาสนาได้ปกป้องคุ้มครอง⁵¹⁴

เมื่อชาวไต้หวันอพยพครั้งใหญ่ทั้งสองครั้งมาอยู่ที่บ้านป่าสักขวางแล้ว มีครอบครัวชาวคริสต์จากอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ และจากอำเภอสันทรายย้ายมาอยู่ร่วมกับพี่น้องไต้หวันที่บ้านป่าสักขวาง ขณะที่แก้ว ใจมา ซึ่งมีถิ่นฐานเดิมที่อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ได้ย้ายครอบครัวมาอยู่ที่บ้านป่าสักขวาง ทั้งหมดเป็นการรวบรวมคริสเตียนคนเมืองและชาวไต้หวันเป็น

⁵¹⁴ สัมภาษณ์ าย ศักดิ์แสน และ สัมภาษณ์ .เจษฎา รัฐจิราเรณูพร, วันที่ 10 ตุลาคม 2550.

ชุมชนคริสเตียนเริ่มแรก และใน พ.ศ. 2475 มีการตั้งหมวดคริสเตียนที่ชัดเจนขึ้น โดยมีแก้ว
ใจมา เป็นผู้อภิบาลหรือผู้นำทางศาสนา

การเกิดชุมชนชาวคริสต์โตหย่าซึ่งมีที่มาจากกลุ่มชาวไทที่อยู่นอกดินแดนสยามนับ
เป็นผลจากอิทธิพลของอุดมการณ์ทางศาสนาของมิชชันนารีอเมริกัน ที่สนใจการทำงานกับกลุ่ม
ชาติพันธุ์ชนชาติไทซึ่งมิชชันนารีอเมริกันกล่าวว่า เป็นคนกลุ่มใหญ่กลุ่มแรกๆ ในล้านนาที่สนใจ
คริสต์ศาสนาและรับเชื่อเป็นคริสเตียน และจากการทำงานของมิชชันนารีอเมริกันเป็นการบ่งบอก
ว่า ตนเองมุ่งมั่นทำงานกับชนชาติไทเพื่อให้เป็นชนชาติที่นับถือคริสต์ศาสนา และในภายหลังต่อมา
ชุมชนชาวคริสต์โตหย่าบ้านป่าสักขวางยังได้รับการเปลี่ยนสถานภาพเป็นคนไทย โดยมีผู้นำ
คริสเตียนที่เชี่ยวชาญเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนสถานภาพดังกล่าว

สรุป

การปฏิบัติพันธกิจของมิชชันนารีอเมริกันในล้านนาระหว่าง พ.ศ. 2464-2476 จะเห็นได้
ว่า เป็นช่วงที่ต้องสูญเสียบทบาทความเป็นผู้นำในการสื่อวิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ใน
ฐานะเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่คริสต์ศาสนา เนื่องจากรัฐบาลสยามได้เข้ามาบทบาทเป็นผู้
ควบคุมกระบวนการที่มิชชันนารีอเมริกันได้ใช้เพื่อประโยชน์ในทางศาสนาของตน มาสู่การสร้าง
สังคมที่มีความทันสมัยนอกกรอบของศาสนาหรือเป็นสังคมแบบทางโลกียนิยม ดังนั้น สิ่งที่
มิชชันนารีอเมริกันได้สร้างสรรค์สิ่งทันสมัยด้านต่าง ๆ ในล้านนาและแพร่กระจายสู่ท้องถิ่นจึงเป็น
การรองรับต่อการเข้ามาครอบงำของรัฐบาลสยามที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมล้านนาให้
เป็นสังคมแบบสยามได้ไม่ยากนัก

อนึ่ง การเคลื่อนไหวของชุมชนชาวคริสต์ในล้านนาระหว่าง พ.ศ. 2464-2476 นับเป็น
ระยะของการเปลี่ยนแปลงจากการที่มีมิชชันนารีอเมริกันเป็นผู้นำมาสู่สำนักของการรับผิดชอบตน
เองของชนในชาติ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นผลจากอิทธิพลภายในและการผลักดันของ
องค์กรมิชชันนารีต่างประเทศ ทำให้เห็นได้ว่า ชุมชนชาวคริสต์ในล้านนาไม่ใช่เป็นชุมชนเอกเทศแต่
เป็นชุมชนที่ต้องมีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ของคริสตจักรในตะวันตกด้วย ดังนั้น การก่อรูป
และการเปลี่ยนแปลงต่างๆ จึงมีความสลับซับซ้อนอยู่ไม่น้อย แต่สิ่งที่สะท้อนให้เห็นได้ชัดคือการ
เปลี่ยนแปลงคติแบบคริสตจักรพื้นเมือง (native church) เป็นคริสตจักรของชนในชาติ (national
church) มีนัยของการยกสถานะของชุมชนชาวคริสต์ในล้านนาให้เป็นชุมชนหรือคริสตจักรที่จะหลุด
พ้นจากการควบคุมของมิชชันนารีอเมริกันมากขึ้น

*สิ่งที่บ่งบอกในเรื่องนี้คือเมื่อมีการจัดตั้งชุมชนชาวคริสต์ป่าสักขวางเป็นคริสตจักรใน พ.ศ. 2478
ได้ใช้ชื่อว่า "คริสตจักรไทยสมัคร" หมายถึงการสมัครเข้ามาอยู่ในเมืองไทยและเป็นคนไทย